

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการจัดทำวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและนำเสนอเป็น 5 ตอน ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบและการพัฒนารูปแบบ

แนวคิดและทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา

แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบและการพัฒนารูปแบบ

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบและการพัฒนารูปแบบเพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการกำหนดกรอบแนวคิดสำหรับการวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสำหรับประเทศไทยมีสาระสำคัญ ดังนี้

ความหมายของรูปแบบ

จากการศึกษาความหมายของรูปแบบที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึง เช่น อุทัย บุญประเสริฐ (2516 : 31) สวัสดิ์ สุคนธ์รังสี (2520 : 206) สมาน อัสวภูมิ (2537 : 13) กรรณิกา เจริญเทียนชัย (2539 : 82) พูลสุข หิงคานนท์ (2540 : 50) ทาดาโอะ มียากาวะ (Tadao Miyakawa, 1986 : 12) บาร์โดและฮาร์ทแมน (Bardo and Hartman, 1982 : 70-71) โตชิและคาร์โรล (Tosi and Carroll, 1982 : 163) รวมทั้ง พจนานุกรมการศึกษา (1973 : 370) และพจนานุกรมคอนเทมโพลารี่อิงลิช (Contemporary English, 1987 : 668) สามารถรวมกลุ่มความหมายของรูปแบบได้ ใน 4 ลักษณะ คือ 1) รูปแบบที่เหมือนจริงแต่มีขนาดเล็กลงหรือย่อส่วน เพื่อนำไปใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินการต่อไป 2) สิ่งที่แสดงโครงสร้างของความสัมพันธ์ระหว่างชุดของปัจจัยหรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงเหตุผล เพื่อช่วยให้เข้าใจในข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ใด ปรากฏการณ์หนึ่ง โดยอาจจะมีลักษณะ

เชิงกายภาพหรือเชิงคุณลักษณะก็ได้ 3) แบบอย่างหรือแนวทางในการกระทำหรือดำเนินการใด ๆ โดยแสดงหรืออธิบายให้เห็นถึง โครงสร้างทางความคิดหรือความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สำคัญ และ 4) สิ่งที่เกิดขึ้นเพื่ออธิบายคุณลักษณะที่สำคัญของปรากฏการณ์ที่จะทำให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ โดยรายละเอียดและองค์ประกอบของรูปแบบที่เหมาะสมไม่ได้มีการกำหนดไว้ตายตัว แต่ขึ้นอยู่กับ ลักษณะของปรากฏการณ์และวัตถุประสงค์ของผู้สร้างหรือพัฒนารูปแบบ ดังนั้น รูปแบบอาจเป็น แบบง่ายหรือแบบซับซ้อนก็ได้

การสังเคราะห์ความหมายของรูปแบบสรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง แบบอย่างหรือ แนวทางในการกระทำหรือดำเนินการใด ๆ ที่แสดงหรืออธิบายให้เห็นถึงโครงสร้างทางความคิด หรือความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สำคัญของปรากฏการณ์ที่ศึกษาให้สามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้น โดยอาจเป็นรูปแบบเชิงกายภาพหรือเชิงคุณลักษณะก็ได้ รวมทั้ง อาจเป็นแบบอย่างง่ายหรือแบบ ซับซ้อนก็ได้เช่นกัน สำหรับรายละเอียดและองค์ประกอบของรูปแบบจะขึ้นอยู่กับลักษณะปรากฏการณ์ และวัตถุประสงค์ของผู้สร้างและพัฒนารูปแบบ

ประเภท ลักษณะ และองค์ประกอบของรูปแบบ

การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบ พบว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงประเภทลักษณะ และองค์ประกอบของรูปแบบไว้ เช่น เสรี ชัดแ่ม (2538, หน้า 7) กรรณิกา เจิมเทียนชัย (2539 : 82) บราวน์และโมเบอร์ก (Brown and Moberg, 1980 : 16-17) คีเวส (Keeves, 1988 : 561-565) ซึ่งแต่ละท่าน ได้มีการแบ่งประเภท ลักษณะ และองค์ประกอบที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตาม การศึกษาพบว่า แนวคิดของ สมาน อัสวภูมิ (2537: 16) บาร์โดและฮาร์ทแมน (Bardo Hartman (1982 : 70-71) และ ทาดาโอะ มียากาวะ (Tadao Miyakawa, 1986 : 15) มีความสอดคล้องกัน คือ มีแนวคิดว่าการแบ่งประเภท ของรูปแบบไม่มีหลักเกณฑ์ตายตัวว่าควรมีรายละเอียดขององค์ประกอบอย่างไรรูปแบบจึงจะเหมาะสม เนื่องจากรายละเอียดและองค์ประกอบที่เหมาะสมของรูปแบบจะขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของ ปรากฏการณ์ที่ศึกษาและวัตถุประสงค์ในการสร้างหรือรูปแบบนั้น ๆ เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับ แนวคิดเชิงระบบ

คุณลักษณะของรูปแบบที่ดี

นักวิชาการหลายคนกล่าวถึงคุณลักษณะของรูปแบบที่ดีไว้ เช่น พูลสุข หิงคานนท์ (2540 : 53) ทาดาโอะ มียากาวะ (Tadao Miyakawa 1986 : 15) และ คีเวส (Keeves 1988 : 560) โดยรูปแบบที่ดีควรมีคุณลักษณะ 4 ประการ คือ 1) ควรประกอบด้วยความสัมพันธ์ของตัวแปรแบบมี โครงสร้าง 2) มีลักษณะที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลและสามารถตรวจสอบได้ด้วย ข้อมูลเชิงประจักษ์ 3) มีโครงสร้างหรือกลไกเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ในเชิงเหตุผลได้อย่างชัดเจน และ 4) นำไปสู่การสร้างแนวความคิดใหม่หรือความสัมพันธ์ใหม่ของปรากฏการณ์ที่ศึกษา นอกจากนี้

คุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งที่ควรพิจารณา คือ ความสอดคล้องระหว่างรูปแบบและทฤษฎีของเรื่องหรือปรากฏการณ์ที่จะนำรูปแบบดังกล่าวไปอธิบายด้วย ซึ่งข้อสรุปนี้ ผู้วิจัยจะได้นำไปประกอบการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในครั้งนี้

4. การพัฒนารูปแบบ

จากการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบของ บุญชม ศรีสะอาด (2533 : 3-5) สมาน อัสวภูมิ (2537 : 66) อำนาจ บัวศิริ (2539 : 147) พูลสุข หิงคานนท์ (2540 : 87) บุญประเสริฐ (Boonprasert U. 1978 : 21-124) และวิลเลอร์ (Willer 1986 : 83) สรุปได้ว่า การพัฒนารูปแบบหมายถึง กระบวนการในการสร้างหรือพัฒนาแบบจำลอง

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิดที่สอดคล้องกันเพื่อกำหนดขั้นตอนสำหรับการพัฒนารูปแบบในการวิจัยครั้งนี้ โดยแบ่งขั้นตอนในการพัฒนารูปแบบออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนการพัฒนารูปแบบ ประกอบด้วย 2 ขั้นตอนย่อย คือ 1) ศึกษาองค์ความรู้และข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานทั้งในส่วนแนวคิด ทฤษฎี และสภาพปัจจุบันและกำหนดกรอบแนวคิดและหลักการในการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 2) พัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขั้นตอนที่ 2 ตรวจสอบรูปแบบ ในมิติของความถูกต้องความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของการนำรูปแบบไปใช้ ขั้นตอนที่ 3 ทบทวนและปรับปรุงรูปแบบให้เหมาะสมและสมบูรณ์มากขึ้น

การตรวจสอบรูปแบบ

แนวคิดในการตรวจสอบหรือการทดสอบแบบรูปแบบที่สังเคราะห์จาก พูลสุข หิงคานนท์ (2540 : 53-55) อุทุมพร จามรมาน (2541 : 23) อีสเนอร์ (Eisner 1976 : 192-193) และ คีเวส (Keeves 1988 : 589-560) สรุปได้ว่า การทดสอบหรือการตรวจสอบรูปแบบมีเป้าหมายสำคัญ เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำรูปแบบไปใช้ โดยแบ่งการทดสอบรูปแบบที่สำคัญได้เป็น 2 ลักษณะ คือ 1) การทดสอบโดยการพิสูจน์หรือตรวจสอบด้วยข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งมักจะใช้ในการทดสอบรูปแบบทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ และ 2) การทดสอบรูปแบบทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งอาจทดสอบโดยวิธีการทางสถิติหรือการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิก็ได้

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะใช้วิธีการตรวจสอบรูปแบบโดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญซึ่งมีประสบการณ์ในการบริหารสถานศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เนื่องจากการบริหารการศึกษาเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับมิติทางสังคมศาสตร์อย่างมาก นอกจากนี้ รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจำเป็นต้อง

อาศัยความคิดเห็นและความเชี่ยวชาญจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ ความเข้าใจ เนื่องจากต้องมีการวิเคราะห์วิจารณ์อย่างลึกซึ้งเพื่อให้ได้ข้อสรุปที่มีคุณภาพ ประสิทธิภาพและเหมาะสม

แนวคิดและทฤษฎีทางการบริหารการศึกษา

การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในครั้งนี้ จำเป็นต้องใช้ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีทางการบริหารการศึกษาเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับหลักการทางวิชาการ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีทางการบริหารที่เกี่ยวข้อง โดยครอบคลุมประเด็นหลักเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษา แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดระบบ

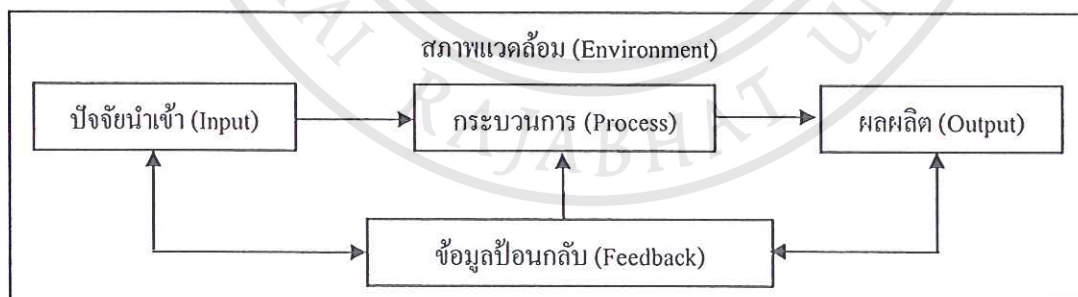
แนวคิดทางการบริหารการศึกษาสำคัญสำหรับการพัฒนารูปแบบการบริหารของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีความถูกต้องและเป็นที่ยอมรับ เนื่องจากแนวคิดและทฤษฎีทางการบริหารการศึกษาเป็นศาสตร์ที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและเป็นสากล โดยแนวคิดที่สำคัญซึ่งเป็นที่ยอมรับและมีการนำไปประยุกต์ใช้อย่างกว้างขวางในปัจจุบัน ได้แก่ แนวคิดระบบ

ความหมายของระบบ จากการสังเคราะห์แนวคิดของ ฌ็องนิภา คุปรัตน์ (2523 : 42) อุทัย บุญประเสริฐ (2526 : 40-41) เคส และ โรเซวิก (Kast and Rosenzweig 1985 : 102) สรุปได้ว่า ระบบหมายถึง องค์ประกอบหรือระบบย่อยที่มีปฏิสัมพันธ์กันเพื่อปฏิบัติหน้าที่หรือทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน เพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของระบบใหญ่ที่เป็นภาพรวม

แนวคิดสำคัญของทฤษฎีระบบ เกิดขึ้นโดย เบอร์ตาลานฟี (Bertalanffy 1973 : 26-48) ที่นำเสนอทฤษฎีระบบและการประยุกต์ใช้ มีสาระสำคัญสรุปได้ว่า ทฤษฎีระบบจะพิจารณาปัญหาที่ข้อเท็จจริงว่าสิ่งต่าง ๆ มีความสัมพันธ์กันและคุณค่าของการเปลี่ยนแปลงในบรรยากาศการสร้างสรรค์ทางปัญญา (Intellectual Climate) คือ การยอมรับในการมองปัญหาใหม่ ๆ ที่มีอยู่เดิมแต่ถูกมองข้ามมาก่อนเป็นการพิจารณาปัญหาในแนวทางใหม่ ซึ่งเป็นวิถีทางสำคัญที่ช่วยอธิบายและการคาดคะเนที่มีความตรงกับปัญหาที่อยู่รอบ ๆ ทฤษฎีระบบได้รับการยอมรับในฐานะที่ให้ความสำคัญกับพลวัต (Dynamic) หรือการเปลี่ยนแปลง โดยพื้นฐานของทฤษฎีระบบสำหรับสิ่งมีชีวิตที่สำคัญ คือการเป็นระบบที่ไม่หยุดนิ่ง (Active) แม้ภายใต้เงื่อนไขที่สภาพแวดล้อมภายนอกคงที่ แต่ระบบภายในยังคงมีปฏิกิริยาที่จะส่งผลสัมพันธ์กันและทฤษฎีระบบสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริงต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลายและเหมาะสม

องค์ประกอบของระบบ ตามแนวคิดของนักวิชาการหลายท่านมีความสอดคล้องกันโดยเห็นว่าระบบควรประกอบด้วย โชโคเบคและคณะ (Shoderbeck and other, 1990 : 22); วิลสัน (Wilson, 1991 : 62)

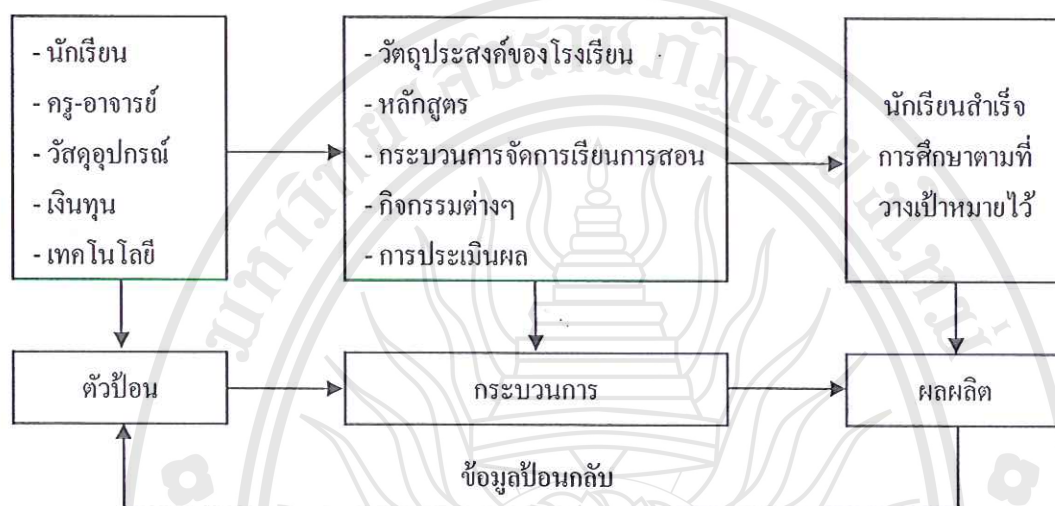
1. ปัจจัยนำเข้า (Input) หรือทรัพยากร หรือสิ่งที่จำเป็น ที่ต้องนำเข้าสู่ระบบเพื่อให้เกิดการทำงาน ทั้งนี้ ทรัพยากรของแต่ละระบบจะมีรูปแบบที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับประเภทของระบบ สำหรับระบบสถานศึกษาปัจจัยนำเข้าอาจประกอบด้วย นักเรียน หลักสูตร วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร ฯลฯ
 2. กระบวนการ (Process) หมายถึง การแปรสภาพปัจจัยนำเข้าหรือทรัพยากรให้เปลี่ยนเป็นผลผลิต ทั้งนี้ กระบวนการจะมีลักษณะใดขึ้นอยู่กับประเภทของระบบเช่นกันโดยกระบวนการของระบบสถานศึกษา ได้แก่ การบริหารจัดการทรัพยากร การเรียนการสอน การวัดและประเมินผล การเรียน เป็นต้น
 3. ผลผลิต (Output) คือ สิ่งที่ต้องการให้เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์ของระบบโดยผลผลิตของระบบสถานศึกษา ได้แก่ ผู้เรียนที่มีคุณลักษณะพึงประสงค์ตามหลักสูตรและความพึงพอใจของนักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชน และบุคลากร เป็นต้น
 4. ข้อมูลป้อนกลับ (Feedback) เป็นส่วนที่ส่งผลต่อระบบ โดยสามารถใช้เป็นกลไกในการควบคุมการทำงานของระบบให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ข้อมูลป้อนกลับจะชี้ให้เห็นถึงข้อดีและข้อบกพร่องของปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต และนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพได้ สำหรับข้อมูลป้อนกลับของระบบสถานศึกษา เช่น ผลการเรียนรู้ของนักเรียนและผลการปฏิบัติงานของบุคลากร เป็นต้น
 5. สภาพแวดล้อม (Environment) หมายถึง สภาพที่อยู่แวดล้อมระบบ โดยสภาพแวดล้อมของระบบสถานศึกษา เช่น ที่ตั้ง บรรยากาศองค์การ ชุมชน และผู้ปกครอง เป็นต้น
- องค์ประกอบทั้ง 5 ของระบบ สามารถแสดงได้ดังแผนภาพที่ 2.1 ต่อไปนี้

แผนภาพที่ 2.1 องค์ประกอบของระบบ

ที่มา : Kast และ Rosenzweig (1985 : 112)

สถานศึกษาในฐานะระบบ โดยวิจิตร ศรีสอ้าน (2523 : 75) และ ทองอินทร์ วงศ์โสธร (2536 : 161) เสนอแนวคิดที่สอดคล้องกันเกี่ยวกับสถานศึกษาในฐานะระบบไว้ว่า โรงเรียนเป็นองค์การที่เป็นระบบ โดยแสดงให้เห็นถึงปัจจัยสำคัญของระบบ ได้แก่ ตัวป้อน กระบวนการในการผลิต และผลผลิต ซึ่งแสดงได้ดังแผนภาพที่ 2.2

แผนภาพที่ 2.2 สถานศึกษาในฐานะระบบ

ที่มา: วิจิตร ศรีสอ้าน (2523: 75)

แนวคิดในการบริหารสถานศึกษา

การวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในครั้งนี้ จำเป็นต้องมีข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาเพื่อให้สามารถพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมกับหลักการบริหารและภารกิจของสถานศึกษา ดังนั้น จึงขอนำเสนอแนวคิดในการบริหารสถานศึกษา มีรายละเอียดที่สำคัญ สรุปได้ดังนี้

ความหมายของการบริหาร จากการศึกษาแนวคิดของ ไมล์สตันและเบลลาสโก (Milstein and Belasco 1973 : 161) ดร็กเกอร์ (Drucker 1979) เฮอร์เชย์ และบรานชาร์ด (Hersey and Blanchard 1982 : 3) คูนต์ และเวริคส์ (Koontz and Weihrich (1990 : 4) Husen และ Postlewaite (1994 : 213) Robbins และ Coulter (1996 : 8) Kreitner (1998 : 5) Bateman และ Snell (1999 : 6) สรุปได้ว่าการบริหาร คือ กระบวนการทำงานโดยอาศัยผู้อื่นที่ต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ในการทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้อาจเป็นการดำเนินการร่วมกับบุคคลอื่นหรือดำเนินการผ่านบุคคลอื่น

หน้าที่และกระบวนการในการบริหาร จากการศึกษาแนวคิดของนักวิชาการ ได้แก่ ซีระ รุณเจริญ (2550) ทรัปโป (Flippo 1971 : 417) กุลิกและเออร์วิกส์ (Gulick and Urwick 1973 : 13) โฮลต์ (Holt 1990 : 7-10) คูนต์และเวียร์ช (Koontz and Weihrich (1990 : 22-24) รอบบินส์และสตาร์ท-โคทส์ (Robbins and Stuart-Kotze 1990 : 22-23) บาร์โทลและมาร์ติน (Bartol and Martin 1991 : 6-9) สโตนเนอร์ (Stoner and Freeman 1992 : 8-9) รอบบินส์และมูเกอร์จิ (Robbins and Mukerji 1994 : 7-8) ลูนสเบิร์กและออร์สไตน์ (Lunenburg and Ornstein 1996: 490) รอบบินส์และคูวท์เตอร์ (Robbins and Coulter 1996 : 9-10) กิบสันและคณะ (Gibson and other 1997: 15-17) เบทแมนและสเนล (Bateman and Snell 1999 : 6-8) และดูบริน (DuBrin 2000 : 12-13) พบว่ามีความแตกต่างกันบ้างในการจัดกลุ่มภารกิจอย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าในรายละเอียดมีความสอดคล้องกัน โดยกลุ่มภารกิจและกระบวนการบริหารจะครอบคลุมใน 5 เรื่องหลัก ได้แก่

1. การวางแผน ซึ่งเป็นการค้นหาและกำหนดวิธีการทำงานในอนาคต เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมาย บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ เกิดประโยชน์ต่อหน่วยงานหรือองค์กรมากที่สุด โดยแสดงให้เห็นว่าจะมีการทำอะไร ที่ไหน เมื่อใด ให้ใครทำ ทำอย่างไร ตลอดจนให้รายละเอียดอื่น ๆ ที่จำเป็นเพื่อช่วยให้การปฏิบัติงานลุล่วงไปอย่างมีประสิทธิภาพ
2. การจัดองค์การ ซึ่งหมายถึง การจำแนกแยกแยะงานที่จำเป็น การจัดกลุ่มงานให้เหมาะกับทรัพยากรและสถานการณ์ การมอบหมายงาน การมอบหน้าที่ และการจัดการความสัมพันธ์ของงานและอำนาจ
3. การจัดบุคลากร ซึ่งแบ่งออกเป็น 6 ขั้นตอน คือ การวางแผนทรัพยากรมนุษย์ การสรรหา การคัดเลือก การฝึกอบรมและการพัฒนา การประเมินการปฏิบัติงาน และการให้ผลตอบแทน
4. การอำนวยการ ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้บริหาร โดยตรงที่ต้องใช้ความสามารถชักจูงผู้ใต้บังคับบัญชาให้ปฏิบัติงานอย่างดีที่สุด จนกระทั่งองค์การสามารถบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้
5. การควบคุม หมายถึง ความพยายามบังคับให้งานและกิจกรรมต่าง ๆ ปฏิบัติไปตามแผนที่กำหนด โดยมีการวัดและปรับปรุงแก้ไขการปฏิบัติงานของผู้ใต้บังคับบัญชาด้วย

งานของสถานศึกษา จากการศึกษาพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวง ศึกษาธิการ พุทธศักราช 2545 กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการภายในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและจัดการศึกษา ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการบริหารจัดการและขอบเขตการปฏิบัติหน้าที่ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคลในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา พุทธศักราช 2546 และกฎหมายอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง สรุปสาระสำคัญและขอบข่ายภารกิจของ

สถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้แบ่งการบริหารงานออกเป็น 4 งาน คือ งานบริหารวิชาการ งานบริหารงบประมาณ งานบริหารบุคคล งานบริหารทั่วไป ในงานบริหารทั่วไปนั้นได้รวมเองงานธุรการ งานสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียน งานกิจการนักเรียน และงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม ไว้ด้วยกัน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2548 : 9) โดยมีรายละเอียดในแต่ละงาน ดังนี้ คือ

การบริหารงานวิชาการ หมายถึง การบริหารสถานศึกษา โดยมีกิจกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนการสอนให้ได้ผลดีและมีประสิทธิภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน (กมล ภู่งประเสริฐ, 2544 : 6 ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2546 : 15 และจักรกฤษ วิชา, 2548 : 4) ได้กล่าวถึงการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา หมายถึง การบริหารที่เกี่ยวกับการพัฒนาคุณภาพการศึกษา อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของภารกิจของโรงเรียน

แนวทางการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดแนวทางการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานด้านวิชาการ โดยกำหนดในพระราชพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553 ได้แก่ การจัดการกระบวนการเรียนรู้ การจัดการประเมินผู้เรียน จัดทำสาระของหลักสูตรตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรแกนกลาง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัจจุบันในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พุทธศักราช 2545 ได้แก่ การจัดการศึกษาเป็นพิเศษสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา การสื่อสาร และการเรียนรู้หรือมีร่างกายพิการ หรือทุพพลภาพ หรือเด็กซึ่งไม่สามารถพึ่งตนเองได้ หรือไม่มีผู้ดูแล หรือด้อยโอกาส หรือเด็กที่มีความสามารถพิเศษ โดยให้ได้รับการศึกษาภาคบังคับด้วยรูปแบบและวิธีการที่เหมาะสม รวมทั้ง อำนวยความสะดวก สื่อ บริการ และความช่วยเหลืออื่นใดตามความจำเป็นเพื่อประกัน โอกาสและความเสมอภาคในการได้รับการศึกษาภาคบังคับ

สำหรับแนวทางการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2546 ได้แก่ การประสานการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา รวมทั้ง ควบคุมดูแลบุคลากร การเงิน การพัสดุ สถานที่ และทรัพย์สินอื่นของสถานศึกษา ให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับของทางราชการ การอนุมัติประกาศนียบัตรและวุฒิบัตรของสถานศึกษาตามระเบียบที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด การปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เลขาธิการสภาการศึกษา เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และงานอื่นที่กระทรวงมอบหมาย การกระจายอำนาจ

และการมอบอำนาจ โดยมีขอบข่ายและภารกิจการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้ 1) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 2) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 3) การวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน 4) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา 5) การพัฒนาสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา 6) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ 7) การนิเทศการศึกษา 8) การแนะแนวการศึกษา 9) การพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา 10) การส่งเสริมความรู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน 11) การประสานความร่วมมือในการพัฒนาวิชาการกับสถานศึกษาอื่น และ 12) การส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการแก่บุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ หน่วยงาน และสถาบันอื่นที่จัดการศึกษา

การบริหารงานวิชาการเป็นภารกิจที่สำคัญที่สุดของการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ให้บรรลุเป้าหมายการปฏิรูปการศึกษา จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องศึกษา ทำความเข้าใจในบทบาทและหน้าที่ที่กำหนดขึ้นตามกฎหมาย ระเบียบที่กำหนด รวมทั้ง การมีวิสัยทัศน์ที่จะพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะสำหรับการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านการบริหารงานวิชาการให้ดีขึ้น เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาไปสู่จุดมุ่งหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การบริหารงานงบประมาณ

ความหมายและความสำคัญของการบริหารงบประมาณ การบริหารงานงบประมาณ หมายถึง การควบคุมงบประมาณ การเบิกจ่ายเงิน การตรวจสอบ การใช้จ่ายเงิน ตลอดจนการรายงานผลงาน (สมเดช สีแดง, 2544 : 416) ภารกิจการบริหารงานงบประมาณเป็นภารกิจที่สำคัญของการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่เดิมการบริหารงานงบประมาณของหน่วยราชการดำเนินงานโดยใช้รูปแบบแสดงแผนงาน (PPBS : Planning Programming Budgeting System) และได้เปลี่ยนมาในรูปแบบบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน (PBB : Performance-based Budgeting) ซึ่งเป็นระบบงบประมาณที่แสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างทรัพยากรที่ใช้กับผลงานที่เกิดขึ้นว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างไรคุ้มค่าน้อยเพียงใดผสมผสานกันระหว่างการวางแผนจัดทำงบประมาณ การตรวจสอบติดตามทบทวนผลงาน ซึ่งหน่วยงานที่ได้รับจัดสรรงบประมาณต้องรับผิดชอบผลงานที่เกิดขึ้น นั่นคือ ผลผลิต (Output) และผลลัพธ์ (Outcome)

จากการปฏิรูประบบการบริหารงานภาครัฐ นำมาสู่การปรับกลยุทธการบริหารงานภาครัฐใหม่ภายใต้แนวคิดที่มุ่งเน้นผลงานหรือผลสัมฤทธิ์ (RBM: Result-based Budgeting) ซึ่งเป็นการบริหารที่มุ่งผลสัมฤทธิ์หรือผลงานหลัก โดยใช้ระบบการประเมินผลงานที่อาศัยตัวชี้วัดเป็นตัวสะท้อนผลงานให้ออกมาเป็นรูปธรรม ซึ่งผลการประเมินจะชี้วัดถึงความคุ้มค่าในการทำงานให้แสดงผลงานต่อสาธารณะและเพื่อปรับปรุงกระบวนการทำงานให้ดียิ่งขึ้น สามารถพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานของหน่วยงานภาครัฐให้เกิดประสิทธิภาพสูงขึ้น คุ้มค่าเป็นรูปธรรมและได้รับการยอมรับ

จากสาธารณชน อันเป็นการสร้างศักยภาพเพิ่มขีดความสามารถของประเทศส่วนแนวทางการบริหารงานงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานนั้น หน่วยงานต้องพัฒนาการจัดการทางการเงินให้มีมาตรฐาน 7 ด้าน คือ 1) การวางแผนงบประมาณ 2) การกำหนดผลผลิตและการคำนวณต้นทุน 3) การจัดระบบการจัดซื้อจัดจ้าง 4) การบริหารทางการเงินและการควบคุมงบประมาณ 5) การรายงานทางการเงินและผลการดำเนินงาน 6) การบริหารทรัพย์สิน และ 7) การตรวจสอบภายใน

การบริหารงบประมาณมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นเครื่องมือในการสนับสนุนการบริหารงานด้านต่างของภาครัฐให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยคำนึงถึงผลลัพธ์การทำงานเป็นหลัก รวมทั้ง เป็นการพัฒนาระบบบัญชีการเงินและงานพัสดุภาครัฐ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2545 : 61)

แนวทางการบริหารงบประมาณ การบริหารงบประมาณของสถานศึกษามุ่งเน้นความเป็นอิสระ ในการบริหารจัดการมีความคล่องตัว โปร่งใส ตรวจสอบได้ยึดหลักการบริหารมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์และบริหารงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงานเพื่อให้ได้ผลผลิต (Output) และผลลัพธ์ (Outcome) เป็นไปตามข้อตกลงการให้บริการมีการจัดหาผลประโยชน์จากทรัพย์สินของสถานศึกษาสามารถบริหารจัดการทรัพยากรที่ได้อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพส่งผลให้เกิดคุณภาพที่ดีขึ้นต่อผู้เรียน

กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดแนวทางการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่เป็นนิติบุคคลด้านการบริหารงบประมาณไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวง ศึกษาธิการ พุทธศักราช 2546 ได้แก่ การประสานการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา การควบคุมดูแลบุคลากรการเงิน การพัสดุ อาคารสถานที่และทรัพย์สินอื่นของสถานศึกษาให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับของทางราชการ ดำเนินการที่กำหนดไว้ในกฎกระทรวง กำหนดหลักเกณฑ์การแบ่งส่วนราชการภายในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา พุทธศักราช 2546 โดยดำเนินงานตามที่ได้รับภาระจายอำนาจและมอบอำนาจที่มีการวิเคราะห์และจัดทำนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา การเสนอขอจัดตั้งงบประมาณเงินอุดหนุนทั่วไป โดยมีกฎหมาย ระเบียบ และเอกสารที่เกี่ยวข้อง คือ ระเบียบว่าด้วยการบริหารงบประมาณ พ.ศ. 2545 และได้กำหนดขอบข่ายและภารกิจ การดำเนินงานงบประมาณของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้ 1) การจัดทำและเสนอของบประมาณ 2) การจัดสรรงบประมาณ 3) การตรวจสอบติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการใช้เงิน และผลการดำเนินงาน 4) การระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา 5) การบริหารการเงิน 6) การบริหารบัญชี และ 7) การบริหารพัสดุและสินทรัพย์

การบริหารงานงบประมาณเป็นการบริหารทรัพยากรการบริหารให้มีประสิทธิภาพ เป็นหน้าที่ของผู้บริหารต้องดำเนินการด้วยความรอบคอบ ถูกต้องตามกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องให้บรรลุตามเป้าหมายของการจัดการศึกษาของสถานศึกษา

การบริหารงานบุคคล

ความหมายและความสำคัญของการบริหารงานบุคคล บุคคลหรือบุคลากร ถือว่าเป็นหนึ่งในทรัพยากรการบริหาร 4 อย่าง นั่นคือ คน (man) เงิน (money) วัสดุอุปกรณ์ (materials) และการจัดการ (management) ซึ่งทรัพยากรบุคคลนั้นถือได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการบริหาร ดังที่ วิจิตร ศรีสอาน (อ้างถึงใน ศรีพันธ์ สุจันทร์แสง, 2540: 12) กล่าวไว้ว่า บรรดาสิ่งก่อสร้าง อาคารสถานที่ วัสดุครุภัณฑ์ และการเงินแม้จะสมบูรณ์สักเพียงใดแต่จะไม่มีคามหมายเลย ถ้าคนที่จะใช้สิ่งเหล่านั้นไม่มีความสามารถที่จะใช้ ผู้บริหารที่มีความสามารถสูงในการบริหารงานบุคลากรสามารถทำให้บุคคลในองค์กรร่วมมือกันปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น บุคคลจึงเป็นทรัพยากรการบริหารที่สำคัญที่สุดเพราะเป็นปัจจัยแห่งประสิทธิภาพและประสิทธิผลแห่งกิจการนั้น ๆ

แนวทางการบริหารงานบุคคล กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดแนวทางการบริหารงานบุคคลของสถานศึกษาขึ้นพื้นฐานไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553 ได้แก่ การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถและทักษะในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2546 ได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษาเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาในสถานศึกษา การบริหารกิจการของสถานศึกษาให้เป็นไปตามกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับของทางราชการและของสถานศึกษารวมทั้งนโยบายและวัตถุประสงค์ของสถานศึกษา การประสานการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา ควบคุมดูแลบุคลากร การเงินและพัสดุ สถานที่และทรัพย์สินอื่นของสถานศึกษา ให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับของทางราชการและปฏิบัติงานอื่นตามที่ได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เลขาธิการ สถานการศึกษา รวมทั้งงานอื่นที่กระทรวงมอบหมาย การดำเนินงานตามที่ได้รับจากการกระจายอำนาจและมอบอำนาจกำหนดไว้ใน พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 ซึ่งสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีการกำหนดขอบข่ายและภารกิจหลัก การดำเนินการของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน คือ 1) การวางแผนอัตรากำลังและกำหนดตำแหน่ง 2) การสรรหาและการบรรจุแต่งตั้ง 3) การเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ 4) วินัยและการรักษาวินัย 5) การออกจากราชการ

การบริหารงานบุคคลจึงถือเป็นภารกิจที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานดำเนินการส่งเสริมให้บุคลากรในสถานศึกษาสามารถปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ ตอบสนอง

ภารกิจของสถานศึกษา มีการดำเนินการบริหารงานบุคคลให้เกิดความคล่องตัว อิสระ ถูกต้อง เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลภายใต้กฎหมายระเบียบที่เกี่ยวข้อง ส่งเสริมบุคลากรให้ได้รับการพัฒนา มีความรู้ความสามารถ มีขวัญกำลังใจและมีจิตสำนึกในการปฏิบัติภารกิจที่รับผิดชอบให้เกิดผลสำเร็จ ตามหลักการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ มีการยกย่องเชิดชูเกียรติ สร้างความมั่นคงและก้าวหน้า ในวิชาชีพ ซึ่งจะส่งผลดีต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียน

การบริหารทั่วไป

กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดแนวทางการบริหารทั่วไปของสถานศึกษาขึ้นพื้นฐานไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553 ได้แก่ การร่วมกับบุคคล ครอบครัวยุทธศาสตร์ ชุมชน องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน การบริหารและจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไปตามที่กระทรวงกระจายอำนาจมาให้ การเป็น กรรมการและเลขานุการในคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน การจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพ ภายในสถานศึกษา และจัดทำรายงานคุณภาพการศึกษาประจำปีเสนอต่อหน่วยงานต้นสังกัดและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้ง เปิดเผยต่อสาธารณชน การให้ความร่วมมือในการจัดเตรียมเอกสาร หลักฐานที่มีข้อมูลเกี่ยวข้องกับสถานศึกษาตามคำร้องขอของสำนักงานรับรองมาตรฐานและ ประเมินคุณภาพการศึกษา หรือบุคคล หรือหน่วยงานภายนอกที่ทำการประเมินคุณภาพภายนอก ของสถานศึกษา เพื่อเสนอต่อคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา การอนุมัติประกาศนียบัตรและ วุฒิบัตรของสถานศึกษาตามระเบียบที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด การปฏิบัติงานอื่น ตามที่ได้รับมอบหมายจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เลขาธิการ สภากาการศึกษา เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษา รวมทั้งงานอื่นที่กระทรวงมอบหมาย

ส่วนพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พุทธศักราช 2545 กำหนดอำนาจหน้าที่ไว้ ได้แก่ การพ่อนผันให้เด็กเข้าเรียนก่อนหรือหลังอายุตามเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับตามหลักเกณฑ์และ วิธีการที่คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด

สำหรับกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการในสถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนด อำนาจหน้าที่ไว้ ได้แก่ การวิเคราะห์และจัดทำนโยบายและแผนพัฒนาการศึกษาของสถานศึกษา การแต่งตั้งคณะกรรมการหรือบุคคลเพื่อพิจารณาและเสนอความคิดเห็นหรือปฏิบัติการอย่างใด อันอยู่ในอำนาจและหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานหรือสถานศึกษา ซึ่งการบริหาร ทั่วไปสามารถกำหนดขอบข่ายและภารกิจหลักของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้ 1) การดำเนินงาน

รุกรการ 2) งานเลขานุการคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) งานพัฒนาระบบและเครือข่าย
ข้อมูลสารสนเทศ 4) การประสานและพัฒนาเครือข่ายการศึกษา 5) การจัดระบบการบริหารและ
พัฒนาองค์กร 6) งานเทคโนโลยีสารสนเทศ 7) การส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการ งบประมาณ
บุคลากรและบริหารทั่วไป 8) การดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม 9) การจัดทำสำมะโนผู้เรียน
10) การรับนักเรียน 11) การส่งเสริมและประสานงานการศึกษาในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัย
12) การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา 13) งานส่งเสริมงานกิจการนักเรียน 14) การประชาสัมพันธ์
งานการศึกษา 15) การส่งเสริมสนับสนุนและประสานงานการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กรหน่วยงาน
และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา 16) งานประสานราชการกับเขตพื้นที่การศึกษาและหน่วยงาน
อื่นจัดระบบการควบคุมในหน่วยงาน 17) การจัดระบบการควบคุมภายใน 18) การบริการสาธารณะ
และ 19) งานที่ไม่ได้ระบุไว้ในงานอื่น

จากการวิเคราะห์ข้อบ่งชี้ภารกิจ บทบาทและหน้าที่ของสถานศึกษาดังแต่อดีตนจนถึง
ปัจจุบัน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์แล้วบูรณาการเข้ากับข้อเสนอแนะและความคิดเห็นของ
องค์กรและบุคคลต่าง ๆ ที่ได้นำเสนอถึงพอเพียงไปใช้ในการจัดการศึกษา ได้แก่ กระทรวงศึกษาธิการ
สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) สำนักงานคณะกรรมการ
วิจัยแห่งชาติ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา รวมทั้ง นักวิชาการและนักวิจัยที่ได้อ้างอิงตามที่กล่าวมา
ผู้วิจัยจึงได้ข้อสรุปให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และปรับปรุง
แก้ไข (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 ว่าสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีข้อบ่งชี้ภารกิจ บทบาท และหน้าที่
ในการจัดการศึกษาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการบริหารงานวิชาการ
ด้านการบริหารงานบุคคล ด้านการบริหารงบประมาณ และด้านการบริหารทั่วไป และการจัดการศึกษา
ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการนำองค์ประกอบของ
เศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ที่มีความรู้และ
คุณธรรมเป็นเงื่อนไขในการกำกับ ไปใช้ในการดำเนินงานทุกระดับทุกขั้นตอนตามข้อบ่งชี้ภารกิจ
บทบาท และหน้าที่ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานทั้ง 4 ด้าน ดังกล่าว

แนวคิดการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน (School-based Management)

แนวคิดในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานเป็นแนวคิดที่แพร่หลาย ซึ่งมีการนำไปใช้
อย่างกว้างขวางทั่วโลก โดยเป็นยุทธศาสตร์ในการพัฒนาการศึกษาและปรับปรุงสถานศึกษาด้วย
การถ่ายโอนอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจไปยังสถานศึกษาผ่านทางคณะกรรมการสถานศึกษา
ที่ประกอบด้วย ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการบริหารและการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ซึ่งได้แก่
ผู้ปกครอง ครู ผู้บริหารและผู้แทนในชุมชนท้องถิ่น โดยกระจายอำนาจให้คณะกรรมการสถานศึกษา
มีอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบในการบริหารและจัดการศึกษาในสถานศึกษาที่ครอบคลุมทั้ง

ด้านงบประมาณ บุคลากร และวิชาการ เพื่อให้สถานศึกษาสามารถบริหารแบบมีส่วนร่วมและตัดสินใจ โดยองค์คณะบุคคลให้ตอบสนองความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครองและชุมชน (รุ่ง แก้วแดง, 2541 : 263; อุทัย บุญประเสริฐ, 2543 : ข-ค; ไมเออร์และสโตนฮิลล์ (Myers and Stonehill, 1993 : 1) ไวลสเตทเตอร์ (Wohlstetter, 1995 : 1) และเซง (Cheng, 1996 : 44)

แนวคิดในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสอดคล้องกับการบริหารโดยคณะกรรมการ ดังจะเห็นได้จากที่ อุทัย บุญประเสริฐ (2543 : ๑) คาร์ (Carr, 1998 : 1) และเลทวูดและเมนซ์ (Leithwood and Menzies 1998 : 1-21) ต่างกล่าวถึงการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่มีคณะกรรมการโรงเรียนหรือสภาโรงเรียน ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการตัดสินใจเกี่ยวกับการกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน การกำกับ สนับสนุน และส่งเสริมการบริหารงานวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ทั้งนี้ การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานยังพบด้วยว่า คณะกรรมการสถานศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือล้มเหลวในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน

หลักการที่สำคัญในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน คือ การกระจายอำนาจจัดการศึกษาไปยังสถานศึกษาให้มากที่สุด โดยเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโรงเรียนทุกฝ่ายได้มีส่วนร่วมในการบริหาร การตัดสินใจและร่วมจัดการศึกษา ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของและรับผิดชอบในการจัดการศึกษามากขึ้น นอกจากนี้ แนวคิดในการให้โรงเรียนได้บริหารตนเองจะส่งผลให้โรงเรียนสามารถพึ่งพาตนเองได้ เป็นการพัฒนาระดับรากหญ้าที่จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป รวมทั้ง เป็นการส่งเสริมให้เกิดการบริหารแบบโปร่งใส เนื่องจากยึดหลักการตรวจสอบและถ่วงดุลด้วยการแบ่งอำนาจหน้าที่อย่างชัดเจน คือ ส่วนกลางมีหน้าที่กำหนดนโยบายและควบคุมมาตรฐาน องค์กรอิสระทำหน้าที่ตรวจสอบคุณภาพการบริหารและการจัดการศึกษาและสถานศึกษาบริหารและจัดการศึกษา (รุ่ง แก้วแดง, 2541; อุทัย บุญประเสริฐ, 2543; และเซง Cheng, 1996)

จุดมุ่งหมายของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน คือ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารทั้งในด้านการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การเพิ่มความรับผิดชอบที่ตรวจสอบได้ของโรงเรียน การเสริมพลังจากการปกครองตนเองร่วมกัน ซึ่งจะสร้างบริบทที่นำไปสู่วัฒนธรรมโรงเรียนที่มีความร่วมแรงร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและลดปัญหาความขัดแย้ง ทำให้การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานมีลักษณะเด่น คือ อำนาจการควบคุมอยู่ในโรงเรียน แต่มีส่วนร่วมจากทั้งชุมชนครูและผู้บริหาร โรงเรียน (รุ่ง แก้วแดง, 2541 และเซง Cheng, 1996)

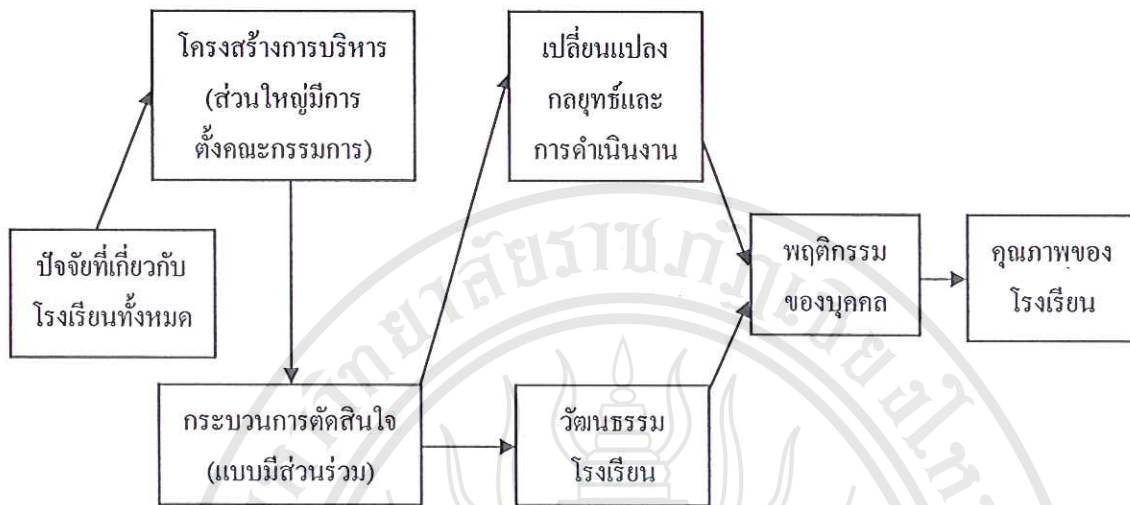
สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานมีทั้งปัจจัยเชิงบวกและปัจจัยเชิงลบ โดยปัจจัยเชิงบวกที่เอื้อให้การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานประสบความสำเร็จ ได้แก่ 1) ความมุ่งมั่นของทุกคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกกระดับ 2) ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายเข้าใจในเป้าหมาย

ของโรงเรียนและบทบาทความรับผิดชอบของตน 3) การกระจายอำนาจไปยังคณะกรรมการโรงเรียนอย่างแท้จริง 4) การยอมรับจากผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย 5) มีระบบการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ 6) บุคลากรมีความรู้และเข้าใจในเรื่องการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน 7) คณะกรรมการโรงเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ และทักษะเกี่ยวกับการบริหารและการจัดการศึกษา 8) ผู้บริหารโรงเรียนมีความรู้ ความสามารถ และมีภาวะผู้นำที่เหมาะสม และ 9) มีการให้รางวัลสำหรับโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการบริหารและการจัดการศึกษา โดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน และปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน คือ 1) ความสับสนในนโยบายของส่วนกลาง ทำให้โรงเรียนไม่กล้าตัดสินใจ 2) การขาดทรัพยากร 3) ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องรู้สึกว่าการมีส่วนร่วมเป็นการเพิ่มภาระ 4) เปลี่ยนแปลงเฉพาะรูปแบบแต่ไม่เปลี่ยนวิธีการบริหาร 5) อำนาจการตัดสินใจผูกขาดโดยคณะกรรมการโรงเรียนเท่านั้น ไม่มีการกระจายไปทั่วโรงเรียน 6) ผู้บริหารยังคงใช้ความคิดเห็นส่วนตัวในการตัดสินใจ และ 7) ความขัดแย้งระหว่างผู้บริหาร ครู และคณะกรรมการโรงเรียน (รุ่ง แก้วแดง, 2541; อุทัย บุญประเสริฐ, 2543; โฮล์สเตเตอร์ และมอร์แมน (Wohlstetter and Morhman, 1993; โอดเดนและ โฮล์สเตเตอร์ (Odden and Wohlstetter, 1995; เดวิด (David, 1996); สไปร์แมนและแลทแฮม (Spilman, 1996; and Latham, 1998)

รูปแบบของคณะกรรมการโรงเรียนในการบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่สำคัญมี 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) มีผู้บริหารโรงเรียนเป็นหลัก (Administrative Control School Council) โดยผู้บริหารโรงเรียนจะเป็นประธานกรรมการโดยตำแหน่ง มีบทบาทและอำนาจสำคัญในฐานะผู้มีอำนาจตัดสินใจขั้นสุดท้าย 2) มีครูเป็นหลัก (Professional Control School Council) โดยจะมีสัดส่วนผู้แทนครูในคณะกรรมการมากที่สุด รูปแบบนี้อยู่บนฐานคิดที่เชื่อว่า ครูเป็นผู้ใกล้ชิดนักเรียนมากที่สุด รวมทั้งเป็นผู้ปฏิบัติยอมรับปัญหาทุกอย่างได้ดีกว่าและสามารถตัดสินใจแก้ปัญหาได้ตรงจุดมากที่สุด 3) มีชุมชนเป็นหลัก (Community Control School Council) รูปแบบนี้อยู่บนฐานความเชื่อว่าจะสามารถเพิ่มความรับผิดชอบในการจัดการศึกษาให้กับชุมชนมากขึ้น รวมทั้งสามารถจัดการศึกษาได้ตามความต้องการของชุมชนและส่งผลให้ผู้รับบริการการศึกษาที่มีความพึงพอใจมากขึ้น โดยคณะกรรมการโรงเรียนประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครองและชุมชนท้องถิ่นในสัดส่วนมากที่สุด และ 4) มีครูและชุมชนเป็นหลัก (Professional/ Community Control School Council) เป็นรูปแบบที่เชื่อว่า ทั้งครูและผู้ปกครองหรือชุมชนต่างมีความสำคัญในการจัดการศึกษา โดยครูจะได้รับความต้องการของครูและชุมชนในขณะเดียวกันผู้ปกครองและชุมชนก็จะมีโอกาสช่วยสนับสนุนการจัดการเรียนการสอนด้วย ดังนั้น ในรูปแบบนี้สัดส่วนของผู้แทนครูและผู้แทนจากผู้ปกครองหรือชุมชนในคณะกรรมการจะมีจำนวนเท่าๆ กัน สำหรับองค์ประกอบของคณะกรรมการโรงเรียน โดยทั่วไปจะประกอบด้วย ผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนศิษย์เก่า ผู้ทรงคุณวุฒิ

และผู้บริหารโรงเรียน (อุทัย บุญประเสริฐ, 2543; เคน (Kuehn, 1996); คาร์ (Carr, 1998); เลทวูดและเมนซี (Leithwood และ (Menzies, 1998)

นอกจากนี้ บริกส์ (Briggs K. 2003) ผู้ช่วยพิเศษ สำนักงานการประถมและมัธยมศึกษา กระทรวงการศึกษา ประเทศสหรัฐอเมริกา กล่าวถึงการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในประเทศสหรัฐอเมริกาในงานสัมมนาปฏิรูปการศึกษานานาชาติ ครั้งที่ 3 ซึ่งจัดโดยสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ณ โรงแรมแอมบาสซาเดอร์ กรุงเทพมหานคร ระหว่างวันที่ 8-11 กันยายน พ.ศ. 2546 มีสาระสำคัญสรุปได้ว่า รูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เหมาะสมจะขึ้นอยู่กับบริบทด้วย รูปแบบการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสหรัฐอเมริกาก็จะเหมาะสมกับบริบทของตน ดังนั้น การจะนำการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานไปดำเนินการจึงต้องพิจารณาด้วยว่าอยู่ในบริบทอย่างไร สำหรับสหรัฐอเมริกามีบริบทที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานคือ รัฐบาลกลางของสหรัฐอเมริกาให้เงินอุดหนุนกับการศึกษาของสถานศึกษาประมาณร้อยละ 7-9 โดยเงินทุนสำหรับการจัดการศึกษาจะมีทั้งจากรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่น จะเห็นว่า รัฐบาลกลางของสหรัฐอเมริกาใช้งบประมาณในส่วนนี้ไม่มากนัก นอกจากนี้รัฐบาลกลางจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องในการพัฒนาหลักสูตร มาตรฐาน และการประเมินผล แต่จะจัดให้มีการประเมินผลระดับชาติในทุก ๆ 2 ปี เพื่อพิจารณาปัญหาในภาพรวมของประเทศ ทั้งนี้ คุลอำนาจของมลรัฐและเขตการศึกษาใน 50 มลรัฐมีความแตกต่างกันมาก โดยปัจจุบันสหรัฐอเมริกามี 14,859 เขตการศึกษา 93,273 โรงเรียน และมีนักเรียน 47,233,000 คน ในอดีตที่ยังไม่มีการดำเนินการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานอำนาจส่วนใหญ่ในด้านบุคลากร งบประมาณ และหลักสูตรจะอยู่กับเขตการศึกษา และเมื่อดำเนินการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานได้กระจายอำนาจการตัดสินใจไปยังโรงเรียน โดยยึดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ด้วยหวังว่าจะนำไปสู่มูลค่าเพิ่มโดยเฉพาะการพัฒนาจริยธรรมในการทำงานและความรับผิดชอบ และหวังว่าการเน้นดำเนินการที่การบริหารจัดการองค์กรโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสูงขึ้น ทั้งในด้านอำนาจ ข้อมูลข่าวสาร ความรู้และรางวัล รวมทั้งนำไปสู่การพัฒนาในระดับบุคคลด้วย สามารถแสดงเป็นแผนภาพได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 2.3 แบบจำลองของการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่นำไปสู่การพัฒนา
ระดับบุคคล

ที่มา : Briggs K. (2003)

ทั้งนี้ เมื่อตอนเริ่มต้นดำเนินการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานของสหรัฐอเมริกา มีจุดเน้นเพียงให้สามารถดำเนินการได้ แต่เมื่อเวลาผ่านไปจึงได้เปลี่ยนแปลงไปใช้การบริหาร โดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในฐานะเครื่องมือของการพัฒนา ซึ่งการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่จะมีความสัมพันธ์กับผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนได้นั้นควรมีลักษณะ ดังนี้ 1) การพัฒนาวิสัยทัศน์จะต้องมีเรื่องการเรียนการสอนและสาระด้านวิชาการและมาตรฐานอยู่ด้วย 2) ใช้การตัดสินใจเป็นเครื่องมือ โดยให้อำนาจการตัดสินใจในเรื่องที่เป็นปัจจัยหลักที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3) การกระจายอำนาจอย่างทั่วถึงทั้งโรงเรียน ซึ่งเป็นกลยุทธ์หนึ่งที่จะนำศักยภาพที่มีอยู่ของบุคลากร ซึ่งเชี่ยวชาญคนละด้านมาใช้อย่างเต็มที่ 4) พัฒนาครูให้มีความรู้และทักษะ โดยเฉพาะในเรื่องที่เป็นจุดอ่อนของโรงเรียน 5) การรวบรวมข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องหลายๆ แหล่ง เพื่อให้สามารถตัดสินใจบนพื้นฐานของข้อมูล 6) การให้รางวัลเมื่อสามารถดำเนินการให้มีความก้าวหน้าในเรื่องต่างๆ 7) สนับสนุนให้ใช้ภาวะผู้นำร่วมภายในโรงเรียนตามความเชี่ยวชาญของบุคลากรที่ต่างกัน และ 8) มีการระดมทรัพยากรจากภายนอกโรงเรียน

แนวคิดการบริหารแบบธรรมาภิบาล (Good Governance)

คณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบให้กำหนดเรื่องการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมือง และสังคมที่ดี (Good Governance) เป็นวาระแห่งชาติ และให้หน่วยงานของรัฐทุกแห่งกำหนดแผนงาน

โครงการ เพื่อปฏิบัติงานในความรับผิดชอบให้สอดคล้องกับหลักการบริหารจัดการที่ดีและรายงานให้คณะรัฐมนตรีรับทราบ เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ. 2542 จากนั้น จึงได้มีพระราชบัญญัติบริหารราชการแผ่นดิน (ฉบับที่ 5) พุทธศักราช 2545 (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 119 ตอนที่ 99 ก) เพื่อดำเนินการปฏิรูประบบราชการส่งผลให้ทุกองค์การของรัฐปรับเปลี่ยนการบริหารให้สอดคล้องกับการปฏิรูปดังกล่าว โดยหลักสำคัญในการปฏิรูประบบราชการประการหนึ่ง คือ หลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งมีสาระสำคัญที่ความมีประสิทธิภาพ ความคุ้มค่า การกระจายภารกิจ ทรัพยากรและอำนาจการตัดสินใจ ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนและการมีส่วนร่วมของประชาชนและความโปร่งใสในการบริหาร ซึ่งเป็นหลักการของการบริหารแบบธรรมาภิบาล (Good Governance) นั่นเอง ในการนี้ สถานศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนในฐานะองค์กรจำเป็นต้องปรับการบริหารให้สอดคล้องกับหลักการดังกล่าว เพื่อให้สามารถรักษาสมาคมขององค์กรกับบริบทที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการบริหารของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในครั้งนี จำเป็นต้องมีข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารแบบธรรมาภิบาลเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบให้สอดคล้องกับหลักการดังกล่าวด้วย

ธรรมาภิบาล หมายถึง การกำกับที่ดี การดูแลที่ดี โดยหลักธรรมาภิบาลเป็นหลักคิดสำหรับการบริหารจัดการที่ดี เพื่อประกันว่าในองค์การจะไม่มีกรณีร้ายแรงบังหลวงและไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ (เกษม วัฒนชัย, 2546 : 23) หลักแห่งธรรมาภิบาลประกอบด้วยหลักที่สำคัญ 6 ประการ ได้แก่ 1) หลักนิติธรรม หมายถึง การทำให้กฎหมาย กฎ และกติกาต่าง ๆ เป็นที่ยอมรับได้รับการถือปฏิบัติร่วมกันอย่างเสมอภาคและเป็นธรรม 2) หลักความโปร่งใสและมีการตรวจสอบที่ดี หมายถึง หลักของการเปิดเผยข้อมูลข่าวสารอย่างตรงไปตรงมาสามารถตรวจสอบความถูกต้องได้ อันจะช่วยให้งานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนปลอดจากการทุจริต คอรัปชั่น กระบวนการบริหารต้องโปร่งใส ตรวจสอบ และอธิบายได้ 3) หลักการมีส่วนร่วมและตอบสนองความต้องการของสังคม หมายถึง การให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และเสนอความเห็นในการตัดสินใจที่สำคัญ โดยมีความสามัคคี มีความร่วมมือในการทำงาน โดยไม่มีการผูกขาด เป้าหมายการบริหารต้องสอดคล้องกับความต้องการหรือความจำเป็นของสังคมหรือชุมชน (Relevance) โดยสิ่งที่โรงเรียนทำจะต้องเป็นประโยชน์ต่อนักเรียน โรงเรียน ชุมชน สังคม และประเทศ 4) หลักความรับผิดชอบ หมายถึง มีความรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตน ความรับผิดชอบในการตัดสินใจของตนเอง เคารพในความคิดเห็นที่แตกต่าง โดยพยายามหาทางออกที่ทุกฝ่ายยอมรับร่วมกันได้ กล่าวรับผลการกระทำของตน 5) หลักความคุ้มค่า หมายถึง การรู้คุณค่าทรัพยากรของชาติและบริหารงานด้วยความประหยัดมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาครัฐต้องให้บริการที่มีคุณภาพแก่ประชาชน คำนึงถึงประสิทธิภาพการบริหาร

งบประมาณ รายรับ รายจ่าย และรู้ต้นทุน 6) ความอิสระในการบริหารจัดการ โดยคำนึงถึงประสิทธิภาพการบริหาร (ชวน หลีกภัย, 2542; อานันท์ ปันยารชุน, 2542; และเกษม วัฒนชัย, 2546)

นอกจากนี้ เกษม วัฒนชัย (2546) อธิบายไว้ว่า โรงเรียนเปรียบเสมือนองค์กรหนึ่งซึ่งมีองค์ประกอบใน 3 ฝ่าย ได้แก่

1. ฝ่ายเจ้าของ ซึ่งอาจเป็นรัฐ เอกชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นก็ได้ โดยมีบทบาทหน้าที่ในการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายว่าตั้งโรงเรียนขึ้นโดยมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์อะไร

2. ฝ่ายนโยบาย ได้แก่ คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งมีบทบาทสำคัญมากโดยหน้าที่หลักของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมี 6 ประการ คือ 1) ถ่ายทอดเจตนารมณ์ของเจ้าของสถานศึกษาให้เป็นเป้าหมายการบริหารจัดการแล้วมอบให้ฝ่ายบริหาร 2) กำหนดนโยบายเชิงบริหาร โดยเฉพาะนโยบายประเภท “ห้ามทำ” 3) ติดตาม สนับสนุน 4) ประเมินผลการบริหารจัดการ 5) กำหนดการทำงานของคณะกรรมการสถานศึกษา เช่น ขอบข่ายการประชุม จริยธรรมและระเบียบ เป็นต้น และ 6) รับผิดชอบต่อโรงเรียนและชุมชน สำหรับบทบาทที่สำคัญของคณะกรรมการสถานศึกษา ได้แก่ 1) เพิ่มคุณค่าแก่สถานศึกษาโดยผ่านผู้เรียนไปยังสังคม 2) ศึกษาอดีตเพื่อขับเคลื่อนอนาคต และ 3) ตัดสินใจบนฐานข้อมูลและความเห็นที่ดีที่สุด โดยอาศัยความเป็นกลางและมีมาตรฐานเดียว

3. ฝ่ายปฏิบัติ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครู โดยฝ่ายปฏิบัติมีหน้าที่สำคัญในการกำหนดนโยบายเชิงปฏิบัติ ทั้งนี้ อาจมีการแบ่งหน้าที่ของฝ่ายปฏิบัติเป็นฝ่ายจัดการฝ่ายวิชาการและฝ่ายสนับสนุน

การบริหารสถานศึกษาโดยคณะกรรมการสถานศึกษา

หลังการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้พยายามดำเนินการให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อเตรียมความพร้อมให้กับสถานศึกษาก่อนที่จะมีการออกกฎกระทรวงเกี่ยวกับคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามความในมาตรา 40 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ เช่น กระทรวงศึกษาธิการได้ประกาศระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2543 โดยกำหนดให้คณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีหน้าที่ 11 ประการ ได้แก่ 1) กำหนดนโยบายและแผนพัฒนาของสถานศึกษา 2) ให้ความเห็นชอบแผนปฏิบัติการประจำปีของสถานศึกษา 3) ให้ความเห็นชอบในการจัดทำสาระหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น 4) กำกับและติดตามการดำเนินงานตามแผนของสถานศึกษา 5) ส่งเสริมและสนับสนุนให้เด็กทุกคนในเขตบริการได้รับ

การศึกษาขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึงมีคุณภาพและได้มาตรฐาน 6) ส่งเสริมให้มีการพิทักษ์สิทธิเด็ก ดูแลเด็กพิการ เด็กด้อยโอกาส และเด็กที่มีความสามารถพิเศษให้ได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ 7) เสนอแนวทางและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้านวิชาการ งบประมาณ บริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไปของสถานศึกษา 8) ส่งเสริมให้มีการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา ตลอดจนวิทยากรภายนอกและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างพัฒนาการของผู้เรียนทุกด้าน รวมทั้งสืบสานจารีตประเพณีศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นและของชาติ 9) เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสถานศึกษากับชุมชน ตลอดจนประสานงานกับองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อให้สถานศึกษาเป็นแหล่งวิทยาการของชุมชนและมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนและท้องถิ่นของชาติ 10) ให้ความเห็นชอบรายงานผลการดำเนินงานประจำปีของสถานศึกษาก่อนเสนอต่อสาธารณชน และ 11) แต่งตั้งที่ปรึกษาหรือคณะกรรมการเพื่อการดำเนินงานตามระเบียบนี้ตามที่เห็นสมควร

4. บริบทที่ส่งผลต่อการบริหารของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ตามแนวคิดระบบ บริบทหรือสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการบริหารการศึกษา จะมีผลต่อการพัฒนารูปแบบ เนื่องจากรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจะต้องสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทหรือสภาพปัจจุบันด้วยรูปแบบดังกล่าวจึงจะมีความสมดุลและสามารถดำรงอยู่ในระบบได้ โดยบริบทหรือสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ต้องพิจารณาในการพัฒนารูปแบบ คือบริบทด้านนโยบาย กฎหมาย แผน กฎ และระเบียบที่เกี่ยวข้องดังนี้

นโยบาย กฎหมาย แผน กฎ และระเบียบที่เกี่ยวข้อง นับเป็นสภาพแวดล้อมที่สำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนารูปแบบการบริหาร โดยคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในครั้งนี้ เนื่องจากเป็นเงื่อนไขให้ต้องพัฒนารูปแบบที่สอดคล้องภายใต้กรอบของนโยบาย กฎหมาย แผน กฎ และระเบียบของประเทศ

4.1) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ให้ความสำคัญกับการศึกษาเป็นอย่างมาก โดยมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในหลายมาตรา โดยยึดหลักการกระจายอำนาจ การมีส่วนร่วมของประชาชน และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ให้ความสำคัญกับการศึกษาที่เป็นความรู้คู่คุณธรรม สร้างเสริมความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยกำหนดให้รัฐจัดการศึกษาแก่ประชาชนไม่น้อยกว่า 12 ปีอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียนบนพื้นฐานของจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและชาติ คำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของประชาชนในระดับชาติและระดับท้องถิ่น การมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและเอกชน เสรีภาพทางวิชาการของบุคคล ความสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม นอกจากนี้ ยังกำหนดให้สนับสนุนการค้นคว้าในศิลปวิทยาการต่าง ๆ เร่งรัดพัฒนาวิทยาศาสตร์

และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาประเทศ พัฒนาวิชาชีพครู และส่งเสริมให้มีการวิจัย โดยกำหนดให้
 คุ้มครองการเผยแพร่งานวิจัยตามหลักวิชาการ รวมทั้งกำหนดให้รัฐจัดสรรทรัพยากรเพื่อกิจการ
 สาธารณะ ซึ่งการจัดการศึกษาเป็นหนึ่งในกิจการสาธารณะของรัฐจึงได้รับผลประโยชน์จากทบทวน
 แห่งรัฐธรรมนูญดังกล่าวด้วย จะเห็นได้ว่าหลักการและบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญเอื้อต่อการพัฒนา
 ระบบการศึกษาและสถานศึกษาตามแนวคิดระบบอย่างมาก ทั้งในเรื่องการกระจายอำนาจการ
 บริหารจัดการและการให้อิสระและเสรีภาพด้านวิชาการ ซึ่งจะส่งผลเกี่ยวกับการบริหารของ
 คณะกรรมการสถานศึกษาด้วย เนื่องจากเป็นรูปแบบที่สอดคล้องกับการกระจายอำนาจและการมี
 ส่วนร่วมของประชาชน

4.2) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม
 (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553 ได้บัญญัติเรื่องการ
 บริหารและการจัดการศึกษาโดยยึดหลัก 3 ประการ คือ 1) ความมีเอกภาพด้านมาตรฐานและนโยบายแต่
 หลากหลายในทางปฏิบัติ 2) การกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา และ 3) การมีส่วนร่วม
 ของประชาชน โดยกระทรวงหรือส่วนราชการในส่วนกลางมีบทบาทอำนาจหน้าที่ในเรื่องนโยบาย แผน
 และมาตรฐานระดับชาติเป็นหลักทั้งในเชิงส่งเสริมสนับสนุน กำกับ ดูแล ติดตาม และตรวจสอบให้
 เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาให้สามารถดำเนินการตามนโยบาย แผน และมาตรฐาน ส่วนบทบาท
 อำนาจหน้าที่ในทางปฏิบัตินั้นให้กระจายอำนาจไปยังเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา โดยเฉพาะใน
 ระดับสถานศึกษา ซึ่งเมื่อมีการแก้ไขพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติเมื่อ พุทธศักราช 2545 ก็ยังคง
 หลักการดังกล่าวไว้ ข้อสังเกต คือ บทบัญญัติในเรื่องการบริหารในทุกระดับทั้งระดับส่วนกลางเขต
 พื้นที่การศึกษา และสถานศึกษามีข้อกำหนดให้เป็นการบริหารด้วยรูปแบบคณะกรรมการ

สำหรับในส่วนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น มีการกำหนดอย่างชัดเจนใน
 มาตรา 40 ให้มีคณะกรรมการสถานศึกษา เพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของ
 สถานศึกษา โดยให้คณะกรรมการมีองค์ประกอบที่ประกอบด้วยผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทน
 องค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ
 ทั้งนี้ ธีระ รุญเจริญ (2546: 30-31) ได้กล่าวถึงภารกิจสำคัญของสถานศึกษาตามบทบัญญัติแห่ง
 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545
 ที่สำคัญ ได้แก่ 1) จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับหลักการให้การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อประโยชน์ต่อ
 ผู้เรียนและสังคม 2) จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้กับผู้เรียนทุกคน ทั้งเด็กปกติ เด็กพิการ เด็กด้อยโอกาส
 และเด็กที่มีความสามารถพิเศษ 3) สามารถจัดการศึกษาได้ทั้ง 3 รูปแบบตามความเหมาะสม คือ
 การศึกษาในระบบ นอกโรงเรียน และตามอัธยาศัย 4) จัดให้มีการเรียนรู้ตามธรรมชาติและศักยภาพของ
 ผู้เรียน จากแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานศึกษา โดยมีการวัดและประเมินผลตามสภาพจริง

5) จัดให้มีหลักสูตรสถานศึกษาที่ประกอบด้วยหลักสูตรท้องถิ่นที่เหมาะสมกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นที่สถานศึกษาดังอยู่ 6) เป็นแกนในการจัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตแก่ประชาชนในชุมชน โดยให้การศึกษาอบรมตามความจำเป็นและเหมาะสม 7) ส่งเสริมให้มีการบูรณาการกระบวนการวิจัยในการเรียนการสอนและการบริหารจัดการ 8) บริหารสถานศึกษาโดยยึดหลักการกระจายอำนาจการบริหารทั้งด้านวิชาการ บุคลากร งบประมาณ และการบริหารทั่วไป ซึ่งสอดคล้องกับหลักการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 9) จัดให้มีการประกันคุณภาพการศึกษาทั้งการประกันภายในและภายนอก 10) ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาวิชาชีพของครูและบุคลากร เพื่อให้สามารถจัดการเรียนการสอนได้ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ และ 11) ระดมทรัพยากรทั้งด้านเทคโนโลยี ภูมิปัญญาไทย และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน

4.3 พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2545

(ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 120 ตอนที่ 62 ก) ตราขึ้นเพื่อใช้ในการบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ โดยมีสาระที่กล่าวถึงรายละเอียดของการแบ่งส่วนราชการภายในกระทรวงศึกษาธิการ พร้อมด้วยอำนาจหน้าที่ของแต่ละหน่วยงาน โดยบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษากล่าวไว้ใน 2 หมวด ได้แก่ หมวดที่ 2 ว่าด้วยการจัดระเบียบบริหารเขตพื้นที่การศึกษาและหมวดที่ 3 ว่าด้วยการจัดระเบียบบริหารราชการในสถานศึกษาของรัฐที่จัดการศึกษาระดับปริญญาที่เป็นนิติบุคคล โดยสาระที่เกี่ยวข้องกับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนดไว้ในหมวดที่ 2 ได้แก่ มาตรา 35 กำหนดให้สถานศึกษาที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานตามมาตรา 34 (2) เฉพาะที่เป็นโรงเรียนมีฐานะเป็นนิติบุคคล โดยเมื่อมีการยุบเลิกสถานศึกษาให้ความเป็นนิติบุคคลสิ้นสุดลง และมาตรา 38 กำหนดให้มีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาระดับอุดมศึกษาระดับต่ำกว่าปริญญา และสถานศึกษาอาชีวศึกษาของแต่ละสถานศึกษา เพื่อทำหน้าที่กำกับและส่งเสริมสนับสนุนกิจการของสถานศึกษา ประกอบด้วยผู้แทนผู้ปกครอง ผู้แทนครู ผู้แทนองค์กรชุมชน ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนศิษย์เก่าของสถานศึกษา ผู้แทนพระภิกษุสงฆ์และหรือผู้แทนองค์กรศาสนาอื่นในพื้นที่ และผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนกรรมการ คุณสมบัติ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา การเลือกประธานกรรมการและกรรมการ วาระการดำรงตำแหน่ง และการพ้นจากตำแหน่ง ให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎกระทรวง โดยองค์ประกอบ อำนาจหน้าที่ หลักเกณฑ์ วิธีการสรรหา และจำนวนกรรมการในคณะกรรมการสถานศึกษาสำหรับสถานศึกษาบางประเภทที่มีสภาพและลักษณะการปฏิบัติงานแตกต่างไปจากสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโดยทั่วไป อาจกำหนดให้แตกต่างไปตามสภาพและลักษณะการปฏิบัติงาน ตลอดทั้งความจำเป็นเฉพาะของสถานศึกษาประเภทนั้นได้ ทั้งนี้ ตามที่กำหนดในกฎกระทรวง ให้ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกรรมการและเลขานุการของคณะกรรมการสถานศึกษา ความในมาตรานี้

ไม่ใช่บังคับกับสถานศึกษาพัฒนาเด็กปฐมวัยและศูนย์การเรียนรู้ นอกจากนี้ ในมาตรา 38 ย้ำให้เห็นถึงเจตนารมณ์ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และฉบับแก้ไข พุทธศักราช 2545 ที่ต้องการให้มีการบริหารแบบกระจายอำนาจและมีส่วนร่วม โดยกำหนดให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานทุกแห่งมีคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวรายละเอียดของหลักการดังกล่าวต่อไปในการศึกษาประเด็นเรื่องบริบทและสภาพปัจจุบันที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสถานะสังคมและการเมืองการปกครอง จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นว่าในมาตรา 35 ถือเป็นปรากฏการณ์ใหม่สำหรับสถานศึกษาที่จะมีฐานะเป็นนิติบุคคล อย่างไรก็ตาม สุรพล นิติไกรพจน์ (2546) ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายการศึกษาให้ความเห็นว่าการบริหารโดยโรงเรียนเป็นฐานล้วนเป็นเรื่องที่มีอยู่แล้วในพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พุทธศักราช 2545 และในกฎหมายว่าด้วยการบริหารงานบุคคลที่ได้เตรียมไว้เรียบร้อยแล้ว ดังนั้น ไม่ว่าโรงเรียนจะเป็นนิติบุคคลหรือไม่ การบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานก็จะเกิดขึ้น การที่โรงเรียนเป็นนิติบุคคลเป็นความพยายามในขั้นสุดท้ายของกระบวนการทางนิติบัญญัติ

4.4) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-พ.ศ. 2554)

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติถือเป็นแผนแม่บทในการพัฒนาประเทศ โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-พ.ศ. 2544) เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของการวางแผนพัฒนาประเทศที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมและมุ่งให้ “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” และใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือช่วยพัฒนาให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการพัฒนาแบบแยกส่วนมาเป็นบูรณาการแบบองค์รวม เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม ในปีแรกของแผน ฯ ประเทศไทยต้องประสบวิกฤตเศรษฐกิจอย่างรุนแรง และส่งผลกระทบต่อคนและสังคมเป็นอย่างมาก จึงต้องเร่งฟื้นฟูเศรษฐกิจให้มีเสถียรภาพมั่นคงและลดผลกระทบจากวิกฤตที่ก่อให้เกิดปัญหาการว่างงานและความยากจนเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-พ.ศ. 2549) ได้ัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศควบคู่ไปกับกระบวนการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่องจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านตัวคน สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย ผลการพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 สรุปได้ว่า ประสบความสำเร็จที่น่าพอใจ เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวได้อย่างต่อเนื่องในอัตราเฉลี่ยร้อยละ 5.7 ต่อปี เสถียรภาพทางเศรษฐกิจปรับตัวสู่ความมั่นคง ความยากจนลดลง ขณะเดียวกันระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนดีขึ้นมาก อันเนื่องมาจากการดำเนินการเสริมสร้างสุขภาพอนามัย

การมีหลักประกันสุขภาพที่มีการปรับปรุง ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ โดยครอบคลุมคนส่วนใหญ่ของประเทศและการลดลงของปัญหาเสียดิจ

ในระยะของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550-พ.ศ. 2554) ประเทศไทยยังคงต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญในหลายบริบท ทั้งที่เป็น โอกาส และข้อจำกัดต่อการพัฒนาประเทศ จึงต้องมีการเตรียมความพร้อมของคนและระบบให้มีภูมิคุ้มกัน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น โดยยังคงอัญเชิญ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” มาเป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาแบบบูรณาการเป็นองค์รวมที่มี “คนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา” ต่อเนื่อง จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 ได้ให้ความสำคัญต่อการรวมพลังสังคมจากทุกภาคส่วนให้มีส่วนร่วมดำเนินการในทุกชั้นตอนของ แผน ฯ พร้อมทั้งสร้างเครือข่ายการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาสู่การปฏิบัติ รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบผลการดำเนินงานตามแผนอย่างต่อเนื่องมุ่งพัฒนาสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรมนำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวยุคใหม่ ชุมชน เข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและ ทรัพยากรธรรมชาติยั่งยืนอยู่ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบ ประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี” ภายใต้ แนวปฏิบัติของ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” กำหนดพันธกิจของการพัฒนาประเทศ ดังนี้

- 1) พัฒนาคอนให้มีคุณภาพพร้อมคุณธรรมและรอบรู้อย่างเท่าทัน มีสุขภาวะที่ดี อยู่ในครอบครัวที่อบอุ่น ชุมชนที่เข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีความมั่นคงในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีภายใต้ดุลยภาพของความหลากหลายทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 2) เสริมสร้างเศรษฐกิจให้มีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม มุ่งปรับโครงสร้างเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถแข่งขันได้ มีภูมิคุ้มกัน ความเสี่ยงจากความผันผวนของสภาพแวดล้อมในยุคโลกาภิวัตน์ บนพื้นฐานการบริหารเศรษฐกิจ ส่วนรวมอย่างมีประสิทธิภาพ มีระดับการออมที่พอเพียง มีการปรับโครงสร้างการผลิตและบริการ บนฐานความรู้และนวัตกรรม ใช้จุดแข็งของความหลากหลายทางชีวภาพและเอกลักษณ์ความเป็น ไทย ควบคู่กับการเชื่อมโยงกับต่างประเทศ และการพัฒนาปัจจัยสนับสนุนด้าน โครงสร้างพื้นฐาน และโลจิสติกส์ พลังงาน กฎกติกาและกลไกสนับสนุนการแข่งขันและกระจายผลประโยชน์อย่าง เป็นธรรม
- 3) ดำรงความหลากหลายทางชีวภาพ และสร้างความมั่นคงของฐาน ทรัพยากรธรรมชาติ และคุณภาพสิ่งแวดล้อม สร้างความสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนเป็น ธรรม และมีการสร้างสรรค์คุณค่า สนับสนุนให้ชุมชนมีองค์ความรู้และสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อคุ้มครอง ฐานทรัพยากร คุ้มครองสิทธิและส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากร ปรับ แบบแผนการผลิตและการบริโภคที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมตลอดจนรักษาผลประโยชน์ของชาติ

จากข้อตกลงตามพันธกรณีระหว่างประเทศ 4) พัฒนาระบบบริหารจัดการประเทศให้เกิดธรรมาภิบาล ภายใต้ระบอบประชาธิปไตยที่มีองค์พระมหากษัตริย์เป็นประมุข มุ่งสร้างกลไกและกฎระเบียบที่เอื้อต่อการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาสู่ทุกภาคีความเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความโปร่งใสสุจริต ยุติธรรมรับผิดชอบต่อสาธารณะ มีการกระจายอำนาจและกระบวนการที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจสู่ความเป็นธรรมทางเศรษฐกิจ สังคมและการใช้ทรัพยากร จะเห็นได้ว่าแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 เน้นการพัฒนาด้านที่เป็นพื้นฐานของการพัฒนาประเทศในทุกภาคส่วน รวมทั้งยุทธศาสตร์ที่ใช้ในแผนดังกล่าวล้วนแล้วแต่มีการศึกษาเป็นปัจจัยพื้นฐานทั้งสิ้น จึงเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อภาคการศึกษาอย่างมาก นอกจากนี้ คุณลักษณะของกลไกทั้ง 4 ประการ ยังสอดคล้องกับแนวทางของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553 แผนการปฏิรูประบบราชการ และแนวคิดการบริหารแบบธรรมาภิบาลด้วย

4.5) แผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545-พ.ศ.2559) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2545) ได้จัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ (พ.ศ. 2545 - พ.ศ. 2559) โดยยึดกรอบแนวคิดสำคัญ คือ 1) ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 2) ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา 3) บูรณาการแบบองค์รวม 4) พัฒนาชีวิตให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และ 5) พัฒนาสังคมให้เข้มแข็งและมีคุณภาพ โดยการดำเนินงานจะต้องนำไปสู่การพัฒนาด้านอย่างรอบด้านและสมดุล เปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงการเรียนรู้ ปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อผู้เรียน การปลูกฝังและเสริมสร้างศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ เน้นการพัฒนากำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อการพึ่งพาตนเอง และเพิ่มสมรรถนะ พัฒนาศักยภาพการเรียนรู้ เพื่อสร้างความรู้ ความคิด ความประพฤติ และคุณธรรมของคน ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนา สร้างสรรค์ ประยุกต์ใช้ และเผยแพร่ความรู้ และพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคม ด้วยการส่งเสริมและสร้างสรรค์ทุนทางสังคมและวัฒนธรรม จำกัด ลด ขจัดปัญหาทางโครงสร้าง เพื่อความเป็นธรรมในสังคม พัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และจัดระบบทรัพยากรและการลงทุนทางการศึกษา ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม

แนวคิดเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) เป็นปรัชญาหรือแนวปฏิบัติหรือแนวทางการดำเนินชีวิต และวิถีปฏิบัติที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ให้มีพอเพียงกับตัวเอง (Self Sufficiency) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงมีพระราชดำรัสแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอด ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ พ.ศ.2540 (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2541) เพื่อให้ประชาชนคนไทยก้าวทันต่อโลก

ในยุคโลกาภิวัตน์ ถ้าใช้ความพอเพียงเป็นหลักคิดและหลักปฏิบัติก็จะสามารถอยู่ได้อย่างรู้เท่าทัน การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ สามารถปรับตัวและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงได้ (ปรียานุช พิบูลสรารุช, 2549) ซึ่งแนวคิดนี้ทรงพระราชทานแก่นิสิตในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ.2517 (อภิชัย พันธเสน, 2549) และเมื่อ ภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขปัญหาเพื่อให้สังคมไทยสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและ ยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของสังคม และต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาตินำแนวคิดนี้ไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตลอดจน ประชาชนทั่วไป ซึ่งในเวลาต่อมาได้มีผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ นักบริหารในสาขาต่าง ๆ นำคำนี้ไป ใช้ในหลายลักษณะ เช่น เศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ, 2548) ระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้ เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2550) เศรษฐศาสตร์แนวพุทธหรือพุทธเศรษฐศาสตร์ (พระธรรมปิฎก, 2539) เศรษฐศาสตร์พอเพียง (อภิชัย พันธเสน, 2549) เศรษฐกิจพื้นฐาน เศรษฐกิจสมดุล เศรษฐกิจบูรณาการ เศรษฐกิจศีลธรรม เศรษฐกิจทาง สายกลางหรือ เศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทา (ประเวศ วะสี, 2544) สำหรับในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัย ใช้คำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” แทนคำเหล่านั้น

แนวคิด ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาแนวคิด ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงที่ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการ นักบริหาร ในสาขาต่าง ๆ ทำให้เกิดนิยามและความหมายแตกต่างในมิติที่หลากหลาย เพราะเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริมีขอบเขตกว้างขวาง การให้ความหมายเศรษฐกิจพอเพียงของนักวิชาการโดยสรุป ครอบคลุมใน 4 มิติ ดังนี้

มิติด้านเศรษฐกิจ เป็นเศรษฐกิจแบบพออยู่พอกินและสามารถอุ้มชูตัวเองอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุดโดยไม่พึ่งปัจจัยต่าง ๆ ที่ไม่ได้เป็นเจ้าของ ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดผลคุ้มค่าที่สุด และไม่ผลิตหรือบริโภคเกินกำลัง ซึ่งเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน อันจะนำไปสู่การก้าวพ้นจากความยากจน สร้างความมั่นคงทางรายได้ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตามควรแก่สภาพ ซึ่งในมิติด้านนี้ผู้ให้ความหมาย ได้แก่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2539), สุเมธ ตันติเวชกุล (2550), ประเวศ วะสี (2544), ปรียานุช พิบูลสรารุช (2549), สมพร เทพสิทธิ (2541) และงานวิจัยของนักวิจัยต่อไปนี้ คือ นพพร เมธีอนันต์กุล (2549) วารุณี ชินวินิจกุล (2549) จริยา สุพรรณ (2548) โอภาส นิตกิจไพบูลย์ (2547) พิรุณทอง เกษมสันต์ (2546) สมหมาย สาตทรัพย์ (2546) พลฤทธิ สุวรรณเมธา (2546) สยาม บุญสม (2542)

มิติด้านสังคม เป็นเศรษฐกิจพอเพียงแห่งการแบ่งปันบนพื้นฐานของความเอื้ออาทร มีความเมตตา และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มุ่งให้เกิดความสามัคคี ความพึงพอใจ และสังคมที่สงบสุข เพื่อให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากการเบียดเบียน การเอารัดเอาเปรียบและการมั่งร่ำรวยทำลายกัน ซึ่งในมิติด้านนี้ผู้ให้ความหมาย ได้แก่ ประเวศ วะสี (2544) , จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยาและปรียานุช พิบูลสราวุธ (2552), สมพร เทพลีธธา (2541) งานวิจัยของ ไพโรธ เลิศพิริยกุลม (2544) และจริยา สุพรรณ (2548)

มิติด้านสิ่งแวดล้อม เป็นเศรษฐกิจพอเพียงที่มุ่งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน สังคม ประเทศชาติและโลกโดยรวม ได้แก่ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า แร่ธาตุ ความหลากหลายทางชีวภาพ ความเป็นปกติของภูมิอากาศ กระแส/ ทิศทางลม คลื่น พลังงานแสงอาทิตย์ เป็นต้น ซึ่งสิ่งแวดล้อมธรรมชาตินี้ นอกจากจะเป็นปัจจัยในการผลิตและการบริการ แล้ว ยังเป็นสภาพแวดล้อมที่สำคัญและจำเป็นในการดำรงชีวิต และการดำเนินชีวิตของมนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายบนโลก การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงควรเป็นไป ด้วยความเคารพและระมัดระวัง ด้วยความรับผิดชอบต่อคนรุ่นหลังที่จำเป็นต้องพึ่งพิงทรัพยากรต่าง ๆ เหล่านี้ในการดำรงชีวิตเช่นกัน ซึ่งมิตินี้ผู้ให้ความหมาย ได้แก่ จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา และ ปรียานุช พิบูลสราวุธ (2552)

มิติด้านวัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของกลุ่มชนซึ่งสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย อันประกอบด้วยอุดมการณ์บางอย่าง โลกทัศน์บางอย่าง ความสัมพันธ์บางอย่าง และค่านิยมบางอย่าง อยู่ในนั้นด้วยซึ่งรวมเรียกว่า วัฒนธรรม ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียงจึงสัมพันธ์และเติบโตจากฐานทาง วัฒนธรรมที่มั่นคง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตที่ประหยัด อดออม ไม่ฟุ้งเฟ้อ พุ่มพวย ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยม ซึ่งทำให้เกิดการเป็นหนี้สินเกิดการทุจริตคอร์รัปชัน ซึ่งเป็นปัญหาสังคมที่ร้ายแรงที่สุดปัญหาหนึ่งที่บ่อนทำลายความมั่นคงของชาติ ซึ่งในมิติด้านนี้ผู้ให้ ความหมาย ได้แก่ ประเวศ วะสี (2544) จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยาและปรียานุช พิบูลสราวุธ (2552) สมพร เทพลีธธา (2541) และงานวิจัยของ ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ (2547) อรสุดา เจริญรัตน์ (2546)

นอกจากนี้ อภิชัย พันธเสน (2549) ให้ความเห็นว่าการทำความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ นั้น มิควรจะนำเฉพาะเนื้อความของพระราชดำรัสมาพิจารณา เท่านั้น แต่จำเป็นต้องเข้าใจบริบททางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจในขณะที่มีพระราชกระแส รับสั่งด้วย ซึ่งสอดคล้องกับ อำพน เสนาณรงค์ (2552) กล่าวว่า การทำความเข้าใจเศรษฐกิจพอเพียง ต้องใช้ความสามารถเฉพาะตัวและพิจารณาแนวทางที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ ได้พระราชทาน แก่เกษตรกร ประชาชน บุคคลกลุ่มต่าง ๆ ในวาระและสถานที่ต่าง ๆ (สำนักงานคณะกรรมการวิจัย

แห่งชาติ, 2550) ประกอบด้วย พระราชกระแสรับสั่งสะท้อนความห่วงใยที่พระองค์ทรงมีต่อสถานการณ์ในบ้านเมืองและพสกนิกรชาวไทย ความสำคัญของพระบรมราโชวาทนี้ อยู่ที่พระองค์ทรงเห็นว่า แนวทางการพัฒนาที่เน้นการขยายตัวทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นหลักแต่เพียงอย่างเดียวอาจจะเกิดปัญหาได้ จึงทรงเน้นการมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่ในเบื้องต้นก่อน เมื่อมีพื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรแล้วจึงสร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้น ถ้าใช้ภาษาเศรษฐศาสตร์อธิบายตามความหมายนี้ก็คือ แทนที่จะเน้นการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมนำพัฒนาประเทศ ควรที่จะสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจขึ้นพื้นฐานก่อน นั่นคือ ทำให้ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่พอมีพอกินก่อนหรืออาจจะกล่าวได้ว่า เป็นแนวทางการพัฒนาที่เน้นการกระจายรายได้ เพื่อสร้างพื้นฐานและความมั่นคงทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศก่อนเน้นการพัฒนาในระดับสูงขึ้นไป

จากความหมายของเศรษฐกิจพอเพียงในมิติต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วนั้น พบว่ามีความหมายที่หลากหลายสอดคล้องกับการนำไปใช้และปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งสามารถกล่าวสรุปกว้าง ๆ ในทัศนะของผู้วิจัยว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง แนวทางการดำรงอยู่และแนวปฏิบัติของประชาชนทุกระดับตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับองค์กรที่อยู่บนพื้นฐานของทางสายกลาง และให้ครอบคลุมหลากหลายมิติ เน้นการพึ่งตนเองก่อนเป็นเบื้องต้น แล้วขยายไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามสภาพ ทำให้เกิดความสมดุลขึ้นในสังคมนั้น ๆ และนำไปสู่สังคมที่ยั่งยืนตลอดไป

องค์ประกอบของเศรษฐกิจพอเพียง

จากพระราชดำรัสเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงที่พระราชทานเนื่องในโอกาสต่าง ๆ กัน นับตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของพระราชดำรัสดังกล่าว จึงมีนักวิชาการสาขาต่าง ๆ ได้ร่วมกันพิจารณากันกรองสรุปองค์ประกอบของเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546) และต่อมาพบว่านักวิชาการ นักบริหาร นักการศึกษาได้นำองค์ประกอบดังกล่าวไปเป็นแนวทางการปฏิบัติในระดับและด้านต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ดังนั้น ในการกำหนดองค์ประกอบของเศรษฐกิจพอเพียงที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้จากคำนิยามที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ได้พระราชทานเมื่อ พ.ศ. 2542 ดังนี้

“เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัวระดับชุมชนจนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์”

ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม และความซื่อสัตย์สุจริต ให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีองค์ประกอบ 5 ส่วนอย่างสมบูรณ์ที่สามารถใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนารอบทฤษฎีทางเศรษฐกิจ (Foundation for Economic Theory Framework) ได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2548) ดังนี้

1. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะแนวทางการดำรงชีวิตอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็น โดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา มองโลกเชิงระบบที่มีลักษณะพลวัต มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนา

2. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในแนวทางที่ควรจะเป็น สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติตนได้ทุกระดับ โดยมีแนวคิดทางสายกลางเป็นหัวใจสำคัญของกรอบแนวคิด

3. คำนิยาม ความพอเพียง จะต้องประกอบด้วย 3 คุณลักษณะ คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เพื่อเตรียมตัวพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ในแต่ละคุณลักษณะมีความหมาย ดังนี้

- 3.1 ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปและไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ

- 3.2 ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผลโดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ

- 3.3 มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นโดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

4. **เงื่อนไข** การตัดสินใจในการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้อยู่ในระดับพอเพียง นั้น ต้องอาศัยทั้งเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม กล่าวคือ **เงื่อนไขความรู้** ประกอบด้วย ความรอบรู้ เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ อย่างรอบด้าน ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผนและความระมัดระวังในการนำไปใช้ให้เกิดผลในการปฏิบัติ **เงื่อนไขคุณธรรม** ที่จะต้องเสริมสร้าง ประกอบด้วย ด้านจิตใจที่ตระหนักในคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญาและในระดับปฏิบัติรอบคอบในการดำเนินชีวิต

5. **แนวทางปฏิบัติ** ผลที่คาดว่าจะได้รับ จากการนำปรัชญามาประยุกต์ใช้ คือการพัฒนา ที่สมดุลและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และ เทคโนโลยี

ส่วนในเชิงทฤษฎีสามารถแยกองค์ประกอบทั้ง 3 ของเศรษฐกิจพอเพียงออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ส่วนที่สร้างให้เกิดความยั่งยืนของการใช้ทรัพยากรในสถานการณ์ที่ปราศจากผลกระทบภายนอก (Deterministic Optimality) ซึ่งประกอบด้วย ความพอประมาณ และความมีเหตุผล และ ส่วนที่เป็นองค์ประกอบที่เสริมประสิทธิภาพของการใช้ทรัพยากรให้พร้อมต่อการรองรับผลกระทบจากภายนอก ซึ่งมีความไม่แน่นอน (Stochastic Optimality) อัน ได้แก่ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว

แนวคิดเรื่องความพอประมาณมี 2 แนวทางหลัก ได้แก่ ความพอประมาณโดยเปรียบเทียบ กับเกณฑ์ทางสังคมที่ถูกกำหนด และความพอประมาณโดยเปรียบเทียบกับศักยภาพของตนเอง ซึ่งแนวคิดดังกล่าว มีความหมายครอบคลุมกระบวนการ Optimization ภายใต้ข้อจำกัดต่าง ๆ หรือใกล้เคียงกับแนวคิดเรื่อง Bounded Rationality นอกจากนี้ ความพอประมาณยังสามารถนำมาซึ่งการใช้ ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนหรือการสร้างประสิทธิภาพในเชิงพลวัตได้ด้วย สำหรับความมีเหตุผล ในบริบทของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เนื่องด้วยมีปัจจัย ในเรื่องคุณธรรมกำกับควบคู่กับการดำเนินทางสายกลาง ในขณะที่คำจำกัดความทางทฤษฎีทาง เศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับความมีเหตุผล เช่น Rationality หรือ Rational Expectation และ Common Knowledge ไม่สามารถอธิบายความมีเหตุผลในบริบทของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างสมบูรณ์

ส่วนแนวคิดเรื่อง ระบบภูมิคุ้มกันในตัวของเศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีเศรษฐศาสตร์นั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยรวม กล่าวคือ มีลักษณะในการบริหารความเสี่ยง การกระจายความเสี่ยง การป้องกันความเสี่ยง การลดความเสี่ยง และการสร้างกลไกที่ก่อให้เกิดเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า ยังมีข้อแตกต่างในด้านของหลักการตัดสินใจ ซึ่งทางสายกลาง เป็นทางเลือกหนึ่งที่สามารถใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจได้แทนหลัก Optimization และอาจจะเหมาะสมกว่าภายใต้ข้อจำกัดของความไม่แน่นอนจากอนาคต

สำหรับเงื่อนไข 2 ประการ คือ ความรู้และคุณธรรมในระบบเศรษฐกิจพอเพียงนั้น เงื่อนไขความรู้ประกอบด้วยความรู้ 3 ด้าน คือ รอบรู้ในวิชาการต่าง ๆ รอบอบในการเชื่อมโยงและระมัดระวังในการนำความรู้ไปใช้ ส่วนเงื่อนไขคุณธรรมที่ต้องมีคุณธรรมในมิติของจิตใจและการกระทำที่เน้นความซื่อสัตย์สุจริต ความอดทน และความเพียร สรุปลองค์ประกอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

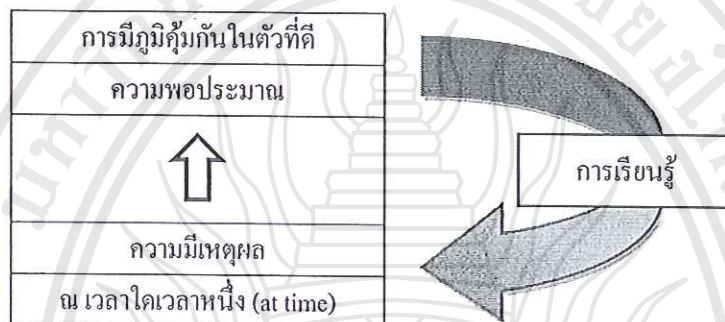
แผนภาพที่ 2.4 องค์ประกอบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
ที่มา: สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (2548)

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยของ ชัยรินทร์ ชวลิตทิพย์ (2542) ได้ศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของคนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง โดยแยกเป็นคุณลักษณะ 3 ประการ ตามคำนิยามของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ

1. มีความพอประมาณ หมายถึง ยึดถือวิถีไทย อยู่แต่พอดี ไม่ฟุ้งเฟ้ออย่างไร้ประโยชน์ ไม่ยึดวัตถุเป็นที่ยึด ยึดทางสายกลางและอยู่กินตามฐานะ
2. มีเหตุผล หมายถึง การใช้สติปัญญาในการดำรงชีวิต
3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง มีการเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่ใช่หลักลงทุนเชิงการพนัน ซึ่งตั้งอยู่บนความเสี่ยงหรือการกู้เงินมาลงทุนโดยหวังรวยอย่างรวดเร็ว

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2546) ได้ศึกษาและวิเคราะห์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทั้ง 3 ประการ และความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขทั้ง 2 ประการ ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ข้อสรุป ดังนี้

1. คุณลักษณะทั้ง 3 ประการ มีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างเป็นระบบและมีได้หลายรูปแบบ โดยได้แสดงให้เห็นถึงตัวอย่างของความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะทั้ง 3 ประการในรูปแบบหนึ่ง คือ ความมีเหตุผลเป็นพื้นฐานของความพอประมาณและการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว กล่าวคือ ความมีเหตุผลเป็นกระบวนการเสริมสร้างให้ความพอใจเป็นไปอย่างพอประมาณ ระดับของความพอประมาณก็จำเป็นต้องมากพอที่จะสร้างภูมิคุ้มกันในตัว และการมีภูมิคุ้มกันในตัวก็จะช่วยเสริมสร้างให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างมีเหตุผลในระยะยาว

แผนภาพที่ 2.5 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะ 3 ด้าน

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2546)

2. เงื่อนไขความรู้และคุณธรรม จำเป็นที่ต้องอยู่คู่กันอย่างสมดุลภายใต้ระบบเศรษฐกิจพอเพียง หากขาดปัจจัยใดปัจจัยหนึ่งแล้วสามารถทำให้กระบวนการตัดสินใจผิดพลาดและไม่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด และยั่งยืน

ทั้งนี้ในทัศนะของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ ได้นำเสนอให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างคุณลักษณะ 3 ประการและเงื่อนไข 2 ประการ ในลักษณะเป็นการนำปัจจัยในเรื่องความรู้และความดีมาประมวลรวมกับความมีเหตุผล หากได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องและลงมือกระทำอย่างจริงจัง ก็จะนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่การดำเนินงานและการพัฒนาสังคม ดังนั้น ความมีเหตุผลบนพื้นฐานของความรู้และคุณธรรมจึงเป็นปัจจัยสำคัญพื้นฐานในการสร้างคน สร้างสังคม และสร้างชาติต่อไป

การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในบริบทต่าง ๆ

จากการศึกษาเอกสารและการสืบค้นทางอินเทอร์เน็ตของนักบริหาร นักวิชาการ นักการศึกษา ที่นำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ พบว่า สามารถใช้ได้ในทุกระดับ ทุกวงการ ตั้งแต่การดำเนินชีวิตในครอบครัว การบริหารองค์กร การวางแผนธุรกิจของบริษัท ภาคเอกชน การกำหนดนโยบายและ

การจัดสรรงบประมาณในภาครัฐ การพัฒนาการวิชาการ การพัฒนาท้องถิ่นไปจนถึงการพัฒนาประเทศตลอดจนการดำเนินกิจกรรมในภาคประชาชน และประชาสังคมผู้วิจัยจึงนำเสนอเนื้อหาใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเป็นการนำเสนอเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในระดับต่าง ๆ และลักษณะที่สองเป็นการนำเสนอเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ดังนี้

ในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในระดับต่าง ๆ นักวิชาการและหน่วยงานหลายแห่งได้เสนอแนะไว้ คือ สำนักงานพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550) กล่าวว่า การประยุกต์นำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้มีสาระสำคัญ ดังนี้ 1) โดยพื้นฐานก็คือ การพึ่งตนเองเป็นหลักการทำอะไรอย่างเป็นขั้นตอน รอบคอบ ระมัดระวัง 2) พิจารณาถึงความพอดี พอเหมาะ พอควร ความสมดุลสมผล และการพร้อมรับความเปลี่ยนแปลง 3) การสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นบนพื้นฐานของความสมดุลในแต่ละส่วนแต่ละระดับ 4) ครอบคลุมทั้งทางด้านจิตใจ สังคม เทคโนโลยี ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมถึงเศรษฐกิจ ซึ่งแต่ละด้านมี ดังนี้ 1) ด้านจิตใจ ได้แก่ มีจิตใจเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ มีจิตสำนึกที่ดี เอื้ออาทร ประณีประนอม นึกถึงผลประโยชน์ส่วนร่วม 2) ด้านสังคม ได้แก่ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้รักสามัคคี สร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน 3) ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ รู้จักใช้และจัดการอย่างฉลาดและรอบรอบ เลือกใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดความยั่งยืนสูงสุด และ 4) ด้านเทคโนโลยี ได้แก่ รู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อม (ภูมิสังคม) พัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาชาวบ้านเองก่อน ก่อให้เกิดประโยชน์กับคนหมู่มาก

นอกจากนี้ ยังได้นำเสนอการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในด้าน ต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านความคิด เป็นแนวพระราชดำริทางด้านการคิด 9 ประการ คือ 1) เป็นแนวคิดที่ก้าวพ้นระดับเพดานความคิดแบบตะวันตก ซึ่งมีอิทธิพลต่อทฤษฎีและวิธีการปฏิบัติทางการพัฒนา 2) เป็นแนวคิดที่ก้าวพ้นเพดานความคิดแบบวิภาษวิธี (Dialectical) 3) เป็นแนวคิดที่ปฏิบัติให้เห็นจริงได้ 4) เป็นทฤษฎีที่มีความง่าย ไม่ซับซ้อน คนในทุกระดับสามารถเข้าใจ เข้าถึงและนำไปทำให้เห็นผลจริงทางปฏิบัติได้ 5) เป็นทฤษฎีอาศัยประสบการณ์ของประเทศไทยและลักษณะสภาพแวดล้อมวิถีชีวิตและลักษณะเด่นของความเป็นไทยเป็นพื้นฐาน 6) เป็นแนวคิดที่สมสมัยและเหมาะสมกับจังหวะเวลา 7) เป็นแนวคิดซึ่งแฝงไว้ซึ่งปรัชญาในการดำรงชีพและดำรงชาติ ไม่ใช่เป็นเพียงทฤษฎีทางเศรษฐกิจอย่างเดียวแต่เป็นทฤษฎีแบบบูรณาการ 8) เป็นแนวคิดที่มีพลังในการกระตุ้นผู้ยากไร้ เพราะผู้ปฏิบัติสามารถมีความสุขได้ตามอัตภาพที่เหมาะสมกับสถานะของตน และ 9) เป็นแนวคิดที่ปลอดจากการเมือง ผลประโยชน์ และอุดมการณ์ จึงเป็นแนวคิดที่มีความเป็นสากล

2. ด้านการเมือง การบริหารและการปกครอง เป็นกลไกการพัฒนาทางการเมืองของประเทศที่เข้มแข็ง เพราะยึดหลักการของประชาชน โดยประชาชน เพื่อประชาชน

3. ด้านการพัฒนาสังคม เป็นการมองสังคมอย่างเป็นองค์รวม ไม่แยกการพัฒนาออกเป็น ส่วน ๆ ดังนั้น จึงมีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ตลอดจนจิตสำนึก ของตน

4. ด้านการวางผังภาคและเมือง สามารถนำไปสู่การวางผังภาค ผังเมือง และผังชนบท

5. ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้และน้ำ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้ในการ วางแผนการใช้ประโยชน์จากที่ดิน แหล่งน้ำ การผลิตธัญญาหาร และการเพาะพันธุ์พืช

6. ด้านการเกษตรและการอารักขาพืช

7. ด้านการดำเนินชีวิต การดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริเป็นการดำเนินชีวิตที่ต้อง พึ่งตนเองให้มากที่สุด ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดผลคุ้มค่าที่สุด ไม่ผลิตและบริโภคเกินกำลังและมี ส่วนร่วมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

8. ด้านจริยธรรม มุ่งเน้นมรรควิธีของการดำเนินทางสายกลางตามแนวพระพุทธศาสนา ผสมกลมกลืนด้วยมิติทางด้านจริยธรรมของการอยู่ร่วมกันของสรรพสิ่ง สงเคราะห์เกื้อกูลพึ่งพาได้

9. ด้านการเรียนรู้และการศึกษา มีลักษณะการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นองค์รวม มีการพัฒนาชีวิตอย่างประหยัด เรียบง่าย สอดคล้องกับวิถีธรรมชาติ ทักษะวิธีการทำงานที่เน้นความ เพียร โดยมีเป้าหมายสู่ความพอเพียงบนพื้นฐานของมนุษย์

สุเมธ ตันติเวชกุล และสุทิน ลิปะยะชาติ (2549) ได้เสนอว่า เศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำไป ประยุกต์ใช้ได้กับสังคมทุกระดับ ดังนี้

1. ระดับคนทุกวัย ทุกศาสนา สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) ดำรงชีวิต บนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง การคิดพึ่งพาตนเอง และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ 2) สอดคล้องกับหลักคำสอนของทุกศาสนาที่ให้ดำเนินชีวิตตามกรอบคุณธรรม 3) ไม่ทำอะไร ๆ ที่ เบียดเบียนตนเองหรือผู้อื่น 4) ไม่ฟุ้งเฟ้อ ทำอะไรที่เกินตนเอง 5) รู้จักแบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่นตาม กำลังของตนและ 6) ดำเนินชีวิตทางสายกลาง

2. ระดับบุคคล ครอบครัว สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) สามารถให้ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตนใน 5 ด้าน ได้แก่ จิตใจ สังคม เทคโนโลยี เศรษฐกิจ และทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม 2) รู้จักคำว่า “พอ” และไม่เบียดเบียนผู้อื่น 3) พยายามพัฒนาตนเองเพื่อเสริมสร้าง ความเข้มแข็งและความชำนาญ และ 4) มีความสุขและความพึงพอใจกับชีวิตที่พอเพียง ยึดเส้นทาง สายกลางในการดำรงชีวิต

3. ระดับเจ้าหน้าที่ของรัฐ สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) ต้องมีสำนึก ในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญา และความรอบคอบ และ 2) การจัดเตรียมนโยบาย แผนงานหรือโครงการต่าง ๆ ต้อง

สอดคล้องกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นพัฒนาและแก้ไขปัญหาด้านสังคม เศรษฐกิจ และจิตใจควบคู่กันไป

4. ระดับนักธุรกิจ สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) สามารถกู้เงินมาลงทุนได้เพื่อทำให้มีรายได้และต้องสามารถใช้หนี้ได้ 2) ต้องมีคุณธรรม ซื่อสัตย์สุจริต มีความเพียร อดทน และรับผิดชอบต่อสังคม โดยพัฒนาประสิทธิภาพ การผลิต และ 3) รักษาความสมดุลในการแบ่งปันผลประโยชน์ของธุรกิจในระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้แก่ พนักงาน บริษัท ผู้บริโภค และสังคมโดยรวม

5. ระดับนักการเมือง สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) กำหนดนโยบายการออกกฎหมาย และข้อบัญญัติต่าง ๆ หรือดำเนินวิถีทางการเมืองให้ยึดมั่นอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงและผลประโยชน์ของส่วนรวมและ 2) มีทัศนคติและความคิดที่ดีบนพื้นฐานของความพอเพียง สุจริต มีความเพียร และมีสติในการทำกิจการต่าง ๆ

6. ระดับครูอาจารย์ สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) ถ่ายทอด ปลุกฝังความรู้ความเข้าใจหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้เด็กและเยาวชน 2) สอนให้คิดเป็น เข้าใจในหลักเหตุผล และ 3) มีความคิดในเชิงสร้างสรรค์บนพื้นฐานของศีลธรรมและการพัฒนาจิตใจควบคู่กันไป

7. ระดับชุมชน สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) รวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยอาศัยภูมิปัญญาและความสามารถของตนและชุมชน 2) มีความเอื้ออาทรระหว่างสมาชิกให้เกิดพลังทางสังคม และ 3) พัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่าง ๆ

8. ระดับรัฐหรือระดับประเทศ สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) ชุมชนหรือสังคมหลาย ๆ แห่งร่วมมือกันพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และ 2) วางรากฐานของประเทศให้มีความพอเพียงและพร้อมก่อน จึงค่อย ๆ ดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศให้เจริญขึ้นไปตามลำดับ ๆ ต่อไป

9. ในการกำหนดนโยบายการคลัง สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) มีความพอดีไม่มากเกินไปจนกระทบเสถียรภาพไม่น้อยเกินไปจนทำให้เศรษฐกิจซบเซา 2) มีเหตุผลและคล่องตัว 3) ทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป ประเมินสถานการณ์รอบคอบ 4) ป้องกันปัญหาก่อนที่จะรุนแรงขึ้น และ 5) ดอกเบี้ยและอัตราแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศมีความพอดี ไม่สูงไม่ต่ำจนเกินไป

10. ในการพัฒนาระบบการศึกษาไทย สามารถนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ดังนี้ 1) ควรมุ่งไปสู่การทำให้สังคมไทยเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อทำให้เกิดสติปัญญาความรอบรู้และศีลธรรมอันจะเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สังคมดำรงอยู่ได้อย่างเข้มแข็งและพอเพียง 2) สร้างระบบการศึกษาให้กับคนทุกคนตั้งแต่เกิดจนตาย 3) คำนึงถึงคุณภาพและมาตรฐาน และ 4) สร้างภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง

ในส่วนของการนำงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ (2546) ได้นำเสนอการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในระดับบุคคล ครอบครัว และระดับชุมชน ดังนี้ 1) รายจ่ายสมดุลกับรายรับ 2) ใช้จ่ายอย่างมีเหตุผล มีความจำเป็น ไม่ใช่สิ่งของเกินฐานะ ใช้จ่ายอย่างคุ้มค่า ประหยัด 3) มีเงินออม แบ่งปันผู้อื่น ทำบุญ 4) มีจิตสาธารณะ มีความเอื้ออาทร 5) มีผู้นำที่ดี มีคุณธรรม มีเมตตาธรรม 6) รู้จักวิเคราะห์ข้อมูลตนเอง 7) มีกระบวนการเรียนรู้ 8) พัฒนากิจกรรมบนพื้นฐานของศักยภาพของชุมชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างสมดุล และ 9) มีกระบวนการติดตามและพัฒนาอย่างเป็นพลวัต

2. การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ มีนักวิชาการนำเสนอแนวทางไว้ อาทิ สุขสรรค์ กันตะบุตร (2550) ได้เสนอแนวปฏิบัติ สำหรับองค์กรแห่งความพอเพียง ดังนี้ 1) การมองไกล (Tele-vision) ได้แก่ การคำนึงถึงผลกระทบในระยะยาว การตัดสินใจเชิงนโยบาย 2) ให้คุณค่าแก่บุคลากรอย่างจริงจัง ได้แก่ พัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง ให้โอกาสแสดงฝีมือ 3) จริงใจและปรารถนาดีต่อผู้มีส่วนได้เสีย ได้แก่ เน้นตลาดเพื่อสังคม มองทุกภาคส่วนประกอบกัน และ 4) ลดความเสี่ยงด้านการมีสินค้าหลากหลาย ได้แก่ การลงทุนที่หลากหลาย การตลาดที่ผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลาย

ไพฑูรย์ หาญสามัคคี (2549) เสนอกลยุทธ์ในการเป็นองค์กรแห่งความพอเพียง จะต้องเริ่มต้นที่ตนเอง และองค์กรของตนเองก่อน สร้างความเข้าใจ และความร่วมมือร่วมใจที่จะดำเนินการ ดังนี้

1. การปลูกจิตสำนึกและเสริมสร้างทัศนคติและค่านิยมร่วมในการดำเนินชีวิตแบบพอเพียงและเข้มแข็ง เช่น 1) การประหยัดคอดออมค่านำใช้จ่ายส่วนตัว 2) การประหยัดด้านการใช้ทรัพยากร พลังงานในหน่วยงาน 3) การจัดทำบัญชีครัวเรือน 4) การลด ละ เลิกอบายมุข และ 5) ด้านความซื่อสัตย์สุจริต

2. การรณรงค์เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจและตระหนักในเรื่องการเป็นองค์กรแห่งความพอเพียง วิธีการดำเนินงานเพื่อมุ่งไปสู่องค์กรแห่งความพอเพียงนั้นถือว่าเป็นเรื่องใหญ่ เนื่องจากต้องเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กร ซึ่งจะต้องเกิดความคิด ความเข้าใจและปฏิบัติตนอยู่บนความพอเพียงของแต่ละบุคคลในองค์กร หรือเป็นการระเบิดจากข้างใน แต่มีกระบวนการที่ส่งเสริม ดังนี้

2.1 การเรียนรู้สู่เศรษฐกิจพอเพียง โดยเริ่มต้นจาก 1) การเรียนรู้จากแนวคิด ทฤษฎีและการปฏิบัติตามตัวอย่าง ซึ่งจะต้องแสวงหาบุคคลและชุมชนต้นแบบที่สามารถเรียนรู้ตามได้ 2) การแลกเปลี่ยนเครือข่ายชุมชน ในบางครั้งการมองอยู่ในองค์กรของตนเองนั้นไม่อาจเห็นได้ชัดเจน ควรมีการศึกษาดูงานองค์กร/ชุมชนที่เป็นต้นแบบในการนำระบบเศรษฐกิจชุมชนไปใช้ เพื่อจะได้ซึมซับรับเอาแนวคิดมาปรับใช้ และ 3) การเรียนรู้จากเครื่องมือในระดับชุมชน เช่น การจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ การดำเนินการด้านสหกรณ์ชุมชน บัญชีรายรับ รายจ่ายของชุมชน

2.2 การปฏิบัติสู่เศรษฐกิจพอเพียง เมื่อได้เรียนรู้แนวคิดแล้วจะได้นำไปปฏิบัติตามยุทธศาสตร์แห่งเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ 1) เลิกขายหมูทุกประเภท 2) ลดรายจ่ายเพิ่มการออมแสวงหารายได้เสริมในทางที่ชอบ 3) ควบบริโภคน หรือเหลือแจกจ่ายแบ่งปัน 4) การพึ่งพาตนเองในชุมชนหรือการเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น 5) การทำธุรกิจแบบพอเพียง โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน

กล่าวโดยสรุป การนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้นั้นมีอย่างหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพและบริบทที่แตกต่างกันออกไป เพราะเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปใช้ให้เกิดขึ้นได้หลายด้าน โดยต้องพิจารณาตามความเหมาะสมให้สอดคล้องกับเงื่อนไขและสถานะที่เผชิญอยู่

3. การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานนั้นมีคำแนะนำอย่างหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพและบริบทที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เกิดได้หลายด้าน สถานศึกษาจะต้องพิจารณาตามความเหมาะสมให้สอดคล้องกับเงื่อนไขและสถานะที่เผชิญอยู่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546) สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ เสนอแนวทางการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสรุปได้ ดังนี้

1. แนวทางการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เสนอแนวทางการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา ควรมุ่งส่งเสริมการเรียนรู้และปลูกฝัง เสริมสร้างให้ผู้เรียนมีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1.1 มีความรู้ ความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และตระหนักในความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ 1) มีความรู้ ความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและความเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจ 2) มีความรู้ ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3) เห็นประโยชน์และตระหนักในความสำคัญของการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการใช้แนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาตนเอง พัฒนากลุ่ม และพัฒนาสังคม

1.2 มีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ 1) มีความรู้และทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการพัฒนาอาชีพ เช่น การเกษตร การผลิต และจำหน่ายสินค้า การดำเนินธุรกิจ การใช้จ่าย และการออม ฯลฯ 2) ใช้และ

พัฒนาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้ได้ประโยชน์สูงสุดและยั่งยืน 3) สืบสานและพัฒนาศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 4) รักและภาคภูมิใจในความเป็นไทย

1.3 ปฏิบัติตนและดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1) ปฏิบัติตนให้มีความพอประมาณ รู้จักการประมาณตน รู้จักศักยภาพของตนที่มีอยู่ 2) ปฏิบัติตนอย่างมีเหตุผล ปฏิบัติสิ่งต่าง ๆ บนพื้นฐานของความเป็นสติปัญญา ยึดทางสายกลางในการปฏิบัติ 3) มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ 4) มีความรอบรู้ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง สามารถคิดวิเคราะห์และปฏิบัติด้วยความรอบคอบระมัดระวัง 5) ปฏิบัติตนและดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต ขยัน อดทน เพียรพยายาม แบ่งปัน มีสติ ปัญญา มีวินัย พึ่งตนเอง แบ่งปัน เอื้ออาทร รับผิดชอบและอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

นอกจากนี้ สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (2550) ยังได้เสนอแนวทางในการพัฒนาผู้เรียนตามคุณลักษณะอันพึงประสงค์มีแนวทาง ดังนี้

1. การพัฒนาหลักสูตร สถานศึกษาควรมีการพัฒนาหรือบูรณาการเนื้อหาสาระของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปในหลักสูตรสถานศึกษาตามขั้นตอน ดังนี้

1.1 สถานศึกษานำคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาพิจารณาปรับปรุงหรือเพิ่มเติม วิสัยทัศน์ เป้าหมายและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนในหลักสูตรสถานศึกษา

1.2 กลุ่มสาระการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ปรับปรุงหรือเพิ่มเติมมาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้น ให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ของหลักสูตรสถานศึกษาที่ปรับปรุงหรือเพิ่มเติม

1.3 กลุ่มสาระการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ปรับปรุง เพิ่มเติมหรือจัดทำสาระการเรียนรู้ หน่วยการจัดการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้ตามลำดับ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามมาตรฐานการเรียนรู้แต่ละช่วงชั้น

2. การจัดการเรียนการสอน สถานศึกษาควรจัดการเรียนการสอนตามเนื้อหาสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตรอย่างสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน เน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์ เน้นการปฏิบัติจริง เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติตนที่เหมาะสมในวิถีชีวิตประจำวัน โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

2.1 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการฝึกทักษะกระบวนการคิด วิเคราะห์ การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ การแก้ปัญหา ฯลฯ ที่เริ่มจากชีวิตประจำวัน และเชื่อมโยงสู่ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ และสังคมโลก

2.2 จัดกระบวนการเรียนรู้ โดยเน้นการทดลองการปฏิบัติจริงทั้งในสถานศึกษา และแหล่งเรียนรู้ภายนอกสถานศึกษา ทั้งในรูปของการจัดทำโครงการ โครงการงาน และอื่น ๆ ทั้งการศึกษา รายบุคคลและเป็นกลุ่ม

2.3 วัดและประเมินผลการเรียนรู้ให้ครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ 1) ความรู้ (Knowledge) 2) ทักษะ (Process) และ 3) คุณลักษณะอันพึงประสงค์ (Attribute)

3. การจัดบรรยากาศ และสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา สถานศึกษาควรจัด บรรยากาศ และสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ ปลุกฝังหล่อหลอมคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และเอื้อต่อกระบวนการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรสถานศึกษา โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

3.1 จัดอาคารสถานที่ และสิ่งแวดลอมในโรงเรียนที่เน้นความร่มรื่น ประโยชน์ใช้สอย เป็นแหล่งเรียนรู้ และอนุรักษ์สืบสานทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมของท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย

3.2 กำหนดระเบียบ ธรรมเนียมปฏิบัติในสถานศึกษา ที่ส่งเสริมความมีระเบียบวินัย เคารพธรรมเนียมปฏิบัติ กฎกติกาของสังคมส่วนรวม เช่น การเข้าแถว การรับประทานอาหาร การแต่งกาย การใช้ทรัพยากรร่วมกัน ฯลฯ

3.3 ส่งเสริมและพัฒนาบรรยากาศด้านคุณธรรม เช่น การทำบุญ การบริจาค การปฏิบัติกิจทางศาสนา การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การยกย่องส่งเสริมผู้กระทำความดี การส่งเสริมการแบ่งปัน การช่วยเหลือกันและกัน ฯลฯ

3.4 ส่งเสริมการแสวงหาความรู้ และเผยแพร่ความรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การจัดนิทรรศการ การจัดการแข่งขัน การหาความรู้โดยใช้สื่อเทคโนโลยี และอื่น ๆ

3.5 ส่งเสริมการปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างของผู้บริหาร ครูและบุคลากรในสถานศึกษา

3.6 จัดโครงการและกิจกรรมส่งเสริมการปฏิบัติตน และการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

4. การจัดระบบบริหารจัดการของสถานศึกษา สถานศึกษาควรมีการจัดระบบ การบริหารจัดการภายในสถานศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เอื้อต่อการส่งเสริมการสนับสนุน การจัดการศึกษาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

4.1 ทบทวน ปรับปรุง พัฒนาโครงสร้างและกระบวนการบริหารจัดการให้สอดคล้อง หรือรองรับการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล มีความพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันที่พร้อมรับการเปลี่ยนแปลง

4.2 กำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรม และการปรับปรุงเพิ่มเติม หรือจัดทำแผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติงานของสถานศึกษาให้ครอบคลุมการพัฒนาการศึกษาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสถานศึกษา มีการดำเนินการตามแผนอย่างมีระบบ และมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

4.3 พัฒนาคณาจารย์ ทั้งผู้บริหาร ครู และกรรมการสถานศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีความพร้อมในการดำเนินการตามระบบการบริหารจัดการที่เปลี่ยนแปลง และการจัดการศึกษาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสถานศึกษา รวมทั้งดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

4.4 จัดระบบการนิเทศการศึกษาภายในสถานศึกษา เพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการและกระบวนการเรียนการสอนให้เอื้อต่อการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

5. การให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ในขั้นตอนสำคัญทุกขั้นตอนตามแนวทาง ดังนี้

5.1 ร่วมกำหนดแนวนโยบายและการวางแผน

5.2 ร่วมให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร

5.3 ร่วมจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการจัดสภาพและบรรยากาศภายในสถานศึกษา

5.4 ส่งเสริมการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา ที่บ้าน และสถานที่อื่น ๆ

6. การติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา โดยมีแนวทางดำเนินการ ดังนี้

6.1 ติดตามและประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน โดยพิจารณาจาก

1) ผลการทดสอบความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) ผลงานและการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียน 3) การปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันของผู้เรียน 4) ผลการประเมินโดยผู้ประเมินภายนอกหรือผู้มีส่วนได้เสียจากทุกภาคส่วน

6.2 ติดตามและประเมินความเหมาะสมของการดำเนินการในกระบวนการ ขั้นตอน และกิจกรรมการดำเนินการในด้านการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อม การจัดระบบการบริหารจัดการ การให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา และการประเมินคุณลักษณะของผู้เรียนอันพึงประสงค์

6.3 จัดให้ระบบการรายงานผลการดำเนินการเป็นระยะ ๆ ทั้งการรายงานภายในสถานศึกษา การรายงานต่อสาธารณชน และการรายงานหน่วยงานต้นสังกัดตามลำดับ

ขั้นตอนการดำเนินการตามแนวทางการนำเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษามีขั้นตอนในการดำเนินการ คือ 1) กำหนดนโยบายการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นนโยบายสำคัญของสถานศึกษา 2) พัฒนาความรู้ ความเข้าใจแก่บุคลากรทั้งผู้บริหาร ครู และคณะกรรมการสถานศึกษา และส่งเสริมให้ปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3) ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ 4) ทบทวนหรือปรับปรุงโครงสร้างและพัฒนากิจการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 5) จัดทำ ปรับปรุงหรือเพิ่มเติมโครงการ กิจกรรม และปรับแผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติการของสถานศึกษา 6) ปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา 7) จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรของสถานศึกษา 8) เสริมสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการจัดการเรียนรู้ 9) จัดระบบนิเทศ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการดำเนินการ และ 10) ให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในขั้นตอนสำคัญทุกขั้นตอน

ทางด้าน กระทรวงศึกษาธิการ (2550) นำแนวปฏิบัติในการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางในการจัดทำหลักสูตรที่บูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งทำให้หลักสูตรมีลักษณะ ดังนี้

1. ดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอน โดยคัดเลือกโรงเรียนเครือข่ายปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภูมิภาคต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีกิจกรรมทั้งในและนอกหลักสูตรที่สอดคล้องกับแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรือมีกิจกรรมที่สนับสนุนให้เด็กได้พัฒนาตนเองทั้งในคุณธรรมและความรู้

2. เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมโดยเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่และครูที่อยู่ในแวดวงการศึกษา ซึ่งเป็นผู้ทำหลักสูตรนี้ไปใช้ในการปฏิบัติจริงได้ร่วมกันระดมสติปัญญาและประสบการณ์ แสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการวางแผนการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปสอดแทรกเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้โรงเรียนอาสาสมัครและเครือข่ายที่สนใจนำไปทดลองใช้

3. ดำเนินการโดยเริ่มจากจุดเล็ก ๆ ก่อน โดยทดลองนำร่างหลักสูตรไปใช้ในโรงเรียนนำร่องที่สนใจเข้ามาเป็นอาสาสมัครก่อนขยายผลไปใช้ในโรงเรียนอื่น ๆ ทั่วประเทศ นอกจากนี้จะปลูกฝังปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเข้าไปไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อแสดงให้เห็นว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงนี้ได้ผ่านกิจกรรมและพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและสังคมรอบ ๆ ตัว เพื่อเป็นฐานสำหรับการมีความคิดแบบเป็นองค์รวม ให้เด็กได้ตระหนักถึงความเกี่ยวพันกันระหว่างตัวเด็กและสิ่งแวดล้อมในสังคมที่เด็กเป็นสมาชิกอยู่ นับเป็นรากฐานที่สำคัญของการปลูกฝังความรู้ ความเข้าใจแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง

4. พัฒนาเนื้อหาสาระการเรียนรู้ตามศักยภาพของผู้เรียน โดยสอดคล้องเนื้อหาการเรียนการสอนเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านกิจกรรม ทั้งในและนอกห้องเรียนตามระดับความรู้ความสามารถของเด็กในแต่ละช่วงชั้น

โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) (2547) ตระหนักถึงคุณค่าของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาประเทศให้ก้าวทันกับความก้าวหน้าในยุคโลกาภิวัตน์ อันเนื่องมาจากได้มีการดำเนินการที่เกิดผลเป็นรูปธรรมแล้ว ทั้งในทุกภาคส่วนของสังคมไทยให้เดินหน้าต่อไป เพื่อที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมประเทศ ให้มีการเจริญเติบโตอย่างมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน จึงสรุปประเด็นและสาระสำคัญข้อเสนอการปฏิบัติตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยให้มีการปลูกฝังจิตสำนึกที่พอเพียงซึ่งจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยมและความคิดเพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาคนคือ 1) พัฒนาบุคลากรด้านการศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) สร้างแรงจูงใจในระบบจัดการศึกษา ให้บุคลากรสนใจและอยากที่จะปฏิบัติตนและหน้าที่ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 3) ขยายรูปแบบการบริหารและจัดการสถานศึกษาโดยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้กว้างขวางและครอบคลุมมิติต่าง ๆ ให้มากขึ้น 4) หารูปแบบและวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านสื่อมวลชน รวมทั้งเพิ่มเวลาให้กับรายการที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประเด็นสังคมและการมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และ 5) สร้างการยอมรับในสังคมต่อบุคคลในชุมชนภาคธุรกิจ ภาครัฐ และภาคอื่น ๆ ที่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ประเวศ วะสี (2544) ได้เสนอแนวทางเสริมสร้างคุณธรรมนำความรู้ และปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีแนวทางดำเนินงาน 8 ขั้นตอนคือ

ขั้นที่ 1 ร่วมกันเรียนรู้ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน ตั้งแต่คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้บริหาร โรงเรียน ครูอาจารย์ ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรร่วมกันศึกษาเรียนรู้สร้างความเข้าใจในสาระสำคัญความหมายคุณค่าประโยชน์ของคุณธรรมนำความรู้และค่านิยมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจนเกิดตระหนักสำนึกในความสำคัญว่าเป็นทางรอดทางเดียวของสังคมไทย รวมทั้งเป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรมไทยดั้งเดิมที่ถูกกลืนเลือนไป เนื่องจากถูกระเบิดทุนนิยม วัตถุนิยม บริโภคนิยมตาโถมเข้ามาอย่างรุนแรงจนหลงลืมไปนาน จำเป็นต้องร่วมมือร่วมใจฟื้นฟูขึ้นมาใหม่

ขั้นที่ 2 กำหนดเป้าหมายการพัฒนา ร่วมกันกำหนดเป้าหมายในการเสริมสร้างพัฒนาคุณธรรมและค่านิยมปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมกับสภาพปัญหา บริบท ความสามารถ ความพร้อม วัฒนธรรม องค์กร ฯลฯ เช่น ฟังตนเอง เรียนรู้ และพัฒนาต่อเนื่อง รับผิดชอบ มีวินัยใช้เหตุผล ประมาทตน ทุกคนมีส่วนร่วมคำนึงถึงประโยชน์ต่อส่วนรวม ฯลฯ

ขั้นที่ 3 วิเคราะห์สภาพปัญหาผู้เรียน ร่วมกันสังเกตจำแนกพฤติกรรม คุณลักษณะและ ทักษะของผู้เรียน ทั้งส่วนที่ใช่และ ไม่ใช่ สอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนด วิเคราะห์ ทั้งลักษณะของปัญหาสาเหตุแห่งปัญหา ปัจจัยหลัก ปัจจัยเอื้อ ผลลัพธ์ และผลกระทบที่มีต่อผู้เรียน ผู้เกี่ยวข้อง และสังคม เพื่อให้เกิดความตระหนักและกระจำนในปัญหา เกิดฉันทะหรือแรงบันดาลใจ ที่จะร่วมกันแก้ปัญหา

ขั้นที่ 4 วิเคราะห์ ประเมิน จำแนก ปัจจัย กระบวนการของโรงเรียน จำแนกให้ได้ว่าสิ่งใด เอื้อหรือไม่เอื้อต่อการพัฒนา สิ่งใดควรมีคุณค่าควรแก่การธำรงรักษา สิ่งใดต้องเลิกรา ปรับเปลี่ยน คิดใหม่ทำใหม่ เช่น อยากให้ผู้เรียนพึ่งตนเองได้จัดการเรียนรู้ให้นักเรียนเรียนรู้ในลักษณะของ การพึ่งตนเอง ครูอาจารย์ ผู้บริหารเป็นตัวอย่างที่ดีของการพึ่งตนเอง การวิเคราะห์ควรจะครอบคลุม ทุกองค์ประกอบย่อยในทุกระบบของโรงเรียน เช่น ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้สอน (คุณลักษณะ ทักษะ เจตคติ บทบาทท่าทาง รูปแบบการดำเนินชีวิต) การจัดการเรียนรู้ การจัดสภาพบรรยากาศ การลงโทษ ให้รางวัล การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การจัดประสบการณ์เสริมการเรียนรู้

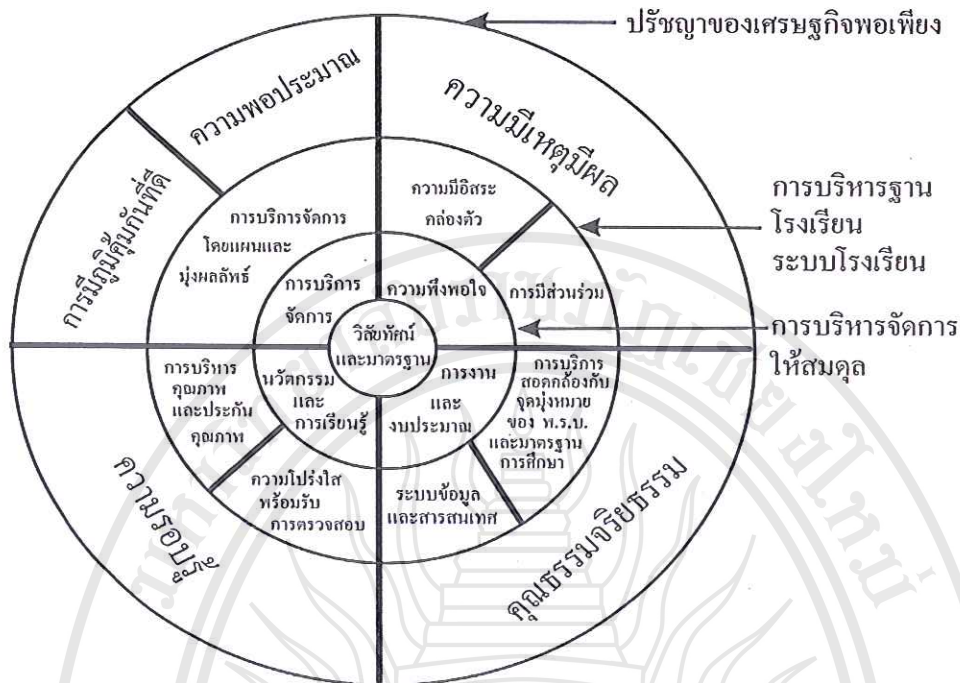
ขั้นที่ 5 ร่วมกันกำหนดตัวชี้วัด แสดงความสำเร็จของการพัฒนาตามลำดับขั้น ทั้งด้าน คุณภาพผู้เรียน ปัจจัย กระบวนการ เพื่อช่วยให้ทุกคนมองเห็นภาพที่ชัดเจน โดยระบุระยะเวลาการพัฒนา ที่ผลสำเร็จจะปรากฏชัดเจน

ขั้นที่ 6 พัฒนาระบบ ทั้งระบบหลักและระบบสนับสนุนของโรงเรียนที่มีส่วนในการ เสริมสร้างคุณภาพผู้เรียน

ขั้นที่ 7 นำระบบสู่การปฏิบัติโดยจัดทำระเบียบปฏิบัติการ เขียนคู่มือระบบ เพื่อทำแนว ปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมให้ทุกฝ่ายรับรู้และเข้าใจตรงกัน

ขั้นที่ 8 ปฏิบัติจริง เรียนรู้ และพัฒนาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องร่วมกัน ปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ อย่างต่อเนื่อง ประเมิน ปรับปรุง เรียนรู้ และพัฒนาด้วยกัน ชื่นชม ความสำเร็จและภาคภูมิใจร่วมกัน ถ้าบุคลากรทุกฝ่ายของโรงเรียนเป็นแบบอย่างที่ดี มีรูปแบบการ ดำเนินชีวิตและแสดงออกถึงความสัมพันธ์ต่อกันโดยยึดหลักคุณธรรม หลักความพอเพียง ในทุกเรื่อง โรงเรียนมีระบบการบริหาร การจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพสอดคล้องเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนา คุณธรรมและค่านิยมเศรษฐกิจพอเพียง มีบรรยากาศที่เอื้อให้นักเรียนเรียนรู้และฝึกฝนพัฒนาตนเอง อย่างต่อเนื่องจริงจังตามสภาวะปกติ ด้วยการใช้สติปัญญาพิจารณาเหตุผล ความถูกต้องเหมาะสม ด้วยตนเองปฏิบัติด้วยความจริงใจเต็มใจ มุ่งมั่นที่จะมีชีวิตที่ดีและสามารถเข้าถึงความดีงามที่สูงยิ่งขึ้นไป

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และ สุวัฒน์ เงินจ๋า (2549) ได้กล่าวถึงการบริหารจัดการที่ประกัน คุณภาพสถานศึกษา โดยนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ เพื่อให้การบริหารจัดการเกิดความ สมดุลตามแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพที่ 2.6 การบริหารจัดการที่มีประกันคุณภาพสถานศึกษา

ที่มา : สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2549

สุทิน ลีปิยะชาติ (2551) ได้เสนอการจัดการศึกษาภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษาว่า การจัดการศึกษาอย่างพอเพียงที่มีการเรียนรู้ที่ดีที่สุด คือ การเรียนรู้ตามรอยพระยุคลบาท ทั้งนี้เพื่อพัฒนาลูกศิษย์ให้สมบูรณ์ด้วย คุณธรรม สติปัญญา และความรู้ที่พอเพียงเพื่อจะได้มีอาชีพสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี มีความสุขอย่างพอเพียงตลอดไป อันได้แก่ 1) เป็นต้นแบบแห่งความดีและการเรียนรู้ 2) ปฏิบัติหน้าที่ให้ดีที่สุด ขยัน เสียสละ 3) รักษาจริยธรรม จรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ 4) ใช้วัสดุ อุปกรณ์อย่างประหยัด เหมาะสม 5) ชีวิตพอเพียง แบ่งเวลาเหมาะสม คุณภาพชีวิตที่ดี 6) พุทธิ กิตติ ทำดี ดูแลศิษย์เหมือนลูกหลาน 7) พัฒนาศิษย์ให้รู้จักพึ่งพาและพัฒนาตนเองสร้างสรรค์ ใฝ่รู้ 8) สอนให้รักชาติผลประโยชน์สุขของชาติและประชาชน 9) สอนภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากล เพื่อประยุกต์ให้เข้ากับภูมิสังคมนั้น และ 10) ให้ทุกภาคส่วนสังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (2549) ได้น้อมนำการดำเนินงานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบทิศทางในการกำหนดนโยบาย และแนวทางการดำเนินงานให้ โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาการศึกษาที่สมดุลและยั่งยืน ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพเพื่อวางรากฐานสำหรับการพัฒนาที่ต่อเนื่องในระยะยาว คือ หลัก 3 ประการ ได้แก่ การประกันโอกาส

การประกันคุณภาพ และการประกันสิทธิภาพ เพื่อให้เด็กที่เข้ารับบริการการศึกษาทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในเมืองหรือชนบท หรือเด็กกลุ่มเปราะบาง มีความเสมอภาคเท่าเทียมกันในด้านโอกาสที่จะได้เข้าเรียนมีการเน้นให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักในเรื่อง “คุณธรรมนำความรู้” เพื่อให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพเป็นที่พึงประสงค์ของสังคม พร้อมทั้งการมีประสิทธิภาพของการบริหารจัดการที่ได้รับการพัฒนาให้เกิดความคล่องตัวและชัดเจนส่งผลให้เกิดการกระจายอำนาจสู่การปฏิบัติในแต่ละช่วงชั้นได้อย่างเหมาะสม

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (อวช.) (อ้างถึงใน ตีลาภรณ์ บัวสาย, 2549) กล่าวว่า ระบบการศึกษาต้องนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาได้อย่างเหมาะสม การจัดการศึกษาบนพื้นฐานของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียงให้เกิดขึ้นในเด็ก เยาวชน สอนให้นักเรียนนักศึกษาตระหนักถึงความพอประมาณในการดำเนินชีวิต ไม่โลภ ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีการตัดสินใจบนพื้นฐานของเหตุผล ฝึกให้มีการมองไปข้างหน้า และเตรียมตัวให้พร้อมรับต่อความผันผวนของเหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างรู้เท่าทันรวมถึงการหมั่นแสวงหาความรู้ เพื่อให้เกิดความรู้รอบรู้ในด้านต่าง ๆ ฝึกฝนตนเองให้มีความรอบคอบ และระมัดระวังโดยใช้สติปัญญาในการทำงานและดำเนินชีวิต ที่สำคัญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงยังเน้นให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม มีความอดทน ความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เบียดเบียนผู้อื่น แบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ดังนั้น เพื่อให้มีการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษา จึงมีวิสัยทัศน์ของการขับเคลื่อน คือ สานเครือข่าย ขยายความรู้ ควบคู่ประชาสัมพันธ์ โดยมีแนวทาง ในการขับเคลื่อน 2 ส่วน คือ ส่งเสริมการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารสถานศึกษา และส่งเสริมการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วย หลักสูตรและสาระการเรียนรู้ในห้องเรียน และส่วนที่เรียนนอกห้องเรียน หรือที่เรียกว่าการพัฒนาทักษะผ่านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

ปรียานุช พิบูลสรารุช (2550) ได้จัดทำแนวทางการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการศึกษาเพื่อให้สถานศึกษาและบุคลากรด้านการศึกษาระดับต่าง ๆ ทั้งในและนอกระบบ สามารถนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษา จัดการศึกษาและพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมเกิดประโยชน์และความสุข โดยการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีเป้าหมายสำคัญ คือ การปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนรู้จักการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง เห็นคุณค่าของทรัพยากรต่าง ๆ ฝึกการอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และแบ่งปัน มีจิตสำนึกรักสิ่งสิ่งแวดล้อม และเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมค่านิยมเอกลักษณ์และความเป็นไทยซึ่งดำเนินการได้ใน 2 ส่วน (สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ, 2550) คือ

1. การบริหารสถานศึกษา นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการกำหนดนโยบายและแนวทางในการจัดการสถานศึกษา โดยใช้เป็นหลักในการบริหารจัดการและประสานกับทุกภาคส่วนในการใช้ทรัพยากรบริหาร ทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ สภาพแวดล้อมอย่างคุ้มค่า เป็นประโยชน์สูงสุด เพื่อให้สถานศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพและสามารถพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้

2. การจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วย การสอดแทรกสาระปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลักสูตรและสาระเรียนรู้ในห้องเรียน และการประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนอกห้องเรียน ซึ่งมาตรฐานการเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีแล้วในสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์ ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 โดยมีมาตรฐานการเรียนรู้ (ส.3.1) ที่เน้นให้เข้าใจระบบ และวิธีการของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้ นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดขอบเขตที่ชัดเจนในการเรียนการสอน หรือมาตรฐานการเรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของแต่ละชั้นปี เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมกับวัย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 เน้นให้เด็กใช้ชีวิตพอเพียงระดับบุคคลและครอบครัว รู้จักช่วยเหลือตนเอง และรู้จักช่วยเหลืองานในครอบครัว แบ่งปันสิ่งของให้เพื่อน ช่วยเหลือผู้อื่น รู้จักวิเคราะห์รายรับรายจ่ายของตนเองสอนให้เด็กเห็นคุณค่าของสิ่งของ ตระหนักถึงคุณค่าของเงินทอง จะได้ฝึกนิสัยประหยัด ฝึกจิตสำนึกและนิสัยพอเพียง

ช่วงชั้นที่ 2 ฝึกให้เด็กรู้จักประยุกต์ใช้หลักความพอเพียงในโรงเรียนและมีส่วนร่วมในการสร้างความพอเพียงระดับ โรงเรียนและชุมชนใกล้เคียง โดยเริ่มจากการสำรวจทรัพยากรต่าง ๆ ในโรงเรียนและชุมชน มีส่วนร่วมในการดูแลบำรุงรักษาทรัพยากรต่าง ๆ ทั้งทางด้านวัตถุ เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญา วัฒนธรรม และรวบรวมองค์ความรู้มาเป็นข้อมูลในการเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน และเห็นคุณค่าของการใช้ชีวิตอย่างพอเพียง

ช่วงชั้นที่ 3 ประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนสามารถสำรวจและวิเคราะห์ความพอเพียงในระดับต่าง ๆ และในมิติต่าง ๆ ทั้งทางวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมในชุมชนใกล้เคียง เห็นคุณค่าของการใช้หลักพอเพียงในการพัฒนาชุมชนและสามารถนำหลักการพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันของแต่ละคน จนนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสู่ความพอเพียงได้ในที่สุด

ช่วงชั้นที่ 4 เตรียมคนให้เป็นคนที่ดี สามารถทำประโยชน์ให้กับสังคมและประเทศชาติได้ โดยเน้นเข้าใจ ความพอเพียงระดับประเทศ และการพัฒนาประเทศภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ เช่น

การวิเคราะห์สถานการณ์การค้าระหว่างประเทศ หรือการศึกษาสถานการณ์สิ่งแวดล้อม สภาพปัญหา ด้านสังคมเป็นอย่างไร เป็นต้น

ส่วนการบูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนอกห้องเรียนเป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่มีคุณลักษณะและการจัดการที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ พอประมาณกับศักยภาพของนักเรียน พอประมาณกับภูมิสังคมของโรงเรียน และชุมชนที่ตั้ง ฝึกให้เด็กคิดเป็น ทำเป็นอย่างมีเหตุผล และภูมิคุ้มกันในด้านต่าง ๆ โดยการดำเนินกิจกรรมต้องนำไปสู่การยั่งยืนของผล ส่งเสริมให้นักเรียนใช้ความรู้อย่างระมัดระวัง ฝึกการทำงานร่วมกับผู้อื่นด้วยความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์สุจริต ไม่เอาัดเอาเปรียบผู้อื่น อดทน มีความเพียรมีวินัย มีสัมมาคารวะ รู้จักทำประโยชน์ให้กับสังคม ร่วมดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม และสืบสานวัฒนธรรมไทย

นอกจากนี้ ยังส่งเสริมให้บูรณาการการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมเหล่านี้เข้าไปในการเรียนรู้สาระต่าง ๆ ทุกสาระการเรียนรู้ ในขณะเดียวกันก็ให้จัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งมีลักษณะ ดังนี้

1. กิจกรรมที่มีความหลากหลายของเนื้อหา แล้วแต่ตามสถานะภูมิสังคมของแต่ละสถานศึกษา แต่ที่สุดแล้วต้องปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนมีวิถีคิด อุบาสัย และพฤติกรรมที่สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. กิจกรรมที่ดำเนินการหลักโดยนักเรียน นักศึกษา และมีครูเป็นผู้นำหรือผู้สนับสนุน โดยจำนวนนักเรียน นักศึกษาและครูที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้น ๆ ไม่ควรน้อยกว่าร้อยละ 25 ของจำนวนบุคลากรทั้งหมดของโรงเรียน นักเรียน นักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ ควรมีความประพฤติดี สมารถใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับปานกลางถึงดีและมีสุขภาพดี ครูที่เข้าร่วมโครงการควรมีความประพฤติดี สมารถใจ และมีความพร้อมในการเข้าร่วมกิจกรรม
3. กิจกรรมที่มุ่งเน้นให้เกิดความก้าวหน้าไปพร้อมกับความสมดุลทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของสถานศึกษาและสามารถขยายผลออกสู่ชุมชนได้โดย

พอประมาณกับภูมิสังคม สอดคล้องกับความต้องการ หรือความจำเป็นของสถานศึกษา คนในชุมชน และเหมาะสมกับภูมิประเทศ สภาพแวดล้อม และความคิด ความเชื่อ วิถีชีวิต

สมเหตุสมผล มีหลักคิดและหลักปฏิบัติของกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักวิชาที่เกี่ยวข้องรายละเอียดของโครงการแสดงถึงความรอบคอบของการวางแผนดำเนินโครงการ

ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี การวางแผนโครงการคำนึงถึงความเสี่ยงในการดำเนินโครงการ โดยมีข้อเสนอทางเลือกหากมีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดขึ้น

ส่งเสริมความรู้และคุณธรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ต้องส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมมีความรอบรู้มากยิ่งขึ้น เปิดโอกาสให้ได้มีการพัฒนาทักษะในด้านต่าง ๆ ส่งเสริมการมีคุณธรรม เช่น

ความมีระเบียบวินัย ความมีสัมมาคารวะ ซื่อสัตย์สุจริต มีความกตัญญูทดแทนที่มีสติปัญญา แยกแยะ ถูกผิด ควร ไม่ควร มีความขยันหมั่นเพียร อดทน สนใจใฝ่รู้ มีจิตสำนึกเห็นประโยชน์ของการช่วยเหลือผู้อื่น และทำตัวให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งกิจกรรมที่จัดอาจเป็นกิจกรรม ดังต่อไปนี้

1. การจัดการ การผลิต การบริโภคในสถานศึกษาและชุมชน ให้เกิดความพอเพียง และสมดุล กินพอคืออยู่พอดี เช่น โครงการอาหารกลางวัน การส่งเสริมการผลิตและเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสานบนพื้นฐานของการพึ่งตนเอง การรักษาสมดุลของสังคมและธรรมชาติ
2. การพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้เสริม โดยประยุกต์ใช้ทรัพยากรท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือโดยการพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสม หรือต่อยอดกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. การจัดการและการจัดระบบองค์กรความร่วมมือทางการเงิน การผลิต การตลาด เช่น การทำบัญชีรายรับ รายจ่าย การจัดตั้งสหกรณ์รูปแบบต่าง ๆ การจัดตั้งธนาคาร โรงเรียน เป็นต้น
4. การจัดการรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและขยะทั้งในสถานศึกษาและในชุมชนอย่างยั่งยืน โดยใช้หลักวิชาการ ความประหยัด ความรอบคอบ
5. การจัดระบบพลังงานของสถานศึกษาและชุมชน ให้สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น โดยส่งเสริมให้ประหยัดพลังงานและมีการผลิตพลังงานทดแทน
6. การอนุรักษ์เกื้อกูล ช่วยเหลือ คนยากจน ค้อยโอกาส เช่น ผู้ป่วยโรคเอดส์ เด็กกำพร้า เด็กยากจน ฯลฯ ในสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
7. การสร้างจิตสำนึกรักท้องถิ่นและชุมชน เช่น การรักษาฟื้นฟูประเพณีและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น สถานที่ทางประวัติศาสตร์ โบราณสถาน การสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน
8. การสร้างจิตสำนึกรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ เช่น รณรงค์การเห็นคุณค่าของสินค้าไทย การเรียนรู้ประวัติความเป็นมาของชาติ ความสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาต่าง ๆ การเรียนรู้คำสอนในศาสนา การฝึกปฏิบัติ เป็นต้น

นอกจากนี้ ยังยกตัวอย่างของกิจกรรมในสถานศึกษาที่ประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ดังตารางที่ 2.1

ตารางที่ 2.1 ตัวอย่างกิจกรรมในสถานศึกษาที่ประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักปฏิบัติ	ตัวอย่างกิจกรรม
รู้จักการใช้จ่ายของตนเอง 1. ใช้จ่ายอย่างมีเหตุมีผล 2. ใช้จ่ายอย่างพอประมาณ 3. ใช้จ่ายอย่างประหยัด 4. ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น	1. บันทึกบัญชีรายรับและรายจ่าย 2. วิเคราะห์บัญชีรายรับและรายจ่าย 3. แลกเปลี่ยนประสบการณ์ 4. ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางการเงินเพื่อลดรายจ่ายที่ฟุ่มเฟือย
รู้จักออมเงิน มีกลไกลดความเสี่ยง 1. ระบบสวัสดิการ 2. ระบบออมเงิน 3. ระบบสหกรณ์ 4. การประกันต่าง ๆ	1. ออมวันละหนึ่งบาท 2. สักดาห้การออม 3. จัดตั้งกลุ่ม/ สหกรณ์ออมทรัพย์ 4. จัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชน
รู้จักประหยัด 1. ใช้และกินอย่างมีเหตุผล ไม่ฟุ่มเฟือย 2. ใช้พลังงานเท่าที่จำเป็น 3. ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า	1. ปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ 2. เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ไข่ไก่ ไข่ขาว 3. ใช้สินค้าที่ประหยัดพลังงาน 4. รีไซเคิลขยะเพื่อนำมาใช้ใหม่ 5. นำของเหลือใช้มาทำให้เกิดประโยชน์
พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจโดยผลิต หรือสร้างรายได้ที่ 1. สอดคล้องกับความต้องการ 2. สอดคล้องกับภูมิสังคม 3. สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น 4. สอดคล้องกับทรัพยากรท้องถิ่น	เน้นการผลิตเพื่อพึ่งตนเองให้พอเพียงกับการบริโภคและการผลิตที่หลากหลาย เช่น 1. ปลูกพืชผักผสมผสาน 2. ปลูกพืชสมุนไพรไทย 3. ผลิตสินค้าจากภูมิปัญญาท้องถิ่น 4. จัดอบรมพัฒนาอาชีพในชุมชน
รู้จักช่วยเหลือสังคมหรือชุมชน 1. ปลูกจิตสำนึกสาธารณะ 2. ปลูกฝังความสามัคคี 3. ปลูกฝังความเสียสละ 4. เผยแพร่องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง	พัฒนาความรู้คู่คุณธรรม ผ่านกิจกรรมรวมกลุ่มต่าง ๆ 1. จัดกิจกรรมลด ละ เลิก อบายมุข 2. จัดกิจกรรมช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส 3. จัดค่ายพัฒนาเยาวชน 4. จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภายในชุมชน

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

หลักปฏิบัติ	ตัวอย่างกิจกรรม
สร้างสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติ 1. ปลูกจิตสำนึกรักษ์สิ่งแวดล้อม 2. ฟื้นฟูแหล่งเสื่อมโทรมในท้องถิ่น 3. ฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น 4. ฟื้นฟูดูแลสถานที่ท่องเที่ยวในท้องถิ่น	1. พัฒนาความรู้เกี่ยวกับดิน น้ำ ป่า เพื่อฟื้นฟูรักษา 2. โครงการชีววิถี 3. จัดอบรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ 4. จัดทำฝายแม้ว
สืบสานวัฒนธรรมไทย 1. สร้างจิตสำนึกรักไทย รักบ้านเกิด 2. ฟื้นฟูและอนุรักษ์อาหารประจำท้องถิ่น 3. ฟื้นฟูและอนุรักษ์ดนตรีไทยและเพลงไทย 4. ฟื้นฟูและอนุรักษ์โบราณวัตถุและโบราณสถาน	1. ปลูกฝังมารยาทไทย 2. ส่งเสริมอาหารประจำท้องถิ่น 3. ส่งเสริมการใช้ภาษาประจำท้องถิ่น 4. ทำนุบำรุงโบราณวัตถุและโบราณสถาน
ส่งเสริมพระพุทธศาสนา 1. ปลูกจิตสำนึกความรักชาติ 2. ตระหนักถึงคุณค่าของพระพุทธศาสนา 3. จงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์	1. ให้ความสำคัญกับการรักษาศีลหรือสวดมนต์เป็นประจำ 2. ส่งเสริมการฝึกอบรมสมาธิ ภาวนา 3. ร่วมกันทะนุบำรุงศาสนา 4. พัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น 5. รณรงค์การใช้สินค้าไทย

ที่มา : ปรียานุช พินุลสราวุธ, 2550

เกษม วัฒนชัย (2550) กล่าวว่า การจะนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในสถานศึกษา ต้องปูพื้นฐานเรื่องการสร้างสังคมการเรียนรู้ หรือสังคมความรู้ในโรงเรียนให้ได้ ต้องมีข้อมูลในการบริหาร ข้อมูลในการตัดสินใจไม่ใช่โหราศาสตร์ ไม่ใช่เล่นพรรคเล่นพวก ต้องสร้างสังคมคุณธรรมให้ได้ การดำเนินชีวิตของครู นักเรียนในเรื่องของความเพียร ความอดทนในการใช้สติปัญญา สถานศึกษา จะต้องสร้างสำนึกด้านคุณธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจของเด็กก่อน มีการประยุกต์รูปแบบปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในแต่ละด้านอย่างง่าย ๆ ให้แก่นักเรียนนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน มีกิจกรรม

นักเรียนที่ส่งเสริมในเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ต้องการเห็นเด็กไทยหนักเอา เบาู้ ู้งาน มีความรับผิดชอบต่อน้ำที่ ซึ่งครูต้องช่วยให้นักเรียนเรียนรู้อย่างเต็มที่ สอนให้เด็กกระเปิดความรู้ จากภายในสู่ภายนอก และนำหลักวิชาการต่าง ๆ มาใช้แก้ปัญหาอย่างเป็นขั้นตอน ครูมีการบริหารจัดการที่ดีในเรื่องนี้สินเพื่อสามารถควบคุมค่าใช้จ่ายของตนเองได้ ส่วนผู้บริหารสถานศึกษาให้นำ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงรวมทั้งคุณธรรม 4 ประการ เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายพัฒนา โรงเรียน เพื่อสร้างสังคมคุณธรรมที่เข้มแข็งภายในสถานศึกษา และมีความเข้มแข็งในการสร้าง ภูมิคุ้มกันที่ดี นอกจากนี้ โรงเรียนต้องเร่งสร้างภูมิคุ้มกัน 4 ด้าน เพื่อรับมือกับโลกาภิวัตน์ซึ่งภูมิคุ้มกัน ทั้ง 4 ด้าน คือ

1. ระบบภูมิคุ้มกันด้านวัตถุ เช่น โรงเรียนต้องมีเงินออม มีการประกันความเสี่ยงใน อนาคต มีการลงทุนเพื่อการพัฒนา และมีการวางแผนระยะยาว ซึ่งอยากเสนอให้มีการตั้งกองทุน ป้องกันวิกฤติในโรงเรียน
2. ระบบภูมิคุ้มกันด้านสังคม เช่น มีความรู้รักสามัคคี ร่วมมือร่วมใจ มีคุณธรรม อยู่ กินเป็นสุข ทุนทางสังคมสูงซึ่งตนขอเสนอวิธีสร้างภูมิคุ้มกันทางศีลธรรมให้นำไปสอนบุตรหลาน คือการสอนลูกอ้อมและทำบุญ
3. ระบบภูมิคุ้มกันด้านสิ่งแวดล้อม ถ้าภูมิคุ้มกันเข้มแข็งทุกคนจะมีความรู้สึทรวง แหนสิ่งแวดล้อมผู้บริหารมีนโยบายสิ่งแวดล้อม มีความสะอาดเป็นระเบียบ สามารถอยู่กับธรรมชาติ ได้อย่างไม่เบียดเบียน
4. ระบบภูมิคุ้มกันด้านวัฒนธรรม ซึ่งถ้ามีแล้วจะมีความมั่นคงในวัฒนธรรมไทย เชิดชูวัฒนธรรมท้องถิ่น และเข้าใจวัฒนธรรมต่างชาติ

นอกจากนี้ ต้องการให้ผู้บริหารโรงเรียนนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมากำหนดนโยบาย บริหารโรงเรียน ซึ่งจะเป็นการเริ่มต้นเสนอให้นำไปใช้ในการดำเนินชีวิตได้เริ่มจากรายรับ รายจ่าย เป็นต้น รวมทั้งนำคุณธรรม 4 ประการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ มาพัฒนาโรงเรียน พร้อมทั้ง แนะนำว่าถ้าจะนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ต้องเตรียม 3 ด้าน ประกอบด้วย 1) ต้องสร้าง สังคมในสถานศึกษาให้เป็นสังคมที่ใช้วิชาการ เพื่อการวางแผนและการปฏิบัติ หากจะนำไปใช้ใน การบริหารโรงเรียนต้องเป็นการบริหารฐานความรู้ 2) ต้องสร้างสังคมในสถานศึกษาให้เป็นสังคม คุณธรรมก่อน 3) ต้องเปลี่ยนวิถีชีวิตของคนในสถานศึกษาให้มีความเพียร ขยัน อดทน ใช้สติปัญญา ในการดำเนินชีวิต

กษมา วรวรรณ ณ อยุธยา (2550) กล่าวว่า การบูรณาการหลักสูตรปรัชญาของเศรษฐกิจ พอเพียงให้กับครูและนักเรียน การบูรณาการหลักสูตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การอบรม ทุกประเภท ครูต้องเป็นผู้เริ่มประพุดิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับ

นักเรียนในการดำรงชีวิต จัดทำแผนที่จะน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติ ผลักดันให้ทุกโรงเรียนจัดกิจกรรมคุณธรรมนำความรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พื้นฟูกิจกรรมลูกเสืออย่างเต็มรูปแบบเพื่อให้ลูกเสือน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ รวมทั้งการบำเพ็ญประโยชน์และการบริหารจัดการในโรงเรียนควรคำนึงถึงปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งสอดคล้องกับเกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2550) ได้เสนอประเด็นเพิ่มเติม อันจะเป็นประโยชน์ต่อการจัดทำหลักสูตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้สัมฤทธิ์ผลได้จริง ดังนี้

1. จัดทำหลักสูตรการเรียนการสอนอย่างบูรณาการและต่อเนื่อง
2. จัดทำหลักสูตรแบบบูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้ การจัดทำหลักสูตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นอกจากจะมีการจัดทำเป็นหลักสูตรหลักแล้ว ควรกำหนดให้มีการสอดแทรกในกลุ่มสาระวิชาต่าง ๆ เช่น วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ฯลฯ เพื่อช่วยให้เกิดการบูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสาขาต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของผู้เรียนในทุกด้าน

3. จัดทำหลักสูตรให้ต่อเนื่องในทุกระดับการศึกษา การจัดทำหลักสูตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงควรจัดทำให้เป็นหลักสูตรต่อเนื่องในทุกระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานไปจนถึงการอุดมศึกษาโดยสอดคล้องกับพัฒนาการในแต่ละช่วงวัย

4. กำหนดกลไกส่งเสริมให้ครูมีแนวคิดและดำเนินชีวิตสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การเรียนการสอนตามหลักสูตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอาจไม่ประสบความสำเร็จได้หากปราศจากครู ผู้สอนที่มีคุณค่า มีความเข้าใจ ในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีกลไกในการพัฒนาครูให้เอื้อต่อการสอนหลักเศรษฐกิจพอเพียงแก่ผู้เรียน ดังนี้

- 4.1 กำหนดหลักสูตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถาบันอุดมศึกษาที่ผลิตครู สถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอน ในสาขาศึกษาศาสตร์ ควรมีวิชาที่เกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงรวมอยู่ด้วย เพื่อวางแนวคิดและวิธีการสอนของครูผู้สอนให้สอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก่อนไปประกอบอาชีพครู

- 4.2 พัฒนาแนวทางดำเนินชีวิตอย่างพอเพียงของครู โดยมุ่งเน้นให้ครูหันมาดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จนสามารถเป็นแบบอย่างให้ผู้เรียนไปพร้อมกับการถ่ายทอดความรู้ตามหลักสูตร โดยส่งเสริมให้ครูหันมาดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีการส่งเสริมครูต้นแบบที่ดำเนินชีวิตตามแนวทางนี้ให้เป็นที่รู้จัก โดยการไม่ก่อกวนสินไม่ให้จ่ายเกินตัว มีการอบรมทรัพยากร รวมถึงการส่งเสริมการทำอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้โดยไม่กระทบต่อการปฏิบัติการกิจครู เป็นต้น

4.3 สร้างเครือข่ายและใช้ประโยชน์ การสร้างเครือข่ายเป็นกลไกหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนการสอนตามหลักสูตรเศรษฐกิจพอเพียงของสถานศึกษาได้ เนื่องจากการสร้างเครือข่ายเป็นการดำเนินงานที่อาศัยการมีส่วนร่วม ซึ่งจะมีประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนทรัพยากรองค์ความรู้ระหว่างกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย ในความเป็นจริง สถานศึกษาแต่ละแห่งมีขีดจำกัด และความแตกต่างด้านทรัพยากร ดังนั้น จึงควรเปิดโอกาสให้มีการระดมและแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างสถานศึกษาและองค์กรในพื้นที่นั้น เช่น สร้างเครือข่ายระหว่างสถานศึกษาดำเนินการได้โดยการเชื่อมโยงระหว่าง ผู้บริหาร ครู ในสถานศึกษาแต่ละแห่ง เช่น การจัดตั้งเป็นเครือข่าย ครูผู้สอนหลักสูตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เครือข่ายผู้บริหาร โรงเรียนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นต้น เพื่อร่วมวางแผน แลกเปลี่ยนทรัพยากร องค์ความรู้ อันจะช่วยลดความจำกัดด้านทรัพยากรได้ โดยอาจให้เขตพื้นที่การศึกษาเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการในเรื่องที่ร่วมด้วย สร้างเครือข่ายระหว่างสถานศึกษากับชุมชน เครือข่ายส่วนนี้ช่วยในการนำองค์ความรู้ท้องถิ่น เข้ามาใช้ในการพัฒนาการเรียนการสอนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา เพื่อนำผู้เรียนเข้าสู่การเรียนรู้จากวิถีการดำเนินชีวิตและสถานที่จริงภายในชุมชน และเป็นการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย ในทางปฏิบัติ โดยสถานศึกษาจะต้องมีการสร้างเครือข่ายร่วมกับปราชญ์ท้องถิ่น แก่นนำเกษตรกรในชุมชน กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ศูนย์พัฒนาอาชีพ กลุ่มแม่บ้าน ฯลฯ โดยประสานงาน และมีการจัดกิจกรรม สม่่าเสมอและต่อเนื่อง กำหนดกลไกกระตุ้นให้เกิดความต่อเนื่อง

การสนับสนุนการเรียนการสอนตามหลักสูตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ประสบความสำเร็จได้นั้น จำเป็นต้องมีกลไกที่สามารถกระตุ้นให้สถาบันการศึกษามีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพ ดังนี้

1. จัดระบบการประเมินผล เป็นกลไกที่ควบคุม และผลักดันให้สถานศึกษาพัฒนาการเรียน การสอน ตามหลักสูตรปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดขึ้นจริงตามกรอบที่กำหนด โดยให้สำนักงานรับรอง มาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) ทำหน้าที่ในการพัฒนาระบบการประเมินผลตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างเฉพาะเจาะจง ทั้งด้านการสอน สื่อการสอน ครูผู้สอน การเรียนรู้ ของผู้เรียน ฯลฯ

2. จูงใจด้วยรางวัล เป็นกลไกกระตุ้นในอีกรูปแบบที่เสริมแรงให้สถานศึกษามีการจัดการเรียนการสอนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การจัดประกวด โรงเรียนตามวิถีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีเงื่อนไขว่าสถาบันการศึกษาต้องจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีคุณภาพและสามารถส่งผลต่อชุมชน ให้หันมาดำเนินชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้วย เป็นต้น

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาตาก เขต 1 (2552) จัดทำกรอบแนวคิดการจัดกิจกรรมในสถานศึกษาเพื่อนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการเรียนการสอน ดังนี้

ตารางที่ 2.2 กรอบแนวคิดการจัดกิจกรรมในสถานศึกษาในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการเรียนการสอน

กรอบแนวคิด	ประเด็นหลัก	แนวทาง/ กิจกรรม
หลักการสำคัญ 3 ประการ 1. ความพอประมาณ	1. มีความเข้มแข็งด้านจิตใจ 2. การใช้วัสดุสิ่งของเครื่องมืออย่างชาญฉลาดและเหมาะสม 3. การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเพียงพอเหมาะสมกับความต้องการ รอบคอบ และเกิดประโยชน์สูงสุด	1. สอดแทรกในกระบวนการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระ 2. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน อาทิ ลูกเสือ ยุวกาชาด กิจกรรมแนะแนว
2. ความมีเหตุผล	1. มีเหตุผลในการใช้ข้อมูลพิจารณาในการตัดสินใจ 2. คำนึงถึงความประหยัดและความคุ้มค่าในการดำเนินงาน 3. ใช้กระบวนการแก้ปัญหาในการทำงาน	1. สอดแทรกในกระบวนการเรียนการสอนทุกกลุ่มสาระ 2. โครงการห้องเรียนสีเขียว 3. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ลูกเสือ ยุวกาชาด 4. จัดกิจกรรมทางวิชาการ
3. การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี	1. มีความเฉลียวฉลาด รอบรู้ และเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง 2. มีทักษะในการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม 3. ยึดหลักศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการปฏิบัติตน	1. กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เช่น กิจกรรมแนะแนวโดยใช้เอกสารชุดทักษะการดำเนินชีวิต กิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด

ตารางที่ 2.2 (ต่อ)

กรอบแนวคิด	ประเด็นหลัก	แนวทาง/ กิจกรรม
เงื่อนไขความสำเร็จ 1. มีคุณธรรม	1. ซื่อสัตย์ 2. สุจริต 3. ขยัน 4. อดทน 5. แบ่งปัน 6. ความเพียร 7. ประหยัด	1. โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ 2. บุรณการในกิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด 3. สอดแทรกในการเรียน การสอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ 4. โครงการวันสำคัญทางศาสนา 5. โครงการห้องเรียนสีเขียว
2. มีความรู้	1. มีความรอบรู้ ทักษะพื้นฐานในการดำรงชีวิต 2. มีความรอบรู้ ในภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมและการพัฒนาเทคโนโลยี 3. มีความรอบคอบ ในการตัดสินใจมีข้อมูลที่ชัดเจนทำให้การตัดสินใจผิดพลาดน้อยลงใช้ชีวิตอย่างระมัดระวัง ดำรงชีวิตด้วยการพึ่งพาตนเอง และสามารถช่วยเหลือสังคมได้	1. กิจกรรมแนะแนว (เอกสารชุดทักษะการดำเนินชีวิต) 2. ใช้แหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการเรียนรู้ 3. ให้ประยุกต์ใช้ความรู้ ภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น โดยเน้นการผสมผสานการจัดการแบบท้องถิ่นและภูมิปัญญาดั้งเดิมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ 4. กิจกรรมส่งเสริมการรักการอ่าน 5. โครงการห้องสมุดมีชีวิต 6. กิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด

ที่มา: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาดาก เขต 1 (2552)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพัทลุง เขต 1 (2552) จัดทำผังความคิดกลยุทธ์ แนวปฏิบัติ และตัวชี้วัดเร่งรัดการปฏิรูปการศึกษาโดยยึดคุณธรรมนำความรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความสมานฉันท์ สันติวิธีวิถีประชาธิปไตย โดยเสนอแนวทางปฏิบัติให้แก่สถานศึกษา ดังนี้

1. ดำเนินการให้ความรู้และสร้างความตระหนักเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แก่บุคลากรที่เกี่ยวข้อง
 2. จัดการศึกษาตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยสอดแทรกสาระ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลักสูตรและสาระการเรียนรู้ในห้องเรียนและประยุกต์หลัก เศรษฐกิจพอเพียงในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน
 3. สร้างองค์กรเครือข่ายขับเคลื่อนเพื่อนำไปสู่สังคมและวิถีชีวิตประจำวันตาม ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ยั่งยืน
 4. จัดกิจกรรมเพื่อการเรียนรู้และกิจกรรมการปฏิบัติของผู้เรียนที่ปลูกฝังการดำรงชีวิต ที่เกิดสมดุลทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การรู้จักใช้จ่ายอย่างพอเพียง มีเหตุผล มีการออมการจัดสหกรณ์ การบันทึกบัญชีรายรับ รายจ่าย การทำงานสร้างรายได้นำไปสู่งานอาชีพ เช่น การปลูกผักสวนครัว การเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ
 5. การเสริมสร้างวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยมีข้อตกลงทางสังคมร่วมกัน มีความรัก ความสามัคคี ประนีประนอม เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
 6. จัดกิจกรรมให้เกิดการเรียนรู้และปลูกฝังให้ผู้เรียน รู้จักใช้ และจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างฉลาด รอบคอบและเกิดความยั่งยืนสูงสุด
 7. จัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้ผู้เรียนรู้จักใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เกิดประโยชน์ คุ่มค่า ไม่ทำลายสภาพแวดล้อม
 8. จัดกิจกรรมหน้าเสาธงหรือหน้าแถว โดยผู้บริหาร โรงเรียน ครู ผู้ทรงคุณวุฒิมาพูดคุย แนะนำ ปลูกฝังวินัย คุณธรรม จริยธรรม มารยาทไทย แนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีแก่ผู้เรียน
 9. มีระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนที่เข้มแข็ง ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมรับผิดชอบ เช่น บ้าน สถาบันศาสนา ชุมชน นักเรียนสามารถเรียนรู้ รู้จักคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหาเสื่อมโทรมทางศีลธรรม ในสังคมได้ งดเว้นสิ่งเสพติด ศึกษาและแก้ปัญหาเรื่องเพศศึกษาอย่างเหมาะสม
 10. ยกย่องเชิดชูผู้ทำความดี เช่น บุคคลดีเด่นด้านความขยัน ด้านประหยัด ด้านการ ช่วยเหลือเพื่อน ด้านผู้บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม ด้านหารายได้เสริม ด้านมารยาทงาม ฯลฯ
- พร้อมกันนี้ได้จัดทำตัวชี้วัดการดำเนินงานคุณธรรมนำความรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา 5 ตัวชี้วัดหลัก ดังนี้

1. ด้านการบริหารจัดการในสถานศึกษา

1.1 สถานศึกษาพัฒนาครูให้มีความรู้และตระหนักในการปฏิบัติงานโดยยึดหลักคุณธรรมนำความรู้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.2 สอดแทรกสาระเศรษฐกิจพอเพียงในหลักสูตรและสาระการเรียนรู้ของผู้เรียน

1.3 บุคลากรในสถานศึกษามีวิถีชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. ด้านเศรษฐกิจ

2.1 จัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนเกี่ยวกับการใช้จ่ายของตนเองอย่างมีเหตุผล พอประมาณ และประหยัด

2.2 จัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนเกี่ยวกับกิจกรรมการออม

2.3 จัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนเกี่ยวกับกิจกรรมการสร้างรายได้หรืองานอาชีพแก่นักเรียน

3. ด้านสังคม

3.1 จัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนเกี่ยวกับการปลูกฝังความรัก ความสามัคคี

3.2 จัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนเกี่ยวกับการปลูกฝังให้รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการแบ่งปัน

3.3 จัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนเกี่ยวกับการปลูกฝังการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

4. ด้านสิ่งแวดล้อม

4.1 จัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนเกี่ยวกับการปลูกฝังเรื่องการจัดการขยะในสถานศึกษาและชุมชน

4.2 จัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนเกี่ยวกับการปลูกฝังการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่า

4.3 จัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนเกี่ยวกับการปลูกฝังเรื่องการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ

5. ด้านวัฒนธรรมและศาสนา

5.1 จัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนเกี่ยวกับการปลูกฝังให้เห็นคุณค่าความเป็นไทย เอกลักษณ์ไทย วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมที่ดี

5.2 จัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนเกี่ยวกับการปลูกฝังให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น

5.3 จัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนเกี่ยวกับการปลูกฝังให้ปฏิบัติตามคำสอนตามหลักศาสนาที่ตนนับถือ

4. บริบทการจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากการศึกษาสถานศึกษาพอเพียงต้นแบบ พบว่า การจัดการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับบริบทหรือภูมิสังคมของแต่ละแห่งที่แตกต่างกันไป โดยจัดทำในรูปของโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ในด้านสังคม เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และศาสนา ซึ่งสถานศึกษานำหลักการเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยมีเงื่อนไขความรู้และคุณธรรมมาอธิบายประกอบ การดำเนินงาน เพื่อเป้าหมายเดียวกัน คือ การพัฒนาคุณภาพการศึกษาในด้านต่าง ๆ อย่างยั่งยืนตลอดไป ซึ่งการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ไปใช้ในสถานศึกษาสรุปได้ ดังนี้

1. โครงการบูรณาการเรียนรู้อุทิศชีวิตปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลักสูตรการเรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการนำเนื้อหา หรือสาระปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปบูรณาการในกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ จัดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับท้องถิ่นให้นักเรียนได้ปฏิบัติและเรียนรู้ด้วยตนเอง มีการพัฒนาและอบรมครูให้มีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

2. โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ โครงการค่ายธรรมพัฒนา เป็นการนำหลักของพุทธศาสนาเป็นหลักในการกำหนดความพอประมาณ ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกัน ตลอดจนการนิมนต์พระสงฆ์มาเป็นวิทยากรให้ความรู้และทำกิจกรรมร่วมกับนักเรียน

3. โครงการธนาคาร สหกรณ์โรงเรียน โครงการออมทรัพย์ เป็นการมุ่งส่งเสริมให้มีการออมและการช่วยเหลือแบ่งปัน โดยให้นักเรียนเป็นผู้ดำเนินการด้วยตนเอง มีครูคอยให้คำแนะนำช่วยเหลือ

4. โครงการเกษตรครบวงจร ทฤษฎีใหม่ เป็นการสนับสนุนโครงการอาหารกลางวันให้นักเรียนมีรายได้ มีอาชีพเสริม เพิ่มรายได้

5. โครงการอนุรักษ์จารีตประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตไทย โครงการ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) เป็นการเข้าไปร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนและให้ชุมชนเข้ามาร่วมกิจกรรมของโรงเรียนมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาร่วมให้ความรู้แก่นักเรียนและใช้แหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษาเป็นสถานที่เผยแพร่และให้บริการแก่ชุมชน

6. โครงการสิ่งแวดล้อมศึกษา โครงการพัฒนางานสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนเป็นการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและบริบทภายในสถานศึกษาให้มีบรรยากาศที่ร่มรื่น สวยงามและใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ภายในสถานศึกษา

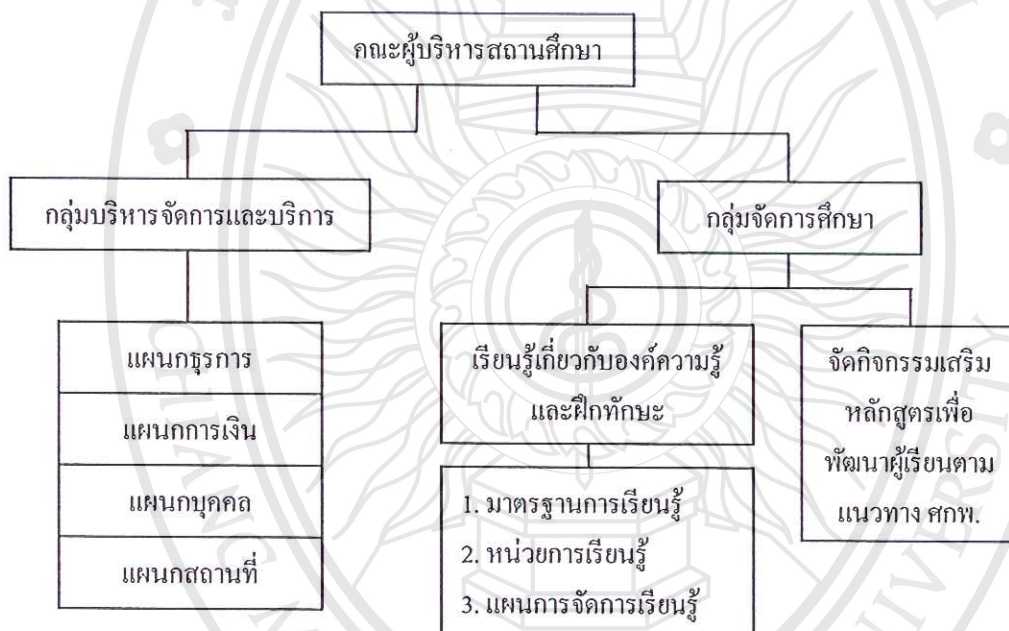
5. การบริหารโรงเรียนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

คณะทำงานบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนรู้การสอนกระทรวงศึกษาธิการได้วางแผนการจัดการศึกษาตามหลักแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไว้ (อ้างถึงในปริยานุช พินุลสรวุช 2550 : 3) ดังนี้

1. เป้าหมาย คือ การปลูกฝังให้เด็กและเยาวชนรู้จักใช้ชีวิตที่พอเพียง เห็นคุณค่าทรัพยากรต่าง ๆ ฝึกการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และแบ่งปัน มีจิตสำนึกรักสิ่งแวดล้อม และเห็นค่าของวัฒนธรรมค่านิยมเอกลักษณ์ความเป็นไทย

2. การจัดการ ดำเนินการได้ใน 4 ส่วน

2.1 การบริหารจัดการสถานศึกษาในด้านต่าง ๆ โดยนำเสนอโครงสร้างการบริหารสถานศึกษา ดังแผนภาพที่ 2.7

แผนภาพที่ 2.7 โครงสร้างการบริหารสถานศึกษา

ที่มา : ปริยานุช พินุลสรวุช (2550 : 17)

2.1.1 การจัดระบบบริหารจัดการสถานศึกษา สถานศึกษาควรจะมีการจัดระบบบริหารจัดการภายในสถานศึกษาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เอื้อต่อการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

2.1.1.1 ทบทวน ปรับปรุง พัฒนาโครงสร้างและกระบวนการบริหารให้สอดคล้องหรือรองรับการจัดการศึกษาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยเน้นการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล มีความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่พร้อมการเปลี่ยนแปลง

2.1.1.2 กำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรม การปรับปรุงเพิ่มเติมหรือจัดทำแผนกลยุทธ์ และแผนปฏิบัติงานของสถานศึกษาให้ครอบคลุมการพัฒนาการศึกษาตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงของสถานศึกษา มีการดำเนินการตามแผนอย่างเป็นระบบและมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

2.1.2 การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในสถานศึกษา ควรจัดให้สถานศึกษาเป็นแหล่งเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ ปลูกฝังหล่อหลอม คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และเอื้อต่อการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรสถานศึกษา โดยมีแนวทางดังนี้

2.1.2.1 จัดอาคารสถานที่สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนที่เน้นถึงความร่มรื่น ประโยชน์ใช้สอย เป็นแหล่งเรียนรู้ และอนุรักษ์สืบสานทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย

2.1.2.2 กำหนดระเบียบ ธรรมเนียมปฏิบัติในสถานศึกษาที่ส่งเสริมความมีระเบียบวินัย เคารพธรรมเนียมปฏิบัติ กฎกติกาของสังคมส่วนรวม เช่น การมีวินัย การเข้าคิว การรับประทานอาหาร การแต่งกาย การใช้ทรัพยากรร่วมกัน ฯลฯ

2.1.2.3 ส่งเสริมและพัฒนาบรรยากาศด้านคุณธรรม เช่น การทำบุญ การบริจาค การปฏิบัติกิจทางศาสนา การทำความดี การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ฯลฯ

2.1.2.4 ส่งเสริมแสวงหาความรู้ และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เช่น การจัดนิทรรศการ การจัดประกวดในรูปแบบต่าง ๆ การหาความรู้ผ่านสื่อเทคโนโลยีอื่น ๆ

2.1.2.5 ส่งเสริมการปฏิบัติเป็นแบบอย่างของผู้บริหาร ครู และบุคลากรในสถานศึกษา

2.1.2.6 จัดโครงการและกิจกรรมส่งเสริมการปฏิบัติตนและการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2.1.3 จัดระบบการนิเทศการศึกษาภายในสถานศึกษา เพื่อพัฒนาระบบการบริหารจัดการและระบบการเรียนการสอนให้เอื้อต่อการจัดการศึกษาตามแนวทางในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษา

2.1.4 การให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา โดยมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการจัดการศึกษาในขั้นตอนที่สำคัญทุกขั้นตอน คือ

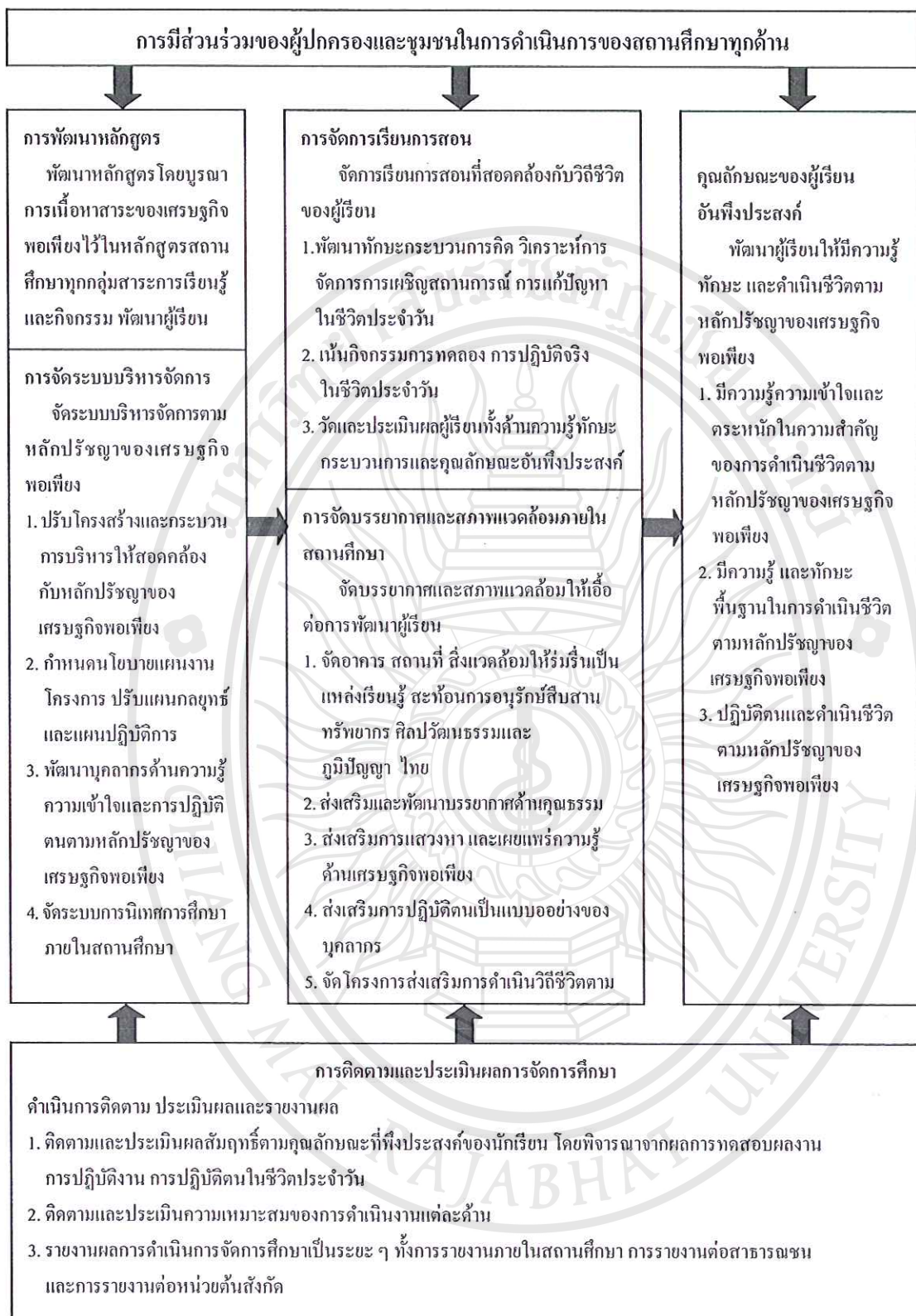
- 1) ร่วมกำหนดนโยบายและวางแผน 2) ร่วมให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในกระบวนการพัฒนาหลักสูตร 3) ร่วมกันจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการจัดสภาพและบรรยากาศในสถานศึกษา 4) ส่งเสริมการเรียนรู้และปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา ที่บ้าน และสถานที่อื่น ๆ และ 5) ร่วมติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา

2.1.5 การติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา โดยมีแนวทางดังนี้

2.1.5.1 ติดตามประเมินผลคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียนโดยพิจารณาจาก 1) ผลการทดสอบความรู้ ความเข้าใจพื้นฐานด้านเศรษฐกิจพอเพียง 2) ผลงานและการปฏิบัติกิจกรรมของผู้เรียน 3) การปฏิบัติตนในชีวิตประจำวันของผู้เรียน และ 4) ผลการประเมินโดยผู้ประเมินภายนอกหรือมีส่วนได้ส่วนเสียทุกภาคส่วน

2.1.5.2 ติดตามและประเมินผลความเหมาะสมของการดำเนินกิจกรรมในกระบวนการ ขั้นตอน และกิจกรรมการดำเนินการในด้านการพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อม การจัดระบบบริการจัดการ การให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาและประเมินคุณลักษณะของผู้เรียนอันพึงประสงค์

2.1.5.3 จัดให้มีระบบการรายงานการดำเนินงานเป็นระยะ ๆ ทั้งการรายงานภายในสถานศึกษา การรายงานต่อสาธารณชน และการรายงานต่อต้านสังคมตามลำดับจากแนวทางจัดการศึกษาตามประเด็นดังกล่าว ฯ เขียนเป็นภาพเชิงระบบที่แสดงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันดังแผนภาพที่ 2.8

แผนภาพที่ 2.8 ความเชื่อมโยงของการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษา
ที่มา : ปรียานุช พินุลสราวุธ (2550 : 19)

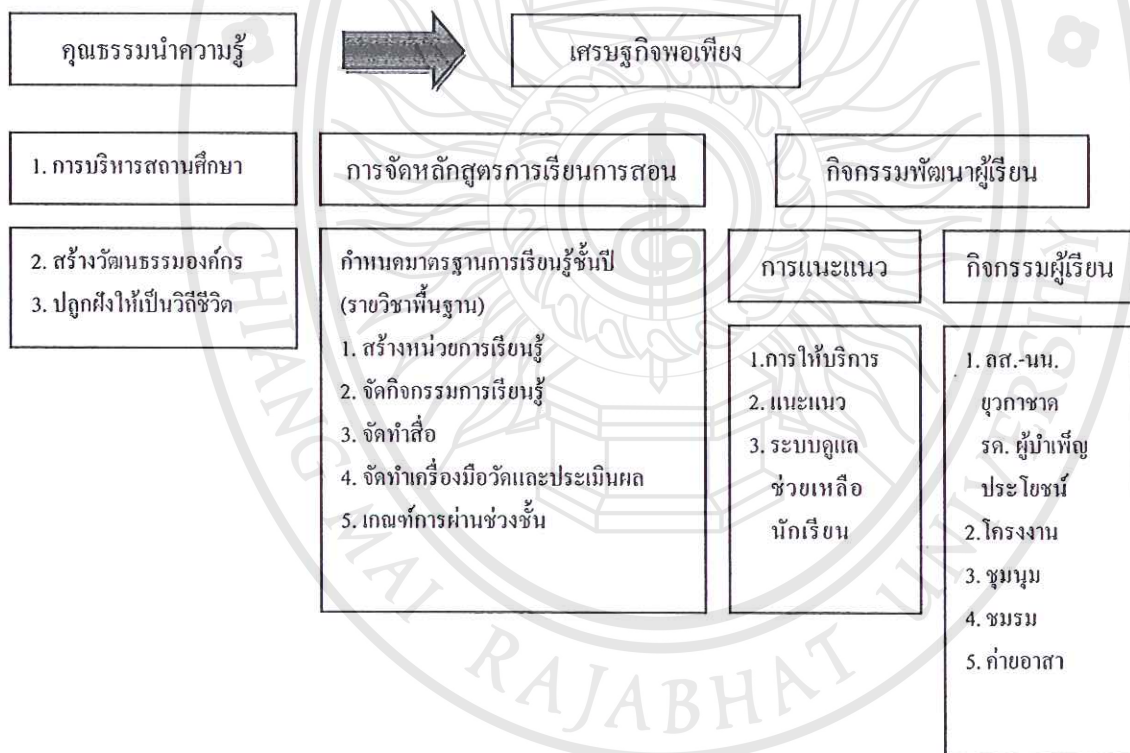
2.2 การจัดการเรียนรู้ของผู้เรียน ประกอบไปด้วย

2.2.1 การสอดแทรกสาระเสริมธุรกิจพอเพียงในหลักสูตรและสาระการเรียนรู้

2.2.2 การประยุกต์หลักเสริมธุรกิจพอเพียงในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

2.3 การจัดการเพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นการดำเนินการด้วยความสำเร็จในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยการบูรณาการและประยุกต์ใช้หลักเสริมธุรกิจพอเพียง เพื่อให้นักเรียนได้ปฏิบัติและเกิดทักษะใน 4 ด้าน คือ ด้านเสริมธุรกิจ ด้านสังคม ด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ประกอบด้วย การมีความรู้ความเข้าใจหลักปรัชญาเสริมธุรกิจพอเพียงของผู้เรียน การปฏิบัติตน และการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเสริมธุรกิจของผู้เรียน

2.4 การพัฒนาบุคลากรครูเป็นบุคลากรที่สำคัญในการถ่ายทอดความรู้และปลูกฝังหลักคิดต่าง ๆ ให้แก่เด็ก โดยครูต้องเข้าใจอย่างถูกต้อง สามารถวิเคราะห์ความพอเพียง ไม่พอเพียงของตนเองและครอบครัวได้และทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำรงชีวิต ดังแผนภาพที่ 2.9

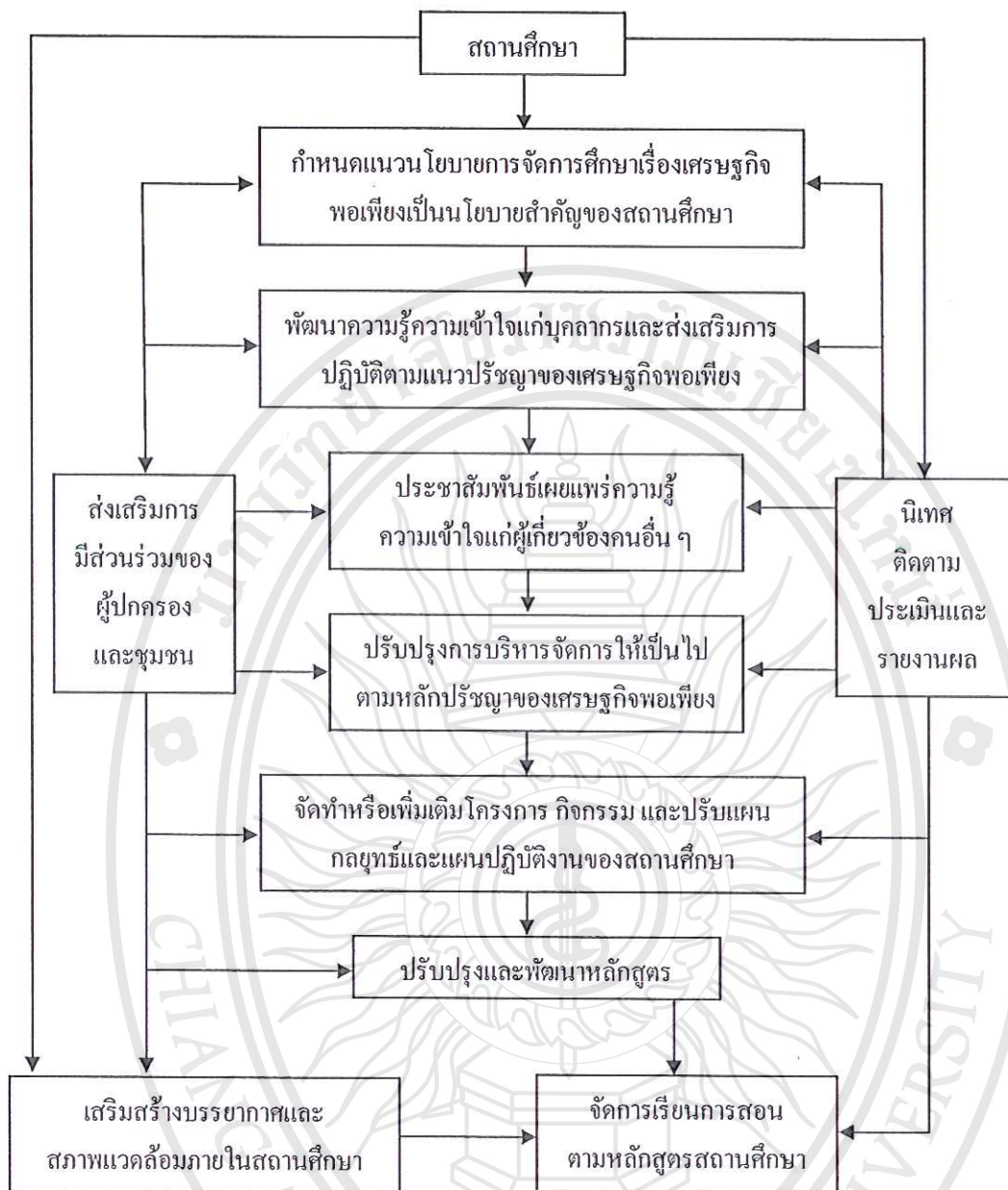

แผนภาพที่ 2.9 การพัฒนาบุคลากรตามแนวทางปรัชญาของเสริมธุรกิจพอเพียง

ที่มา : ปรียานุช พิบูลสราวุธ (2550: 17)

แนวทางการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษาในสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สำนักนโยบายและยุทธศาสตร์ สป., 2550) มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้ คือ 1) กำหนดนโยบายการจัดการศึกษาตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นนโยบายสำคัญของสถานศึกษา 2) พัฒนาความรู้ความเข้าใจแก่บุคลากรทั้งผู้บริหาร ครู และคณะกรรมการสถานศึกษา และส่งเสริมให้ปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3) ประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้ความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ 4) ทบทวนหรือปรับปรุงโครงสร้างและพัฒนากิจการตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 5) จัดทำ ปรับปรุง หรือเพิ่มเติมโครงการ กิจกรรม และปรับแผนกลยุทธ์และแผนปฏิบัติการของสถานศึกษา 6) ปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา 7) จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรสถานศึกษา 8) เสริมสร้างบรรยากาศและสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ 9) จัดระบบนิเทศ ติดตาม ประเมินผล และรายงานผลการดำเนินงาน และ 10) ให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้าร่วมในการจัดการศึกษาในขั้นตอนสำคัญทุกขั้นตอน ดังแผนภาพ 2.10

แผนภาพที่ 2.10 ขั้นตอนการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการศึกษา
ในสถานศึกษา

ที่มา : ปรียานุช พิบูลสรวุฑ (2550 : 21)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในองค์กรต่าง ๆ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

งานวิจัยในประเทศ

1. งานวิจัยที่ประยุกต์ใช้ในระดับองค์กร เช่น สถานศึกษาและองค์กรทางสังคม โดยผู้วิจัยใช้เศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบความคิดในระดับปฏิบัติการ แต่ไม่ได้ศึกษาเชิงลึกแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาเป็นแบบกรอบทางทฤษฎีในวิจัยแต่อย่างใด ดังเช่นงานวิจัยของอรธพล อนันตวรสกุล (2552) เรื่องการสังเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการบูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการเรียนการสอน ผลการวิจัย พบว่ารูปแบบการบูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่สถานศึกษาที่มีการจัดดำเนินการอยู่ในโรงเรียนเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ประกอบด้วย การบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการบูรณาการในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการบูรณาการในการบริหารจัดการศึกษา ทั้งนี้การบูรณาการในการจัดเรียนการสอนพบทั้งในขั้นตอนการออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนและขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียน ในด้านการนำเสนอรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมในการบูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการเรียนการสอน ทำโดยการสังเคราะห์บทเรียนในการจัดการเรียนรู้ของโรงเรียนเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบร่วมกับแนวคิดในการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยม ของเศรษฐอด พระพรหมคุณาภรณ์ และ สุมน อมรวิวัฒน์ สรุปได้เป็นขั้นตอนในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมต่อการบูรณาการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การจัดการเรียนการสอน แบ่งออกเป็น 5 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 การเผชิญสถานการณ์ใหม่ ขั้นที่ 2 การกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมและลงมือปฏิบัติ ขั้นที่ 3 ขั้นการแก้ปัญหาจนเกิดการตระหนักในคุณค่า ขั้นที่ 4 การถอดบทเรียนด้วยหลักคิด 3 ห่วง 2 เงื่อนไข และขั้นที่ 5 การสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจนเกิดเป็นลักษณะนิสัย

งานวิจัยของ ชาญชัย เพ็ชรประพันธ์กุล (2550) ศึกษาเรื่อง เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาประเทศไทย จากแนวปรัชญาสู่การนำไปปฏิบัติจริง พบว่า จากการใช้แบบจำลองสมการ โครงสร้าง (Structural Equation Model : SEM) จะสามารถชี้ให้เห็นว่า “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ มีความสมบูรณ์ของตัวแปรต้นและตัวแปรตามครบถ้วนที่จะใช้ในการอธิบายปัญหาการพัฒนาประเทศ ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง พร้อมทั้งมีพลังในการอธิบายได้ดีกว่าแนวคิดการพัฒนาแบบตะวันตก ทั้งยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ทั้งในประเทศกำลังพัฒนาและประเทศที่พัฒนาแล้ว ตัวแปรตาม คือ การพัฒนาประเทศทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ การพัฒนาสังคม

การพัฒนาเศรษฐกิจ และการพัฒนาการเมือง ตัวแปรต้นหรือตัวแปรเหตุมีทั้งสิ้น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแรกเป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์ คือ การต้อง “เลือก” ระหว่าง ความพอเพียงพอประมาณกับการแข่งขัน กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ด้านการจัดการ คือ การต้อง “จัดการ” การดำเนินงานทุกขั้นตอนอย่างมีแบบแผน ด้วยเหตุด้วยผล โดยอยู่บนพื้นฐานหลักวิชาที่ถูกต้อง กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสตร์ คือ การต้อง “มี” คุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต ความเพียรพยายาม ความอดทน บนพื้นฐานความมีสติและปัญญาของประชาชนทุกระดับ นักทฤษฎี นักธุรกิจ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ส่วน สุขสรรค์ กันตะบุตร (2550) ศึกษาเรื่อง การประยุกต์ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในภาคธุรกิจ ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการตรวจสอบกิจกรรมทางธุรกิจขององค์กรธุรกิจไทย หลายแห่ง คือ ธุรกิจขนาดกลางและย่อม 296 แห่งจากอุตสาหกรรมหลัก 6 กลุ่ม คือ ชุมพรคานานำริสอร์ท บ้านอนุรักษ์กระต่ายสา โรงพยาบาลเทพธารินทร์ บริษัทแพนด้า จิวเวลลี่ จำกัด (มหาชน) บริษัทไทโรเพเรซิเคนท์ฟูลส์ จำกัด (มหาชน) บริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด (มหาชน) โดยที่ทั้งหมดได้ผ่านวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 มาได้อย่างประสบผลสำเร็จ ซึ่งเป็นการแสดงถึงความสามารถที่จะรักษาสมดุลระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ขององค์กร และสามารถยืนหยัดท่ามกลางความยากลำบากทางเศรษฐกิจและสังคมได้เป็นอย่างดีจากการศึกษาพบว่า องค์กรธุรกิจไทยเหล่านี้ มีแนวทางในการดำเนินกิจกรรมที่คล้ายคลึงกันซึ่งสวนทางกับแนวทางในการดำเนินธุรกิจกระแสหลัก แนวทางเหล่านี้ยังสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ 1) มองการณ์ไกลในการบริหารจัดการธุรกิจ ไม่มุ่งหวังเพียงแต่การสร้างกำไรสูงสุดในระยะสั้น 2) ตระหนักในคุณค่าของพนักงานอย่างจริงใจ และไม่มีการปลดพนักงานในช่วงวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ พ.ศ.2540 3) มีความรับผิดชอบอย่างเป็นรูปธรรมต่อผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียของธุรกิจที่หลากหลาย รวมถึงสังคมและสิ่งแวดล้อม โดยแสดงให้เห็นประจักษ์ทางกิจกรรมทางธุรกิจที่ดำเนินอยู่ และ 4) พัฒนาวัตถกรรมในผลิตภัณฑ์และขบวนการในการดำเนินงาน นอกจากนี้ยังได้เปรียบเทียบแนวทางในการดำเนินธุรกิจขององค์กรธุรกิจที่มีความยั่งยืน 28 องค์กรแห่งโลกตะวันตก (เช่น BMW HSBC และ Nordstrom) ว่าสอดคล้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงหรือไม่ ผลการศึกษาบ่งชี้ว่า แนวทางในการดำเนินธุรกิจขององค์กรที่มีความยั่งยืนแห่งโลกตะวันตกเหล่านี้ มีความสอดคล้องกับแนวทางในการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจไทยดังกล่าวข้างต้น นอกจากนี้ มีงานวิจัยที่ประยุกต์ใช้ในองค์กร อาทิ วัฒนา ศรีสัตย์-วาจา (2549) ศึกษาเรื่อง การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง และความเชื่อทางพุทธศาสนาของข้าราชการครู โรงเรียนมัธยมศึกษา สหวิทยาเขตวังทองหลาง พบว่า 1) ข้าราชการครู โรงเรียนมัธยมศึกษา มีการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง และความเชื่อทางพุทธศาสนาอยู่ในระดับปานกลาง 2) ข้าราชการครูพิเศษหญิง มีการดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง

สูงกว่าข้าราชการครูเพศชาย และ 3) การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเชื่อทางพุทธศาสนา

สำนักเขตตรวจราชการที่ 13 (2550) วิจัยการติดตามประเมินผลการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษามีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่สถานศึกษาดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่เด่นชัดเป็นรูปธรรม สามารถเผยแพร่ให้สถานศึกษาและผู้สนใจนำไปปรับใช้เพื่อประโยชน์ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ได้ตามความเหมาะสม ผลการติดตามประเมินผล พบว่า สถานศึกษาที่มีการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในสถานศึกษาได้นำกิจกรรมหรือโครงการที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้มากที่สุด โดยเรียงตามลำดับ ดังนี้

ด้านที่ 1 การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของผู้บริหารและครู พบว่า กิจกรรมหรือโครงการที่ปฏิบัติมากที่สุด 5 อันดับ ดังนี้ 1) แบบอย่างที่ดีมีค่ามากกว่าคำสอน 2) แบบอย่างวิถีพอเพียงหลักถึงความจน 3) อยู่แบบพอเพียงด้วยวิถีไทย 4) ตามรอยพ่ออย่างพอเพียง 5) คุณธรรมนำชีวิตสู่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งหมายความว่า สถานศึกษากลุ่มตัวอย่างที่นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ที่ประสบความสำเร็จก็เพราะผู้บริหารและครูได้ดำเนินชีวิตแบบพอเพียงเป็นแบบอย่างให้กับนักเรียนและชุมชน สถานศึกษาเหล่านี้จึงได้รับการยอมรับในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและระดับเขตตรวจราชการ

ด้านที่ 2 การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ด้านกระบวนการบริหารจัดการในสถานศึกษา พบว่า กิจกรรมหรือโครงการที่มีการปฏิบัติมากที่สุด 5 อันดับ ดังนี้ 1) การบริหารจัดการสถานศึกษาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) การบริหารจัดการที่พอเพียง 3) การพัฒนาโรงเรียนสู่ความเป็นเลิศ 4) การพัฒนาครูสู่การจัดทำวิจัยในชั้นเรียน 5) การดูแลช่วยเหลือนักเรียนทั้งระบบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า สถานศึกษากลุ่มตัวอย่างได้ให้ความสำคัญในการบริหารจัดการแบบพอเพียงพยายามบริหารจัดการ โดยยึดหลักการใช้ทรัพยากรให้คุ้มค่าและตามหลักธรรมาภิบาล จึงเป็นที่ยอมรับในระดับเขตพื้นที่การศึกษาและเขตตรวจราชการเป็นอย่างดี

ด้านที่ 3 การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า กิจกรรม โครงการที่มีการปฏิบัติมากที่สุด 5 อันดับ ดังนี้ 1) โครงการเกษตรทฤษฎีใหม่ 2) เกษตรอินทรีย์ในโรงเรียน 3) การจัดการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์ 4) เกษตรเพื่ออาหารกลางวัน 5) อาหารกลางวันแบบยั่งยืน ซึ่งสรุปได้ว่า สถานศึกษาเหล่านี้ได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในกิจกรรมหรือโครงการเกี่ยวกับการเกษตรเป็นส่วนมาก เพราะเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวเด็กในชุมชนเป็นเรื่องที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและสามารถนำไปปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน อันเป็นการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและขยายผลไปเป็นการพัฒนาระดับองค์กรที่ยั่งยืนได้

ใน พ.ศ. 2547 สหทัย พลปัตติ ศึกษาเรื่อง การนำเสนอแนวทางการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า 1. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของคนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งเป็น 3 ประการ คือ 1) พอประมาณ ได้แก่ พอประมาณกับศักยภาพของตนพอประมาณกับสภาพแวดล้อม และไม่โลภเกินไปจนเบียดเบียนผู้อื่น 2) มีเหตุผล ได้แก่ ไม่ประมาท รู้ถึงสาเหตุพิจารณาค้นหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และคำนึงถึงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการกระทำ 3) มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ได้แก่ พึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ พึ่งตนเองได้ทางสังคม คำนึงถึงผลกระทบยาวมากกว่าระยะสั้น รู้เท่าทันและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งคุณลักษณะทั้ง 3 ประการจะเกิดขึ้นได้จากการพัฒนาความรู้และคุณธรรม ซึ่งเป็นเงื่อนไขหลักของการพัฒนาคน 2. กิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนที่ดำเนินการตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถแบ่งได้ 4 ด้าน คือ กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านเศรษฐกิจ กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสังคม กิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อสร้างความพอเพียงด้านจิตใจ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้จำเป็นต้องดำเนินไปพร้อมกันอย่างสมดุล จึงจะสร้างความพอเพียงให้เกิดขึ้นในชุมชนได้ 3. การเรียนรู้ของชุมชนเพื่อพัฒนาคนไปสู่คุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนโดยตรงและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาระบบที่ช่วยสนับสนุนการเปลี่ยนแปลง 4. แนวทางการพัฒนาคนในชุมชนให้มีคุณลักษณะตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ การพัฒนาความรู้และคุณธรรมในตัวบุคคลผ่านการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ และการพัฒนาชุมชนให้มีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจพอเพียงทั้ง 4 ด้าน อย่างสมดุลเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง

2. การศึกษาเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะแนวคิด จุดเด่นของงานวิจัยประเภทนี้ คือ การให้ความสำคัญกับการศึกษาแนวคิดอย่างรอบคอบและละเอียดลึกซึ้ง โดยผู้วิจัยสามารถสร้างความเชื่อมโยงระหว่างกรอบแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่ตนพัฒนา กับคำถามและวัตถุประสงค์การวิจัยได้อย่างเป็นระบบ

การศึกษาของ สมศรี จินะวงษ์ (2544) เรื่อง “การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ในชุมชนที่ใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นตัวอย่างของการศึกษาที่ผสมผสานคำถามการวิจัยในเชิงแนวคิดและการประยุกต์ กล่าวคือ มีการศึกษาถึงความเป็มาของแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ศึกษาความเหมือนความต่างของเศรษฐกิจพอเพียงในอดีตและปัจจุบัน จากนั้น ผู้ศึกษาจึงยังศึกษาวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนที่ใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นการศึกษาถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดนี้ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกและการสังเกตการณ์ในพื้นที่ งานวิจัยของ อภิชัย พันธเสน และคณะ (2546) เรื่องการประยุกต์พระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมมีวัตถุประสงค์

หลักคือการนำพระราชดำรัสเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติธุรกิจและอุตสาหกรรม โดยวิเคราะห์และตีความแนวคิดและเศรษฐกิจพอเพียงและสรุปคุณลักษณะสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียง 9 ประการ อาทิ การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีราคาไม่แพงแต่ถูกหลักวิชาการหรือการไม่โลภจนเกินไปและไม่เน้นกำไรระยะสั้นเป็นหลัก การซื้อสัตย์สุจริตในการประกอบการไม่เอาเปรียบเปรียบผู้บริโภคและไม่เอาเปรียบแรงงานหรือลูกค้า การกระจายความเสี่ยงและการบริหารความเสี่ยงด้วยการมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ฯลฯ อีกทั้งยังได้พัฒนาดัชนีชี้วัดความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงอีกด้วย กล่าวได้ว่างานวิจัยนี้เป็นหนึ่งในจำนวนงานวิจัยที่คณะนักวิจัยพยายามทำความเข้าใจและศึกษาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจังแล้วสร้างข้อสรุปบางประการเพื่อเป็นกรอบทางทฤษฎีในการวิจัยอันนำไปสู่การพัฒนาดัชนีชี้วัดความเป็นเศรษฐกิจพอเพียงในอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมได้อย่างเป็นรูปธรรม การวิจัยประเภทนี้หากสามารถทำให้ต่อเนื่องน่าจะนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้และทฤษฎีการประยุกต์ใช้ (Application Theory) ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้วิเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริหารสถานศึกษาเพื่อให้ได้แนวคิดในการพัฒนารูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามรายละเอียด ดังนี้

กระทรวงศึกษาธิการ (2537) โดยการสนับสนุนของสำนักงานโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme: UNDP) วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หลังมีการประกาศใช้ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการแต่งตั้งคณะกรรมการโรงเรียนได้ 12 ปี เพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานของคณะกรรมการโรงเรียน โดยมีโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติเข้าร่วมโครงการ จังหวัดละ 10 โรงเรียน จาก 13 จังหวัด ใน 12 เขตการศึกษาทั่วประเทศ ซึ่งผลการดำเนินงานตามโครงการวิจัยดังกล่าว พบว่าการเข้ามามีส่วนร่วมของคณะกรรมการโรงเรียนส่วนใหญ่อยู่ในลักษณะการบริหารจัดการทรัพยากรและร่วมพัฒนาโรงเรียนเฉพาะตามที่โรงเรียนร้องขอ และมีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นน้อยมาก

โอวาท สุธนารักษ์ (2540) วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษา ด้วยโครงสร้างการบริหารและการจัดการศึกษาที่ไม่กระจายอำนาจ กรณีศึกษาภาคกลาง พบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการศึกษาจะเกิดได้ต่อเมื่อสามารถสร้างเงื่อนไขที่มีลักษณะสากลขึ้นในสถานศึกษาและชุมชนที่สถานศึกษานั้นตั้งอยู่ เงื่อนไขสากลดังกล่าว ได้แก่ 1) ผู้บริหารโรงเรียนมีวิสัยทัศน์ เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน 2) ครูมีพฤติกรรมรักเด็กรักโรงเรียนตั้งใจสอนและมีกลุ่มที่เป็นแกนในการทำงาน 3) เงื่อนไขที่ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ

โรงเรียน 4) ผู้นำชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา 5) มีความสอดคล้องของกิจกรรมกับความต้องการและบริบทของชุมชน และ 6) เงื่อนไขที่มึการทำงานด้วยความโปร่งใส

ฐชาติ พ่วงสมจิตร (2540) ศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประถมศึกษาในเขตปริมณฑลกรุงเทพมหานคร พบว่า ปัจจัยที่ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกับโรงเรียนประกอบด้วย 3 กลุ่มปัจจัย คือ 1) ปัจจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมที่ประกอบด้วยปัจจัยด้านเศรษฐกิจที่อยู่ในช่วงสภาวะเศรษฐกิจดี ปัจจัยด้านการเมืองการปกครองที่รูปแบบการปกครองส่วนท้องถิ่นกระตุ้นให้นักการเมืองท้องถิ่นมีส่วนร่วม กับโรงเรียน และปัจจัยด้านสังคมวัฒนธรรมคือลักษณะนิสัยพื้นฐานของคนไทย 2) ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชนที่ศรัทธา รู้สึกเป็นเจ้าของ มีความผูกพัน มีความพร้อม และให้ความสำคัญกับความเจริญของท้องถิ่น 3) ปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียนที่บุคลากรของโรงเรียนมีความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน เป็นที่ศรัทธาของชุมชน รวมทั้งโรงเรียนสร้างระบบที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมกับชุมชน มีแผนงานที่ดี สร้างประโยชน์ให้กับชุมชน สำหรับปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนกับโรงเรียนประกอบด้วย 3 กลุ่มปัจจัยเช่นกัน คือ 1) ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่เศรษฐกิจตกต่ำและปัจจัยด้านการเมืองที่มีความแตกแยกในชุมชน 2) ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชนที่ไม่ผูกพัน ไม่ศรัทธาและขาดความสัมพันธ์อันดีกับโรงเรียนและ 3) ปัจจัยเกี่ยวกับโรงเรียนที่บุคลากรของโรงเรียนไม่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ขาดความสัมพันธ์อันดีกับชุมชน มีทัศนคติที่ไม่ดีกับชุมชน ขาดความเอาใจใส่ต่อนักเรียนและส่วนรวม และขาดวิธีการทำงานที่จะเชื่อมโยงกับชุมชน

สมศักดิ์ ลาดี (2543, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การศึกษาการดำเนินงานโครงการเศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดอุดรธานี พบว่า ผลการดำเนินงานมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “ปานกลาง” ได้แก่ การใช้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงาน และการหาแหล่งงบประมาณมาสนับสนุนโครงการ ส่วนการวางแผนงานวิชาการและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีการปฏิบัติอยู่ในระดับ “มาก” ปัญหาการดำเนินงานในภาพรวมอยู่ในระดับ “ปานกลาง” คือ ด้านการใช้ทรัพยากรของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ด้านการหางบประมาณสนับสนุนโครงการ และด้านการใช้ชุมชนในการมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ยกเว้นด้านการวางแผนงานวิชาการและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนมีปัญหาในระดับ “น้อย” โรงเรียนต้องการให้มีการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ครูมีความรู้ความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง การได้รับงบประมาณสนับสนุนอย่างเพียงพอ และผู้ปกครองเห็นความสำคัญและสนับสนุนให้นักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม

พัฒนาภรณ์ จัตรวิโรจน์ (2545, บทคัดย่อ) ได้ศึกษา บทบาทของครูในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียงในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาจังหวัดขอนแก่น พบว่า ครูมีบทบาทในการส่งเสริมความรู้เศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับปานกลางปัจจัยที่ส่งผลต่อการปฏิบัติบทบาทของครู

ได้แก่ 1) เจตคติที่ดีต่อการจัดการเรียนการสอนเสริมธุรกิจพอเพียง 2) การสนับสนุนจากหน่วยงานเอกชน 3) การสนับสนุนจากโรงเรียน และ 4) รายวิชาที่สอน เมื่อวิเคราะห์ด้วยสถิติ พบว่า การปฏิบัติหน้าที่บทบาทของครูในการส่งเสริมความรู้เสริมธุรกิจพอเพียงมีปัญหาในด้านผู้เรียนมากที่สุด รองลงมาผู้บริหาร และเพื่อนร่วมงาน

งานวิจัยในต่างประเทศ

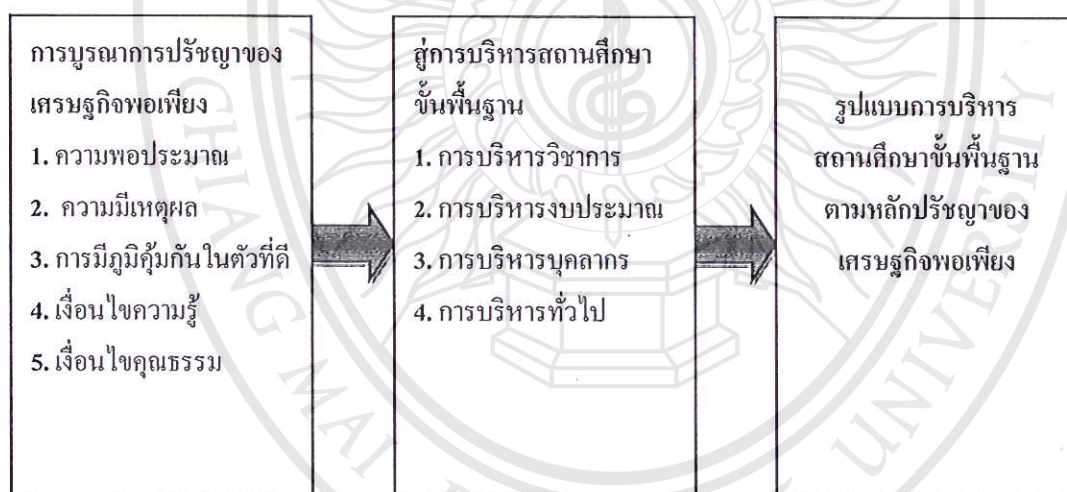
สไตร์ริง Stribling, 1993) ศึกษาวิจัยระดับคุณูปัณท์ิตเรื่องการริเริ่มเพื่อการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานในโรงเรียนประถมศึกษาที่ต้งใหม่ของมลรัฐเท็กซัส : กระบวนการและผลผลิต โดยเป็นการศึกษาจากสภาพธรรมชาติ ผลการศึกษาพบว่าครู และผู้ปกครองพัฒนาความรู้สึกรเป็นเจ้าของจึงผูกพันในการสร้างสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพ โรงเรียนมีบรรยากาศของความเป็นหุ้นส่วนทั้งในส่วนของผู้ปกครองและครู จึงนำไปสู่การเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งส่งผลให้โรงเรียนสามารถตอบสนองความต้องการของนักเรียนได้มากยิ่งขึ้น

เชพเพล (Chapel, 1995) วิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในการตัดสินใจในโรงเรียน โดยศึกษาทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีข้อค้นพบ ดังนี้ 1) ผู้ปกครองส่วนใหญ่แสดงความเห็นว่าไม่ได้มีส่วนร่วมหรือมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่สำคัญเกี่ยวกับโรงเรียนน้อยที่สุด เช่น การจัดทำแผนแม่บทของโรงเรียน และการคัดเลือกครู เป็นต้น 2) ผู้ปกครองส่วนใหญ่แสดงความเห็นว่ามีส่วนร่วมในเรื่องการหาทุนและขยายอาคารเรียนในระดับมาก 3) ผู้ปกครองต้องการมีส่วนร่วมในเรื่องการประเมินผลครูและผู้บริหารโรงเรียนมากที่สุด

สมิท (Smith, 1971) วิจัยเรื่อง การพรรณนาเกี่ยวกับพฤติกรรมที่มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพของครูใหญ่ในโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมของครูใหญ่ที่กำลังทำงานให้เกิดประสิทธิผลนั้น เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ 1) สร้างสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้บริหารระดับสูงกว่าคณะกรรมการ 2) วางแผนและร่วมมืออย่างใกล้ชิดกับคณะครูในโรงเรียน 3) สร้างความเข้าใจในการติดต่อระหว่างบ้านกับโรงเรียน 4) กระตุ้นให้ครูพัฒนาด้านอาชีพและด้านส่วนตัว 5) ทำให้มีความมั่นคงและเชื่อมั่นในตนเองสูงในบรรยากาศของโรงเรียน 6) อุปการะครู 7) ร่วมมือในกิจกรรมที่ก่อให้เกิดประสิทธิผลและความถูกต้องยุติธรรมเท่าที่ทำได้ 8) พัฒนาตนเองในด้านวิชาการ 9) สามัคคีร่วมมือกับครูส่งเสริมโรงเรียนของตน 10) ทำงานตามโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง 11) ทำงานอย่างมีส่วนร่วมสัมพันธ์อันดีกับชุมชน และ 12) เป็นผู้นำในทางวิชาการ

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้สังเคราะห์แนวคิดของนักศึกษา นักวิชาการและนักบริหารการศึกษา ผู้วิจัยสรุปแนวคิดตามทัศนะของผู้วิจัยได้ว่า การบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีองค์ประกอบหลัก 3 องค์ประกอบ 2 เงื่อนไข ตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกำหนด คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรม เพื่อนำไปบูรณาการในการบริหารสถานศึกษา 4 ด้าน ได้แก่ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานงบประมาณ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานทั่วไปที่ได้จากการสังเคราะห์ขอบข่าย ภารกิจ บทบาทและหน้าที่ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบกับการจัดการศึกษาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของสถานศึกษาด้านแบบ สถานศึกษานำร่องและสถานศึกษาเครือข่าย ให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และปรับปรุงแก้ไข (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 และปรับปรุงแก้ไข (ฉบับที่ 3) พุทธศักราช 2553 ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้สรุปเป็นกรอบแนวความคิดของการวิจัย ดังแผนภาพที่ 2.7

แผนภาพที่ 2.11 กรอบแนวคิดในการวิจัย